

บทที่ ๒

แนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชนในพระพุทธศาสนาและการจัดสวัสดิการชุมชน ขององค์การสวัสดิการสังคม

การศึกษาเรื่องการจัดสวัสดิการชุมชนของวัดพระธาตุช่อแฮ ผู้ศึกษาได้ทำการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ได้ศึกษา เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา โดยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในครั้งนี้ ประกอบด้วย

๒.๑ การจัดสวัสดิการชุมชนในพระพุทธศาสนา

๒.๑.๑ ความหมายของการจัดสวัสดิการชุมชนตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๑.๒ การจัดสวัสดิการในพระพุทธศาสนา

๒.๑.๓ กระบวนการสร้างสังคมให้เข้มแข็งตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๑.๔ กระบวนการจัดสวัสดิการชุมชนตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๑.๕ หลักการสงเคราะห์ที่สัมพันธ์กับการจัดสวัสดิการชุมชนใน
พระพุทธศาสนา

๒.๑.๖ หลักธรรมที่สัมพันธ์กับการจัดสวัสดิการชุมชน

๒.๑.๗ ตัวอย่างของการจัดสวัสดิการชุมชนในสมัยพุทธกาล

๒.๒ การจัดสวัสดิการชุมชนขององค์การสวัสดิการสังคม

๒.๒.๑ ความหมายของการจัดสวัสดิการชุมชนในปัจจุบัน

๒.๒.๒ ลักษณะ และรูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชนในปัจจุบัน

๒.๒.๓ แนวคิดของการจัดสวัสดิการชุมชนในปัจจุบัน

๒.๒.๔ กระบวนการ และขั้นตอนของการจัดสวัสดิการชุมชนในปัจจุบัน

๒.๒.๕ ตัวอย่างของการจัดสวัสดิการชุมชนในประเทศไทย

๒.๓ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔ สรุปการจัดสวัสดิการชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา และการจัดสวัสดิการ
ชุมชนตามแนวขององค์การสวัสดิการสังคม

๒.๑ การจัดสวัสดิการชุมชนในพระพุทธศาสนา

๒.๑.๑ ความหมายของการจัดสวัสดิการชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา

ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่นั้น หลักธรรมคำสอนต่างๆของพระองค์ยังไม่ได้จัดทำไว้เป็นหมวดหมู่ หรือได้ทรงวางไว้อย่างเป็นระเบียบแบบแผนแต่อย่างใด ยังไม่มีพระไตรปิฎกอย่างที่เห็นกันอยู่ในปัจจุบัน พุทธวจนะ หรือคำสอนของพระพุทธเจ้า มีชื่อเรียกกันอยู่ ๒ อย่าง คือ

๑.พรหมจริย (พรหมจรรย์) ในโลกที่ร้อนรุ่มไปด้วยไฟราคะ โทสะ โมหะ มากด้วยความโกรธ เกลียด อิจฉาริษยา และความเห็นแก่ตัว ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมเป็นอย่างมาก ดังนั้นพระสงฆ์จึงต้องแสดงให้เห็นว่า พรหมจรรย์ คือ วิถีชีวิตที่ทำให้มีความสุขแก่มนุษย์ในยุคปัจจุบันได้จริง^๑ ดังมีพุทธวจนะที่ได้ทรงตรัสไว้เมื่อครั้งส่งพระอรหันต์สาวก ๖๐ รูป ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรกว่า

“ตุมเหปี ภิกขเว มุตตา สพุปปาสหิ เย ทิพพา จ เย มานุสสา”

“ภิกษุทั้งหลาย แม้เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์”

“จรถ ภิกขเว จาริกัม พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानัม เทสธ ภิกขเว ฌมมัม อาทิกุลยานัม มชฺฌกคฺคยานัม ปรีโยสานกคฺคยานัม สาคุถัม สพุยฺยชฺชนัม เกวลปริปุณณัม ปรีสุทฺธิมฺ พุทฺทมจฺจริยัม ปกาเสถ”^๒

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงเที่ยวไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พหูชน เพื่อความสุขแก่พหูชน เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ อันบริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง”^๓

พระพุทธพจน์นี้ เป็นพุทธโฆบายในการส่งพระสาวกออกไปประกาศพระพุทธศาสนาครั้งแรกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ภายหลังจากที่พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว พระสาวกทั้ง ๖๐ รูปที่พระองค์ได้ทรงส่งไปปฏิบัติหน้าที่นั้นต่อมาเรียกว่า

^๑ พระศรีปริยัติโมลี, พุทธทัศนะร่วมสมัย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐๑.

^๒ วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๔๐.

^๓ เสถียรพงษ์ วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภาและสถาบันบรรลือธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๔.

“พระศาสนทูต” บ้าง “พระสมณทูต” บ้าง หรือ “พระธรรมทูต” บ้าง ซึ่งหมายถึง ผู้ทำหน้าที่จาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่างๆ ทั้งในที่ใกล้และที่ไกล ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ

พระพุทธพจน์นี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงนำมาใช้สอนบุคคลที่ได้ผลมาแล้ว เพื่อที่จะทำให้หมู่มนุษย์ทั้งหลายได้นำไปประพฤติ ปฏิบัติในการที่จะดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันของคนในสังคม โดยเฉพาะในส่วนของพระสงฆ์ที่จะต้องทำการศึกษาเรียนรู้ถึงพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์และได้ปฏิบัติตามนั้น และทำให้มหาชนทั้งหลายได้พบแต่ความสุข พ้นจากความทุกข์ และสร้างประโยชน์เกื้อกูลแก่มหาชนด้วยการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้น โดยมีพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งของชีวิต และยึดเอาพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง ที่ระลึกไปตลอดชีวิต และยังนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนต่างๆ เหล่านั้นออกไปเผยแผ่สู่มหาชนกลุ่มต่างๆ ให้ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนต่างๆ และสามารถนำไปใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงาม เข้าใจถึงหลักความจริง ทำให้รู้ถึงบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ ทำแต่ความดี ละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้ผ่องใส ก่อให้เกิดการพัฒนาทางปัญญา สามารถที่จะคิด พิจารณา ไตร่ตรองหาเหตุผล จนสามารถที่จะช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด

พินธุ มานะวาร^๔ บอกว่า พระพุทธศาสนานั้นไม่ใช่เป็นศาสนาที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตน เป็นไปเพื่อให้ตนเองพ้นทุกข์เท่านั้น แต่เป็นศาสนาที่เกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลายอย่างไม่จำกัดชนชั้น

พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^๕ ได้กล่าวสรุปไว้ในโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ว่าเป็น **ธรรมประกาศนโยบาย** แปลว่า วิธีการประกาศธรรม มี ๕ ข้อ ดังนี้

๑. ตกปลานอกบ้าน ตรงกับ “เธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป” หมายถึง การออกไปสอนธรรมนอกวัดเพื่อดึงคนเข้าหาพระพุทธศาสนา สมัยนี้เราสามารถที่จะอาศัยสื่อต่างๆ ส่งธรรมออกไปถึงชาวบ้าน โดยที่ตัวเรายังอยู่ภายในวัด

๒. ประสานสิบทิศ ตรงกับ “เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนเป็นจำนวนมาก” หมายถึง การรวบรวมคนดีมีฝีมือนอกวัดมาช่วยเผยแผ่พระศาสนา ที่จัดขึ้นทั้งในวัด และนอกวัด

^๔ พินธุ มานะวาร, “ศึกษาแนวคิดประชาสังคมในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๗.

^๕ พระธรรมโกศาจารย์(ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ธรรมประกาศนโยบาย**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๘๒-๒๘๗.

๓. ผูกมิตรทั่วหล้า ตรงกับ “เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก” หมายถึง การยื่นไมตรีจิต มิตรภาพให้กับคนทุกคน แม้กระทั่งเพื่อนร่วมโลกที่นับถือศาสนาอื่น เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๔. บริหารปัญญา ตรงกับ “แม้เธอทั้งหลายก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ และของมนุษย์” หมายถึง การศึกษาหาความรู้ เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และการสร้างเครือข่ายแห่งปัญญา เพื่อใช้เป็นที่ปรึกษาและแหล่งอ้างอิง

๕. สาลิกาป้อนเหยื่อ ตรงกับ “จงแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด” หมายถึง การลงมือเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยลีลาการสอนธรรมที่เหมาะสมกับ กลุ่มเป้าหมาย นั่นคือ ขึ้นต้นให้ตื่นเต้น เค้นชัดในตอนกลาง ชี้ทางในตอนจบ

จากพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ เป็นพุทธโฆบายที่มาจากอุดมการณ์ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ การหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงโดยสิ้นเชิง

๒. ัมมวินย (ธรรมวินัย) ดังมีพุทธวจนะที่ได้ตรัสแก่พระอานนท์ ก่อนที่พระพุทธองค์ จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ว่า

“โย โว อานนท ฐมโม จ วินโย จ มยา เทสิโต ปญฺญตุโต โส โว มมจฺเยน สตุถา”^๖

“ดูก่อนอานนท์ ธรรม และวินัยใด ที่เรากล่าวแสดงไว้แล้ว บัญญัติไว้แล้ว ธรรม และวินัยนั้น จะเป็นศาสดาของพวกเธอ เมื่อเรากล่าวล่วงลับไปแล้ว”^๗

พระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้แล้ว ประกอบด้วยพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก และได้สรุปลงตรงที่พระปริยัติธรรม พระปฏิบัติธรรม และพระปฏิเวธธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงรับรองไว้ว่าตราบใดที่พระสาวก พระสาวิกาทั้งหลาย ยังประพฤติ ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยกันอยู่ โลกของเราใบนี้ก็จะไม่ไร้ซึ่งพระอรหันต์ พระพุทธองค์ตรัสต่อว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา(ตถาคต)^๘ หมายความว่า ผู้ที่ประพฤติ ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยนั้นจะทำให้รู้แจ้ง เห็นจริงในกองสังขารทั้งหลาย และการดับกิเลสทั้งปวง อันถือว่าผู้นั้นได้เห็นซึ่งพระตถาคต และแสดงให้เห็นว่า พระพุทธภวะนั้นยังคงอยู่คู่กับโลกไปตลอดกาลนาน

๒.๑.๒ แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

สมัยพุทธกาล ในอัครัญสูตร^๙ ได้กล่าวถึงการเกิดมีขึ้นของสังคม มีการเกิดขึ้นของเหล่าสัตว์ทั้งหลาย จักรวาลในสมัยนั้นมีแต่น้ำ มีแต่ความมืด ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดาวนักษัตร กลางวัน

^๖ ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๔๑/๑๓๘.

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๑/๑๑๒.

^๘ ส.ข. (ไทย) ๑๓/๒๑๖/๑๔๖.

^๙ ที.ป. (ไทย) ๑๑/๔/๘๘.

กลางคืน เดือนหนึ่ง กึ่งเดือน ฤดู ปี เพศชาย เพศหญิงก็ยังไม่ปรากฏให้เห็น ต่อมาเกิดมีวันดิน กระบดิน เกรือดิน เกิดเป็นข้าวสาลีขึ้นมาให้ได้บริโภค หลังจากนั้นก็ปรากฏเป็นสตรีเพศและบุรุษเพศขึ้นมา และมีการเสพเมถุนธรรมกันขึ้นในที่โล่งแจ้ง ต่อมาจึงได้มีการสร้างบ้านเรือน เพื่อเป็นที่กำบังอสังกรรม จากที่มีการเก็บข้าวสาลีเพื่อที่จะนำเอามาบริโภค เกิดมีการกักตุนข้าวสาลีและการปักปันเขตแดนกัน แต่ก็มีการกักตุนข้าวสาลีของตนเองไว้และไปทำการลักขโมยของหรือการไปเอาข้าวสาลีของคนอื่นโดยที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ มีการว่ากล่าวตักเตือนแต่ก็ยังมีการลักขโมยกันอยู่ อีก จึงเกิดมีการทำร้ายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง แต่การลักขโมยหรือการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ก็ยังคงมีอยู่เช่นเดิม และเป็นเหตุให้เป็นที่มาของการเกิดมีสมมติสัตว์ขึ้นมา ซึ่งสมมติสัตว์ที่ว่านี้ สามารถที่จะว่ากล่าว ตักเตือน หรือจับไล่ผู้ที่ไม่สามารถปฏิบัติตามได้ ระบบสมมติสัตว์ หรือระบบมหาชนสมมติ หรือระบบกษัตริย์จึงได้อุบัติขึ้นตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

จากการที่มีการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ มีการตักเตือน การกล่าวเท็จ การถือท่อนไม้ การจับไล่ สิ่งต่างๆที่กล่าวมานี้เป็นสิ่งที่ไม่ดี ไม่ถูกต้อง จึงทำให้สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นได้ไปทำการลอบยอกุศลธรรม และเป็นเหตุให้เกิดระบบพราหมณ์ขึ้นมา เมื่อบรรดาสัตว์ต่างๆทั้งหลายเหล่านั้นได้ยึดมั่นในเมถุนธรรม แล้วประกอบการทำงานเป็นแผนกๆ ทำให้เกิดมีการแบ่งหน้าที่กันในสังคมที่เรียกว่า วรรณะ ๔^{๑๑} ชนชั้นในสังคมอินเดีย ที่กำหนดด้วยชาติกำเนิด ตามหลักศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีตามลำดับ ดังนี้

๑. กษัตริย์ – ชนชั้นเจ้า ชนชั้นปกครองหรือนักรบ

๒. พราหมณ์ – ชนชั้นเจ้าตำราพิธี, พวกพราหมณ์

๓. แพศย์ – ชนชั้นพ่อค้า และกสิกร

๔. ศูทร – ชนชั้นต่ำ, พวกทาส กรรมกร

๑. กษัตริย์ (Kshatriya) เกิดจากอกของพระพรหม ถือว่าสืบเชื้อสายมาจากพระอาทิตย์ มีเครื่องแต่งกายสีแดง เป็นชนชั้นปกครองหรือนักรบ ปัจจุบันวรรณะนี้เป็นบุคคลทั่วไป ไม่จำเป็นต้องเป็นกษัตริย์เสมอไป

๒. พราหมณ์ (Brahmana) เกิดจากพระโอษฐ์ของพระพรหม มีเครื่องแต่งกายประจำ คือ สีขาว อันแสดงถึงความบริสุทธิ์ มีหน้าที่กล่าวมนต์ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาให้แก่ผู้คน โดยทั่วไป เป็นพวกศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์พระเวท เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า

^{๑๑} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๔.

๓. แพศย์ (Vaishya) เกิดจากตะโพก (บางแห่งว่าจากคัก) ของพระพรหม มีเครื่องแต่งกายประจำคือสีเหลือง เป็นพวกแสวงหาทรัพย์สมบัติจัดเป็นพวกพ่อค้า วาณิช ทำเกษตรกรรม เป็นพลเรือนโดยทั่วไป

๔. สุทร (Sudra) เกิดจากฝ่าเท้าของพระพรหม มีเครื่องแต่งกายคือสีดำ หรือสีอื่นๆ ที่ไม่มีความสดใส เป็นกรรมกร มีอาชีพชั้นต่ำ เป็นที่ดูถูกของผู้คนในสังคมเป็นอย่างมาก และยังมีวรรณะพิเศษอีกพวกที่ไม่ถูกจัดเข้าพวกนั้น คือ จันฑาลหรืออธิสูทร (Adhisudra) หรือหริชน เป็นวรรณะที่ต่ำด้อยที่สุด ที่ไม่ได้รับอภิสิทธิ์ใด ๆ จากสังคม มีสถานะต่ำยิ่งกว่าสัตว์เสียอีก พวกวรรณะจันฑาลกล่าวกันว่ามาจากพวกที่แต่งงานข้ามวรรณะ ลูกที่ออกมาจึงกลายเป็นจันฑาล ทฤษฎีนี้ไม่ถูกต้องเสมอไป ยังมีอีกมากมายหลายกรณี ที่คนแต่งงานข้ามวรรณะแล้วก็มีหน้ามีตาทางสังคม ปัจจุบันวรรณะนี้มีหลายร้อยล้านคนในอินเดีย

พระพุทธเจ้าได้อุบัติขึ้นมาในสังคมที่ที่การแบ่งแยกชั้น วรรณะ มีการถือตัว ถือตน ถือยศ ถือศักดิ์ ชาติ ตระกูล ตามลัทธิพราหมณ์ที่ได้สั่งสอนกันมา ทำให้สังคมเกิดการแตกแยกอันเกิดจากลัทธิพราหมณ์ ดังมีพุทธวจนะที่ปรากฏในอัมพัฏฐสูตร^{๑๑} ที่บอกว่า วรรณะพราหมณ์เท่านั้นที่ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นๆแล้ว วรรณะพราหมณ์เท่านั้นเป็นวรรณะขาว วรรณะอื่นๆดำ พราหมณ์ทั้งหลายเท่านั้นยอมบริสุทธิ คนที่ไม่ใช่พราหมณ์ยอมไม่บริสุทธิ พราหมณ์ทั้งหลายเป็นบุตรเป็นโอรสของพรหม เกิดจากปากพรหม มีพรหมเป็นแดนเกิด เป็นผู้อันพรหมสร้างสรรค์ เป็นทายาทของพรหม^{๑๒} พระพุทธวจนะที่ได้ยกมานี้แสดงให้เห็นว่า สังคมในอินเดียสมัยโบราณได้มีการแบ่งแยกชนชั้นทางสังคมไว้อย่างชัดเจน โดยได้ยกเอาวรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะที่สูงที่สุด วรรณะอื่นๆเป็นวรรณะที่ต่ำ ที่เลว แต่พระองค์ทรงปฏิเสธการถือชั้น วรรณะ โดยสิ้นเชิง และได้ประกาศความเสมอภาคของมนุษย์ และรับรองสิทธิ เสรีภาพของมนุษย์ว่า กำเนิด ชาติตระกูล ไม่ได้ทำให้บุคคลเป็นพราหมณ์เป็นพ่อค้า ความประพฤติของบุคคลต่างหากที่เป็นเครื่องกำเนิดของบุคคล ชาติตระกูล ไม่ใช่เป็นเครื่องกำเนิดความแตกต่างของบุคคล แต่บุคคลจะดีหรือเลวอยู่ที่วิชา (ความรู้) และจรณะ (ความประพฤติ) ต่างหาก ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่ชนะทางสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาลอย่างแท้จริง ดังที่มีปรากฏอยู่ในอัมพัฏฐสูตร^{๑๓} ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสตอบกับอัมพัฏฐมาณพว่า การที่จะมีวิชาและจรณะอันยอดเยี่ยมเป็นสมบัติได้หรือไม่ นั้น มิใช่กำหนดกันด้วยการอ้างชาติ อ้างโคตร หรืออ้างมานะ (การถือตัว) ... ชนเหล่าใดยังยึดถือการอ้างชาติ อ้างโคตร หรือการอ้างมานะกันอยู่ ชนเหล่านั้นชื่อว่ายังห่างไกลจากวิชา และจรณะอันยอดเยี่ยม ต่อเมื่อไม่ยึดถือการอ้างเหล่านั้นแล้ว ย่อมจะมีวิชาและจรณะอันยอดเยี่ยมเป็นสมบัติติดตามตนเองไปตลอดเวลา

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๕๑-๗๒/๘๓-๑๐๗.

^{๑๒} ที.สี. (ไทย) ๘/๑๖๒/๗๑.

สำหรับเหตุการณ์ต่างๆที่ปรากฏอยู่ในอัครกัณฐสูตรนั้น เป็นการกล่าวถึงสิ่งต่างๆออกมาอย่างเป็นลำดับๆ อย่างเป็นขั้น เป็นตอน ตั้งแต่โลกของเรานี้ยังไม่ปรากฏออกมาในรูปของคนหรือมนุษย์ ปรากฏออกมาเป็นเพียงพวกสัตว์เท่านั้น จนกระทั่งมาถึงการเกิดมีขึ้นของระบบวรรณะต่างๆ กล่าวคือ วรรณะกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ และศูทร ทำให้เราได้ทราบถึงวิวัฒนาการของการเกิดขึ้นมาของสังคม

สรุปหลักการจัดสวัสดิการในอัครกัณฐสูตรว่า หลังจากที่มีวิวัฒนาการทางสังคมด้านต่างๆมาเป็นลำดับ จนกระทั่งต่อมามนุษย์ในสมัยนั้นก็เกิดมีการลักขโมยของๆคนอื่น โดยที่เจ้าของเขามีได้ให้ มีการลงโทษด้วยการทำร้ายด้วยวิธีการต่างๆ แต่ก็ปรากฏว่าผู้คนต่างๆเหล่านั้นยังมีการกระทำผิดซ้ำอีก ยังไม่มีการเข็ดหลาบแต่อย่างใด การจัดสวัสดิการจึงเกิดมีขึ้นตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา โดยได้ทำการแต่งตั้งบุคคลขึ้นมาคนหนึ่ง ซึ่งเป็นบุคคลที่มีลักษณะดี มีความงดงาม น่าดูชม น่าเลื่อมใส น่าเกรงขาม มีพลัง มีอำนาจ เพื่อทำหน้าที่ที่ผู้ที่ควรดี ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ แต่งตั้งให้เป็นหัวหน้า โดยเรียกบุคคลผู้นั้นว่า มหาสมมติ(ผู้ที่มีมหาชนแต่งตั้ง) กษัตริย์(ผู้ยิ่งใหญ่แห่งเขตแดน) และราชา(ผู้ที่ยังชนอื่นสุขใจโดยธรรม) มาเป็นลำดับ ซึ่งจากการที่ได้มีการแต่งตั้งบุคคลต่างๆขึ้นมานั้นก็ได้มีการแบ่งปันข้าวสาทิให้ อันถือว่าเป็นยุคเริ่มต้นของการจัดสวัสดิการ ในเวลาต่อมาจึงได้มีการเกิดขึ้นมาของวรรณะพราหมณ์ แพศย์ และศูทร ตามลำดับ และเป็นการแบ่งแยกชนชั้นทางสังคมออกมาอย่างชัดเจน

ในช่วงแรกๆยังไม่ได้มีกระบวนการในการจัดสวัสดิการที่เป็นแบบแผน แต่มีภารกิจหลักที่เรียกว่า พุทธกิจ^{๑๑} ที่สามารที่จะจัดเข้าในหลักการจัดสวัสดิการได้ โดยพุทธจริยา ๑ ประการนี้เป็นการบำเพ็ญพุทธจริยา ของพระพุทธเจ้าให้สมบูรณ์ ประกอบด้วย

๑) โลกัตถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมโลก ความสำเร็จในจริยาข้อนี้ ทรงอาศัยพุทธกิจประจำวัน ๕ ประการ คือ

๑.๑) เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เพื่อเป็นการโปรดสัตว์โลกผู้ต้องการบุญ

๑.๒) ในเวลาเย็นทรงแสดงธรรม แก่ผู้สนใจในการฟังธรรม

๑.๓) ในเวลาค่ำทรงประทานพระโอวาท ให้กรรมฐานแก่ภิกษุทั้งหลาย

๑.๔) ในเวลาเที่ยงคืน ทรงแสดงธรรม และตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลาย

๑.๕) ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงตรวจดูสัตว์โลกที่อาจจะรู้ธรรม ซึ่งพระองค์ทรงแสดงแล้ว ได้รับผลตามสมควรแก่อุปนิสัยขันธ์ขันธ์ของเหล่านั้น พุทธกิจข้อนี้เป็นจุดเด่นของพระพุทธเจ้า เพราะการแสดงธรรมของพระองค์นั้นเป็นไปอย่างมีระบบ เป็นการทำงานที่มีการศึกษาหาข้อมูล มีการประเมินผล และการสรุปผลในการแสดงธรรมทุกครั้ง

^{๑๑} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๕๗.

๒) ญัตติตถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ การที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติหน้าที่ สงเคราะห์ญาติในฐานะที่เป็นญาติ กล่าวคือ พระองค์ทรงสงเคราะห์พระบิดา พระมารดา ตลอดจน พระประยูรญาติ พระบรมวงศานุวงศ์ ให้ได้เข้าถึงพระรัตนตรัย เข้าถึงพระธรรม จนกระทั่งให้ได้ บวชในพระศาสนา และบรรลุมรรคผลนิพพาน เสด็จไปโปรดพระมารดาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ประทานอุปสมบทให้แก่พระนันทะ พระนางรูปนันทา ซึ่งเป็นพระอนุชา และพระภคินีต่าง พระมารดา ทรงแนะนำสั่งสอนจนได้เป็นพระอรหันต์ทั้งสองพระองค์ ทรงมีพุทธานุญาตพิเศษ ให้พระญาติของพระองค์ที่เป็นเดียริถีย์ให้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาได้ โดยไม่ต้องอยู่ ดิตถยปริวาส^{๑๔} (การอยู่ชดใช้หรืออยู่กรรม) ก่อน ๔ เดือน จึงจะอุปสมบทได้ หรือการที่พระพุทธ องค์เสด็จไปโปรดพระญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ ทรงแนะนำให้พระญาติที่กำลังจะทำสงครามกัน ได้ เข้าใจในเหตุผล และสามารถปรองดองกันได้ในที่สุด

นอกจากการสงเคราะห์ญาติดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ในชาดกที่ชื่อว่ากุกกุรชาดก (ชาดกว่าด้วยการสงเคราะห์ญาติ)^{๑๕} สมัยที่พระพุทธองค์เสวยพระชาติเป็นพญาสุณัฏ ได้ทรง ช่วยเหลือสุณัฏ จรจัดที่ถูกตามฆ่าอย่างไม่เป็นธรรมไว้อย่างมากมาย อันเนื่องมาจากว่าราชรถของ พระเจ้าพรหมทัตถูกสุณัฏแทะกิน ทำให้พระองค์ทรงกริ้วมาก และตรัสสั่งให้ฆ่าสุณัฏทุกตัวที่พบ ยกเว้นสุณัฏในวัง พญาสุณัฏเห็นว่าสุณัฏในวังเป็นต้นเหตุ และได้ทำการพิสูจน์ให้พระเจ้าพรหมทัต ทรงเห็นถึงความฉลาดโดยการนำหญ้ามาขยำกับน้ำมันเปรี๊ยะ คั้นเอาแต่น้ำ แล้วนำมากรอกปากสุณัฏ ในวัง ทำให้สุณัฏในวังสำรอกเอาหนั่งหุ้มราชรถออกมาหมดทุกตัว จนในที่สุดก็ได้ทำให้พระเจ้า พรหมทัตทรงเข้าพระทัยว่าทรงมีความกล้าเอียง จนต้องสร้างบาปมากมาย และได้ตรัสสั่งให้เนรเทศ สุณัฏในวังออกไป ทรงประกาศยกเลิกการเข่นฆ่าทำลายล้างชีวิตสัตว์ทั้งปวง

๓) พุทธตถจริยา ทรงทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า เช่น ทรงวางสิกขาบท^{๑๖} เป็นพุทธานา สำหรับควบคุมความประพฤติของผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ทรงแนะนำให้บรรพชิตและ คฤหัสถ์ปฏิบัติให้ถูกต้องตามหน้าที่ของตน ทรงวางพระองค์ต่อผู้ที่เข้ามาบวช และแสดงตนเป็น อุบาสก อุบาสิกา ในฐานะของบิดากับบุตร ผู้ปกครอง กัลยาณมิตร ศาสดาผู้เอ็นดู เป็นต้น

หลักการบำเพ็ญพุทธจริยา ๓ สามารถจัดเข้าในหลักการจัดสวัสดิการได้ดังนี้

๑. ในแง่ของโลกตถจริยา พระพุทธเจ้าทรงเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมโลก ทรงบำเพ็ญ ประโยชน์ไว้ให้แก่ชาวโลกอย่างมากมายมหาศาล ในส่วนของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ที่ได้มีการสืบ สาน หรือประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธกิจของพระบรมศาสดาอยู่หลายประการด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็น

^{๑๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๘๓/๑๓๕-๑๔๒.

^{๑๕} พุ.ชา.ทศก.อ. (ไทย) ๑๕/๒๒/๑๒๔.

^{๑๖} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๔๒.

การบิณฑบาตในตอนเช้า แสดงธรรมตามโอกาสอันควรแก่ผู้ที่สนใจในธรรม ฝึกวิปัสสนากรรมฐาน ทั้งต่อตนเอง หมู่พระภิกษุด้วยกัน และประชาชนผู้ที่สนใจทั่วไป ให้เข้าถึงหลักธรรมที่แท้จริงแห่ง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็นได้ว่าสิ่งต่างๆ ที่ได้กล่าวมานี้ นั้นสามารถที่จะทำให้บุคคล ชุมชน สังคม ได้รู้จักกับการให้(ทาน)^{๑๗} เพื่อที่จะลดความอยาก ความตระหนี่ถี่เหนียว เข้าวัดฟังพระ ธรรมเทศนาเพื่อให้เข้าถึงแก่นธรรมทางพระพุทธศาสนา และฝึกปฏิบัติทางด้านจิตใจให้รู้จักกับ ความอดทนต่อเวทนาที่เกิดขึ้น ทำจิตใจให้สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน และเป็นปกติสุข ดังที่พระพุทธองค์ได้ ทรงตรัสสอนบุพพพิภกกา^{๑๘} คือ ถ้อยคำที่ทรงกล่าวโดยลำดับ ได้แก่ การพรรณนาทานกถา^{๑๙} คือ การให้ทาน และประโยชน์ของการให้ทาน การพรรณนาศีล คือ การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อยเป็น ลำดับแห่งทาน การพรรณนาสวรรค์((สัคคกถา) คือ การพรรณนาโทษของกามคุณที่บุคคลใครให้ ได้มาซึ่งความสุข เป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน และการพรรณนาอนิสงส์แห่งการออกจากกาม(กามาทีนวกถา) เป็นลำดับแห่งโทษของกาม เรียกว่า เนกขัมมะ ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์ได้ทรงฟอกลิงของ ยสะกุลบุตรจนเกิดดวงตาเห็นธรรม และยังทรงแสดงอริยสัจ ๔^{๒๐} คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค อีกด้วย นอกจากนี้ที่ได้แสดงธรรมโปรดพระยสะจนได้บรรลุพระอรหันต์แล้ว ยังมีสหายนของพระยสะ อีก ๕๔ คน ที่ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์เช่นเดียวกับพระยสะ ซึ่งภายในพรรษาที่ ๑ ของพระพุทธองค์ได้มีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลกทั้งหมด ๖๑ รูปด้วยกัน (รวมทั้งพระพุทธเจ้า) ทั้งนี้จากการที่พระองค์ทรงโปรดสัตว์ให้รู้จักกับการทำบุญ สะสมบุญบารมี ขึ้นเนะในการทำมาค้าดี เว้นชั่ว ทำจิตใจให้ผ่องใส จนกระทั่งได้เข้าสู่กระแสแห่งพระนิพพานใน โอกาสต่อไป

นอกจากนี้แล้วในสังคาลสูตร ที่พระองค์ทรงสอนในเรื่องของทิส ๖^{๒๑} คือ ๑) ปุริตถิมทิส ทิสเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา ๒) ทักขินทิส ทิสเบื้องขวา ได้แก่ ครู อาจารย์ ๓) ปัจฉิมทิส ทิสเบื้องหลัง ได้แก่ บุตร ภรรยา ๔) อุตฺรทิส ทิสเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย ๕) เภฏิมทิส ทิสเบื้องล่าง ได้แก่ บ่าวไพร่(คนรับใช้ คนงาน) และ ๖) อุปริมทิส ทิสเบื้องบน ได้แก่ พระสงฆ์ สมณพราหมณ์ ซึ่งในทิส ๖ นี้ พระองค์ได้ทรงแสดงให้เห็นถึงบทบาท หน้าที่ ของแต่ละ ทิส ที่ได้มีความเกี่ยวเนื่อง เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เมื่อบุคคลใดได้ประพฤติ ปฏิบัติตามโดยมิได้มีความ ขาดตกบกพร่อง ย่อมที่จะทำให้บุคคลที่ได้อาศัยร่วมกันอยู่ในชุมชน สังคม ตลอดจนประเทศชาติ

^{๑๗} อ่างแล้ว, หน้า ๑๔๒.

^{๑๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๕/๔๒.

^{๑๙} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๓๕.

^{๒๐} ที.สี. (ไทย) ๕/๒๔๘/๘๔.

^{๒๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๔/๘๔.

ได้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นปรกติสุข เพราะบุคคลนั้นๆจะรู้ และตระหนักถึงหน้าที่ และความรับผิดชอบ ที่ตนเองจะต้องประพฤติ ปฏิบัติตามนั่นเอง

๒. ด้านของญาติศรียานัน พระสงฆ์จะมีบทบาทในเรื่องนี้เป็นอย่างมาก เพราะการที่ พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับประชาชนในทุกชนชั้น ไม่มีข้อจำกัดของการนับ ถือศาสนา(พุทธ คริสต์ อิสลาม ฯ)แต่อย่างใด ซึ่งประชาชนเหล่านี้ก็เปรียบเสมือนกับญาติของ พระสงฆ์ เป็นญาติที่ได้อาศัยอยู่ในสังคมโลกเดียวกัน ทำให้ประชาชนได้รับในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม อยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดี ตรงกับความต้องการทั้งในด้านของประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต ของพวกเขาเหล่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงทำให้บุคคล ชุมชน สังคม หรือประเทศชาติ ได้อยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข สงบ สันติ เป็นสังคมแห่งความเอื้ออาทร เกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียนกัน เห็นอกเห็นใจ กัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ บทบาททางด้านนี้จึงมีความสำคัญมากสำหรับพระสงฆ์ เพราะเป็นการปลด ปลื้อง ปลดปล่อย ให้กับประชาชนที่ตกอยู่ในห้วงของความทุกข์ ได้พบกับความสุข ตรงกับความ ต้องการที่แท้จริง นอกจากนี้แล้วยังทำให้ประชาชนได้มีที่พึ่งทางด้านจิตใจ โดยให้ยึดถือเอาพระ พุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่พึ่ง เป็นสรณะ^{๒๒} คือเป็นที่พึ่ง ที่ระลึก

๓. ในแง่ของพุทธศรียานัน พระองค์ได้ทรงวางสิกขาบทไว้ เป็นการวางระเบียบ แบบแผน เป็นแนวทาง เพื่อที่จะให้พุทธสาวกได้ประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อความจรรโลง ความมั่นคง และความเป็นปึกแผ่นของพระพุทธศาสนา

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวถึงประโยชน์ ๑๐^{๒๓} ประการ ของการบัญญัติ สิกขาบทของพระพุทธเจ้า ไว้ดังนี้ ๑) เพื่อความดีงามที่เป็นไปโดยความเห็นชอบร่วมกันของสงฆ์ ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓) เพื่อกำราบคนหน้าด้านไม่รู้จักอาย ๔) เพื่อความผาสุกแห่งเหล่า ภิกษุผู้มีศีลงาม ๕) เพื่อปิดกั้นความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะมีในปัจจุบัน ๖) เพื่อ บำบัดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะเกิดขึ้นตามมาในภายหลัง ๗) เพื่อความเลื่อมใส ของคนที่ไม่เลื่อมใส ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ไม่เลื่อมใสแล้ว ๙) เพื่อความดำรงมั่นแห่ง ศัทธิธรรม และ ๑๐) เพื่อส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อย สนับสนุนวินัยให้หนักแน่น

นอกจากนี้แล้วพระพุทธเจ้ายังได้ตรัสถึงเหตุฝ่ายดำ ๕^{๒๔} ประการอันเป็นสาเหตุที่ทำให้ พระสังฆธรรมเสื่อม คือ การที่พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาที่อยู่ในพระธรรมวินัยนี้ แต่ไม่ให้ความเคารพยำเกรงต่อพระศาสดา ๑, ในพระธรรม ๑, ในพระสงฆ์ ๑, ในสิกขาบท ๑ และในสมาธิ ๑

^{๒๒} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐๔.

^{๒๓} วิ.ม. (ไทย) ๑/๓๕/๒๘-๒๙.

^{๒๔} ส.นิ.อ. (ไทย) ๑๖/๑๕๖/๒๖๓.

ซึ่งในความไม่ยำเกรงในเหตุฝ่ายต่ำทั้ง ๕ ประการนี้นั้น เป็นสาเหตุให้เกิดความพินเพื่อน และความเลือนหายในพระสัทธรรม

พระพุทธองค์เป็นบุคคลที่ให้ความเคารพในพระสัทธรรมเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากกรณีที่พระองค์ทรงเป็นพระบรมศาสดาเอกของโลก พระองค์ก็ยังทรงเคารพพระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองอย่างเคร่งครัด เพราะความเคารพพระธรรมเป็นทางแห่งความเจริญรุ่งเรืองไม่เป็นที่ไปเพื่อความเสื่อม พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้คนเรามีความเคารพในพระพุทธเจ้าในพระธรรม ในพระสงฆ์ การศึกษา การทำสมาธิ ความไม่ประมาท และความเคารพในการปฏิสังขาร เพราะสิ่งทั้งหลายเหล่านี้เป็นหลัก เป็นประธานของทางแห่งการมีคุณธรรม เมื่อเราสามารถที่จะตรง และตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ก็จะสามารถตรงถึงคุณงามความดีของคนอื่นและสิ่งอื่นๆ ได้อย่างละเอียดลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น จนสามารถทำให้เป็นผู้รู้จักจริงและสามารถที่จะทำสิ่งต่างๆ ได้จริง เพราะฉะนั้นคนเราทุกคนต้องหมั่นฝึกฝนอบรมตนเองให้เป็นผู้ที่มากด้วยความเคารพ มองแต่คุณงามความดีทั้งของตนเองและคนอื่น ทำให้นึกถึงแต่ความดี มีวิธีการต่างๆ ที่ทำแต่ความดี ไม่นึกถึงความชั่วทั้งหลายที่มากระทบ จนตัวเราเองนั้นได้เป็นศูนย์รวมแห่งคุณงามความดีทั้งหลาย หรือในกรณีที่พระองค์เสด็จประทับยืนทอดพระเนตรคันศรนิมิต โดยมิได้ทรงกระพริบตาเลยเป็นเวลาถึง ๗ วัน ก็เพื่อเป็นการรำลึกถึงสัจธรรมอันบริสุทธิ์ สำหรับชำระกิเลส และปลดปล่อยความทุกข์แก่ชาวโลก เป็นต้น

๒.๑.๓ กระบวนการสร้างสังคมให้เข้มแข็งตามแนวพระพุทธศาสนา

สังคมเข้มแข็ง หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ได้มีการรวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้ การจัดการ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของชุมชน แล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบต่อภายนอกชุมชน ทำให้เกิดผลในทางที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยจะเรียกชุมชนนี้ว่า กลุ่ม ชุมชน สหกรณ์ บริษัท องค์กรชาวบ้าน เครือข่าย หรืออื่นๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเอื้ออาทรที่มีต่อชุมชนอื่นๆ ในสังคมด้วย

ในการสร้างสังคมให้เข้มแข็งนั้น พระพุทธศาสนาได้ชี้แนะแนวทางให้บุคคล ชุมชน และสังคมได้ปฏิบัติตามวิธีการต่างๆ โดยเฉพาะหลักคำสอน และหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างสังคมเข้มแข็ง และสะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนา ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมได้มากที่สุด คือ คำสอนและหลักปฏิบัติในชั้นศีล

เพราะศีลเป็นระบบควบคุมด้านนอกที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกทางกาย วาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ศีลพื้นฐานหรือศีลขั้นต้นนั้นก็คือ การไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ว่าจะด้วยทางกาย หรือวาจา และการไม่ทำลายสติสัมปชัญญะที่เป็นตัวคุมศีลของตน ศีลขั้นต้นนี้นิยมเรียกกันว่า ศีล ๕ นอกจากนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต)^{๒๕} กล่าวว่า ศีลมิใช่หมายถึงความประพฤติที่ดีงาม สุจริตทางกาย วาจาเท่านั้น แต่ยังหมายความรวมถึงการมีอาชีวะ(อาชีพ) ที่สุจริตด้วย

ศีล ๕^{๒๖} หรือ เบญจศีล แปลว่า ข้อสำเหนียก หรือข้อฝึกหัดความประพฤติ ๕ อย่าง เป็นความประพฤติชอบทางกายและวาจา, การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย, การรักษาปรกติตามระเบียบวินัย, ข้อปฏิบัติในการเว้นจาก ความชั่ว, การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ใน ความไม่เบียดเบียน ประกอบด้วย

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการปลงชีวิต, เว้นจากการฆ่า การประทุษร้ายกัน

๒. อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้, เว้นจากการลัก การโกง การละเมิดกรรมสิทธิ์ การทำลายทรัพย์สิน

๓. กาเมสุมิจจาจรา เวรมณี เว้นจากการประพฤติดิฉินคาม, เว้นจากการล่วงละเมิดในสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน

๔. มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง

๕. สุราเมรัยมัชฌมาทัญฐานา เวรมณี เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท, เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษทุกชนิด

ศีล ๕ ข้อนี้ ในบาลีชั้นเดิมเรียกว่า ลิกขาบท ๕ ข้อนี้เป็นข้อปฏิบัติในการฝึกตนบ้าง ธรรม ๕ บ้าง เมื่อผู้คนได้ปฏิบัติตามนี้ ก็ถือว่าเป็นผู้มีศีล คือ เป็นการประพฤติปฏิบัติในเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล (virtuous) คำว่า เบญจศีล ที่มาในพระไตรปิฎก ปรากฏในคัมภีร์ชั้นอุปทาน และพุทธวงศ์ และในสมัยต่อมาเมื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่า เป็นนิจศีล ศีลที่ควรหัดควรรักษาเป็นประจำบ้างว่าเป็นมนุษยธรรม ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์บ้าง

ศีล ๕ เป็นระบบควบคุมชีวิตด้านนอก เกี่ยวข้องกับการแสดงออกทางกาย วาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจการต่างๆของหมู่ชน การจัดสภาพความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมให้เรียบร้อย เกื้อกูลแก่การดำรงตนอยู่ด้วยดี และความผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงของหมู่ชน อันจะเอื้ออำนวยให้

^{๒๕} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม, (กรุงเทพฯ : การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, ๒๕๔๐), หน้า ๘-๑๓.

^{๒๖} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๓๐๓/๔๔๗.

ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจกรณียที่ดียิ่งๆขึ้นไป เพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิต เพื่อเข้าถึงประโยชน์ เข้าถึงความดีงาม ตลอดจนการที่จะก่อคุณให้เกิดแก่หมู่ชนต่างๆ ได้นั้น ศีลพื้นฐานหรือศีลขั้นต้นเป็นสิ่งที่ดีที่สุด นั่นก็คือ การไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ว่าจะด้วยกาย หรือวาจา และการไม่ทำลายสติสัมปชัญญะที่เป็นตัวคุมศีลของตน ศีลขั้นต้นนี้นิยมเรียกว่า ศีล ๕

ศีล ๕ นี้เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ เป็นเครื่องควบคุมกาย วาจา ให้เรียบร้อย เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข หากมีผู้หนึ่งผู้ใดกระทำความผิดศีลข้อใดข้อหนึ่ง หรือหลายข้อ ก็จะทำให้ผู้นั้นแสดงพฤติกรรม หรือการกระทำที่ผิดปรกติออกมา ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวาย เกิดความเดือดร้อนทั้งต่อตนเอง หมู่คณะ ชุมชน และสังคม ศีล ๕ จึงเป็นสามัญสำนึกของมนุษย์ในการที่จะทำให้ผู้คนในสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน นอกจากนี้แล้วยังเป็นการรักษาระเบียบ กฎเกณฑ์ ของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี ดังนั้น การดำเนินชีวิตตามหลักของศีล ๕ ก็คือ การดำเนินชีวิตตามปรกติของความ เป็นมนุษย์ หรือเรียกได้ว่าเป็นปรกติธรรมชาติของความ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบนั่นเอง

ศีล ๕ คือ ขอดศีล คือ กฎหลักกฎแรกของชาวพุทธที่จะต้องปฏิบัติ รักษา นับตั้งแต่ฆราวาสจนถึงพระอริยบุคคลจะต้องปฏิบัติและรักษา ดังนั้น จึงต้องทำความเข้าใจ และศึกษาให้ละเอียด จนหายสงสัย จึงจะปฏิบัติรักษาให้ถูกต้องต่อไป อันจะเป็นผลดีต่อตนเอง ศาสนา และประเทศชาติ ต่อไป^{๒๓}

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สะท้อนถึงมิติของสังคมทางพระพุทธศาสนาที่เห็นได้เด่นชัดที่สุด คือหลักคำสอนในเรื่องของศีลหรือวินัย ดังที่ท่านพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต)^{๒๔} ได้กล่าวไว้ว่า คำสอน และหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสังคม และสะท้อนเจตนารมณ์ของพระพุทธศาสนาในด้านของความสัมพันธ์ทางสังคมได้มากที่สุด ก็คือคำสอนและหลักปฏิบัติในขั้นศีล เพราะศีลเป็นระบบควบคุมชีวิตด้านนอก เกี่ยวด้วยการแสดงออกทางกาย วาจา เป็นระเบียบว่าด้วยความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน การดำเนินกิจการต่างๆของหมู่ชน การจัดสภาพความเป็นอยู่ และสิ่งแวดล้อมให้เรียบร้อย เกื้อกูลแก่การดำรงชีวิต มีความเป็นอยู่ที่ดี และเกิดความผาสุกแห่งมวลสมาชิกทั้งปวงของหมู่มุนัชนั้นๆ อันจะเอื้ออำนวยให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจกรณียที่ดียิ่งๆขึ้นไป

^{๒๓} คำติ รักษุทธิ์, ศีลสุดยอดวินัยของศาสนาพุทธ, (กรุงเทพฯ : ธนัชการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๖.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงขยายความ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๔๓๑.

การที่จะทำให้บุคคล ชุมชน สังคม หรือประเทศชาติ เกิดความสงบร่มเย็นเป็นสุข ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ให้เกียรติกัน ให้ความเคารพซึ่งกันและกันได้นั้น สามารถที่จะทำได้ โดยการที่บุคคล ชุมชน สังคม ได้หันมานับถือศีล ๕ คือ การไม่ทำร้าย ไม่รบราฆ่าฟันกัน มีความเห็นอกเห็นใจกัน มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน(ศีลข้อ ๑) ไม่มีการลักขโมย ย่องเบา ฉกชิงวิ่งราว หรือการถือเอาทรัพย์สินของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้มาเป็นของตนเอง อันเป็นสาเหตุของความเดือดร้อนทั้งต่อตนเอง คือ ไม่มีความสุขสบายใจ มีความทุกข์ใจ และสังคมเกิดความเดือดร้อน คือ สังคมเกิดความวิตกกังวล เกิดความกลัว ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน(ศีลข้อ ๒) นอกจากนี้แล้ว เวลาเข้าไปทำการขโมยทรัพย์สินของผู้อื่นอยู่นั้น พอไปเจอกับเจ้าทุกข์ที่เป็นผู้หญิงก็ทำการข่มขืนเจ้าทรัพย์ หรือไม่ก็ทำการฆ่าและข่มขืนเพื่อหวังที่จะปกปิดความผิดที่ตนเองได้กระทำลงไป(ศีลข้อ ๓) ชุมชนใดมีบุคคลใดที่ชอบพูดโกหก หลอกลวง ปลิ้นปล้อน ตลบตะแลง มือถือสากรปากถือศีล อยู่ในชุมชนหรือสังคมนั้นๆแล้ว ย่อมที่จะทำให้เกิดความสับสนวุ่นวายขึ้น เพราะการนำเอาคำพูดที่ไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ไปพูดกับคนโน้น คนนี้ ทำให้เกิดความหวาดระแวง ไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน เข้าหน้ากันไม่ติด ขาดความสนิทสนมชิดเชื้อเหมือนที่เคยเป็นมาในอดีต(ศีลข้อ ๔) แต่ศีลทั้ง ๔ ข้อนั้นยังไม่เท่ากับการฝึกศีลข้อที่ ๕ ในเรื่องของสุราเมรัย เครื่องดองของเมา อันนำไปสู่ความประมาท และเป็นสาเหตุของการกระทำผิดศีลทั้ง ๔ ข้อที่ได้กล่าวมาแล้ว เพราะศีลข้อ ๕ นี้เมื่อได้ทำการเสพหรือบริโภคเข้าไปแล้ว ทำให้เกิดความกล้า หนัสด้าน เกิดความฮึกเหิม คึกคะนอง และถูกยุยง ส่งเสริมให้ก่อการกระทำผิดได้ง่าย

พระราชรัตนรังษี^{๒๙} ท่านได้ให้ความหมายของศีล ๕ ไว้ได้อย่างน่าสนใจ และสามารถที่จะปรับประยุกต์ใช้ให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันได้เป็นอย่างดี มีความเหมาะสม ที่พวกเราชาวพุทธควรที่จะนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

ศีล ๕ ข้อ คือ ๑) การทำชีวิตให้สมบูรณ์ ๒) มีอาชีพการงานหรือการทำทรัพย์สิน ๓) การทำครอบครัว ๔) การทำเครดิตสังคม มีเกียรติ มียศศักดิ์ และ ๕) ทำสุขภาพของตนให้เป็นปกติ

สรุปว่าศีล ๕ ตามแนวทางของพระราชรัตนรังษี มีดังต่อไปนี้

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี (การทำชีวิตให้สมบูรณ์) หมายความว่า เมื่อคนเราไม่มีการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่มีการเบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่น หรือบุคคลอื่น ก็เหมือนกับเป็นการทำให้ชีวิตของคนเรามีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และการที่จะทำให้คนเรามีเครดิตทางสังคมได้นั้น ก็ต้อง

^{๒๙} พระราชรัตนรังษี, ศีล คือ คุณเครื่องให้คนเป็นปกติแล้วสังคมก็จะกลับมาเป็นปกติ, [ออนไลน์].

ทำการศึกษาเล่าเรียน เพราะการศึกษาเป็นพื้นฐานของการทำให้ชีวิตของคนเราประสบความสำเร็จ

๒. อทินนาทาน เวมณี (การมีอาชีพการงานหรือการทำทรัพย์สิน) เมื่อคนเรามีการศึกษาที่ดีแล้ว ก็จะสามารที่จะหางานทำที่ดีได้ เป็นงานที่ตรงกับความรู้ ความสามารถ ตรงกับสาขาวิชาที่ได้ร่ำเรียนมา ตรงกับความต้องการ ทำให้สามารถที่จะทำงานหาเงินมาใช้จ่าย โดยเฉพาะในด้านของปัจจัย ๔ ได้เป็นอย่างดี และมีการจัดทำในเรื่องของบัญชีรายรับ รายจ่ายให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิต

๓. กามะสุมิฉณาจารา เวมณี (การทำครอบครัว) เมื่อมีการศึกษาที่ดี มีงานทำที่ดี สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี มีความสุข และมีความมั่นคง ก็ทำการสร้างสังคมใหม่ คือ การมีครอบครัว สร้างครอบครัวที่ดีขึ้นมาเพื่อที่จะทำให้ชุมชน สังคม ที่เราอาศัยอยู่ ได้มีการใช้ชีวิตร่วมกันได้อย่างมีความสุข สงบ สันติ

๔. มุสาวาพา เวมณี (การทำเครดิตสังคม) เมื่อมีการศึกษาดี มีงานทำที่ดี ตรงกับความรู้ ความสามารถ มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และสร้างครอบครัวที่ดี มีคุณภาพแล้ว จะนำไปสู่การมีเครดิตที่ดีในสังคม คือ การได้รับการยอมรับจากชุมชน สังคม ห่วงเวลา และโอกาส ในการตอบแทนสังคมบ้างตามโอกาสอันควร

๕. สุราเมรมัชฌปมาทภูฐานา เวมณี (การทำสุขภาพของตนเองให้เป็นปกติ) คือ การงดดื่มสุรา เครื่องดองของเมา เมื่อดสิ่งต่างๆเหล่านี้แล้ว ก็หันมาใส่ใจในสุขภาพของตนเอง ไม่ใช่ไปในทางที่เสื่อมหรือทางที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ด้วยการแสวงหาสิ่งต่างๆ หรือปัจจัย ๔ มาบำรุงสุขภาพร่างกายของตนให้สมบูรณ์ แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ สามารถที่จะดำรงชีวิตของตนให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และความสุข

หลักของศีล ๕ นั้น จริงๆแล้วเป็นหลักของการมีชีวิต การดำรงอยู่ การอยู่ร่วมกันของคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม มีการประพฤติ และการปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบ อยู่ในกฎเกณฑ์ที่ทำให้บุคคลในระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน สังคม และระดับประเทศ ได้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข จากการที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสังคมโลก แม้ว่าบุคคลนั้นๆจะเป็นคนชนชาติใด เชื้อชาติใด นับถือศาสนาอะไร (พุทธ คริสต์ อิสลาม ฯลฯ) มีการปกครองในระบอบใดก็ตาม หากระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน สังคม ได้มีการนำเอาหลักของศีล ๕ ไปใช้ ได้มีการประพฤติ มีการปฏิบัติตามหรืออยู่ในกรอบของศีล ๕ แล้ว ย่อมที่จะทำให้สังคมโลกสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นปกติ มีความสงบสุข เกิดสันติสุข มีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ร่วมแรงร่วมใจ รักใคร่ปรองดอง สมัคสมานสามัคคี มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ไม่มีความหวาดระแวงต่อกัน มีความจริงจัง จริงใจต่อกัน สังคมโลกก็ปราศจากการเบียดเบียน การรังแก ข่มเหง รุกราน หรือการ

ก้าวร้าวต่อประเทศที่มีศักยภาพที่ด้อยกว่าประเทศของตน อีกทั้งความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ได้ ก็จะไม่เกิดขึ้น การดำเนินการหรือทำกิจกรรมต่างๆก็จะเต็มไปด้วยความเรียบร้อย ทำงานต่างๆด้วยความราบรื่น เป็นไปในทิศทางเดียวกัน สอดคล้องกับวิถีชีวิต และความต้องการของชุมชน หรือของสังคม นั้นๆได้เป็นอย่างดี ทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้า และประสบความสำเร็จในทุกๆด้าน นอกจากนี้แล้วโลกใบนี้ก็จะมีความสุข ความสดใส สงบ ร่มรื่น ไม่มีผลกระทบทั้งทางด้านมลพิษ และสภาพแวดล้อม เหมือนอย่างโลกของเราที่กำลังประสบอยู่ในเวลานี้

นอกจากนี้แล้วพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงถึงอานิสงส์ของการรักษาศีล ๕ แก่ชาวปาณดีคามในมหาปรินิพพานสูตร^{๓๐} ว่ามีอยู่ ๕ ประการ คือ

๑. ย่อมได้โภคทรัพย์สมบัติมากมาย
๒. กิตติศัพท์อันดีงามย่อมขจรขยายไป
๓. มีความองอาจเมื่อไปสู่ชุมชนใดๆ
๔. ไม่เป็นผู้หลงตาย (ไม่ตายอย่างไร้สติ)
๕. เมื่อแตกกายทำลายขันธ ย่อมมีสุคติเป็นที่ไป

ในการสร้างสังคมให้เข้มแข็งนั้น พระพุทธศาสนาได้ให้แนวทางในการปฏิบัติตามหลักของศีล ๕ ดังนี้

๑. ปฏิบัติตนเอง พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติกับพระองค์เองในสมัยครั้งที่เป็เจ้าชายสิทธัตถะ เสด็จออกแสวงหาความทุกข์ ดังนั้น บุคคลผู้มีความมุ่งหวังให้สังคมเข้มแข็งและมีความสุข ต้องมีความกล้าพอที่จะปฏิบัติตนเองทั้งพระภิกษุสงฆ์ และฆราวาส โดยมีหลักของการปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเอง เพื่อให้รู้เท่าทันกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคโลกาภิวัตน์ กล่าวคือ พระภิกษุสงฆ์ สามเณร ได้ปฏิบัติโดยยึดหลักของอินทริยสังวร การปฏิบัติสมณะ และวิปัสสนากรรมฐาน ส่วนฆราวาส ปฏิบัติโดยยึดหลักของศีล ๕ และโลกธรรม ๘

๒. สร้างสรรค์ครอบครัว ครอบครัวถือเป็นสถาบันพื้นฐานหลักของสังคม ดังนั้น หากต้องการสร้างสรรค์ครอบครัวให้มีความสุข ความอบอุ่น ต้องมีการปฏิบัติตนเองเพื่อการพัฒนาจิตใจที่เข้มแข็ง โดยใช้หลักของฆราวาสธรรม ๔ และอคติ ๔

๓. อุทิศตัวเพื่อสังคม เป็นการประสาน เชื่อมความสัมพันธ์กับผู้อื่นที่อาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชน สังคม อันจะก่อให้เกิดโครงสร้างทางสังคมที่ยั่งยืนต่อไป โดยยึดหลักของสังคหวัตถุ ๔, อปริหานิยธรรม ๗ และทศพิธราชธรรม ๑๐

กระบวนการสร้างชุมชนและสังคมให้เข้มแข็งดังกล่าว ถือเป็นการสร้างคุณธรรมให้เกิดขึ้นในความคิดจนเป็นอุดมการณ์ของมนุษย์ว่า การที่จะประกอบกิจการใดๆ ต้องมีคุณธรรม

^{๓๐} ที.ม. (ไทย) ๑๓/๘๐/๒๕๔-๒๕๕.

ควบคู่อยู่ด้วยเสมอ โดยการนี้พระพุทธศาสนาได้มีนโยบายไว้ให้แก่พุทธบริษัท เพื่อเป็นการสร้างชุมชนและสังคมให้เข้มแข็งได้ โดยการใช้หลักการของพุทธธรรมาภิบาล คือ หลักของไตรสิกขา^{๓๑} (ศีล, สมาธิ และปัญญา) หมายความว่า การสร้างสังคมที่เข้มแข็ง การทำให้มนุษย์มีความมั่นคงทั้งด้านกายภาพ จิตใจ และความมีวัฒนธรรม จะบรรลุได้นั้นต้องมี “หลักคิด” บนพื้นฐานของศีล และธรรม

ทางด้านของพระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต)^{๓๒} ได้กล่าวถึงหลักการพึ่งตนเอง เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ให้ตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติโดยรวม มีจิตใจที่เอื้ออาทร มีความประนีประนอม ยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

๒. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นอิสระ

๓. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้รู้จักใช้และมีการจัดการอย่างชาญฉลาด พร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดอยู่บนหลักการของความมั่นคง

๔. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่มีทั้งที่ดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน และเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการ และสภาพแวดล้อม

๕. ด้านเศรษฐกิจ คือ ต้องมุ่งที่จะลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญ และยึดหลักพออยู่ พอกิน การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตามแนวของท่านพระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต) ทั้ง ๕ ด้านนั้น เป็นการสร้างตนให้รู้จักกับการพึ่งตนเอง คิดดี พูดดี ทำดี มีจิตใจที่เอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้จักการเพิ่มมูลค่าของสินค้าที่ได้มาจากธรรมชาติ รู้ที่จะเอานำเทคโนโลยีมาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม และมีความพออยู่ พอกิน

นอกจากนี้แล้วท่านพระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต)^{๓๓}ยังได้กล่าวต่อไปอีกว่า การพัฒนาสังคมไทยหรือพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องมีการพัฒนาคนก่อน เพื่อสร้างคนให้มีความเข้มแข็งใน ๓ ประการ คือ

^{๓๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๒๗.

^{๓๓} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), ธรรมกับไทยในสถานการณ์ปัจจุบัน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๕-๓๑.

๑. ความเข้มแข็งทางพฤติกรรม ได้แก่ ความขยันขันแข็ง จริงจังในการทำงาน

๒. ความเข้มแข็งทางจิตใจ ได้แก่ การช่วยเหลือตัวเอง ไม่รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก

๓. ความเข้มแข็งทางปัญญา ได้แก่ ความพยายามทำด้วยตัวเอง ใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา ก่อให้เกิดภาวะผู้นำทางปัญญา ซึ่งเป็นผู้นำที่แท้จริง

เมื่อสร้างคนให้มีความเข้มแข็งแล้ว ก็จะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้อีกทั้งยังส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยยึดหลักธรรมเป็นแนวทางในการพัฒนา ดังนี้

๑. ถือหลักทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายาม ที่เรียกว่า หลักกรรม

๒. ถือหลักเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้น ทั้งทางพฤติกรรม จิตใจ ปัญญา ที่เรียกว่า ไตรสิกขา

๓. ถือหลักการทำงานอย่างเร่งรัด ไม่รอคอยเวลา ทำสิ่งต่างๆด้วยความไม่ประมาท ที่เรียกว่า หลักอัปปมาทะ

๔. ถือหลักทำตนให้เป็นที่พึ่ง เพื่อพึ่งตนเองได้ และมีความเป็นอิสระ ที่เรียกว่า หลักอิสรภาพแห่งการพึ่งตนเองได้

เพราะฉะนั้น ในการพัฒนาสังคมไทยจะต้องมีการพัฒนาคนพร้อมกันไปด้วย เพราะเมื่อคนมีความเข้มแข็งทั้งทางร่างกาย จิตใจ ปัญญา และดำรงตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม ดำรงชีวิตอยู่บนรากฐานแห่งความเป็นจริง ไม่หลงเชื่ออย่างมกมาย ให้รู้จักช่วยเหลือตนเอง พึ่งพาตนเองได้ และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ด้วยการนำหลักกรรม คือ มีความเพียรพยายามหลักไตรสิกขา คือ มีการพัฒนาทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาให้ดียิ่งขึ้นใช้หลักอัปปมาทะ คือ การไม่ปล่อยให้ความเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ และมีความไม่ประมาท และใช้หลักอิสรภาพแห่งการพึ่งตนเอง คือ สามารถที่จะพึ่งตนเองได้ และมีความเป็นอิสระจากสิ่งต่างๆได้เป็นอย่างดี

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงทำให้มนุษย์ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักของศีล ๕ แล้วพระองค์ยังทรงห้ามไม่ให้มนุษย์ได้ทำการค้าขายในทางที่ผิด หรือที่เรียกว่า วณิชชา หรือมิฉา วณิชชา

วณิชชา^{๓๔} การค้าขาย ๕ อย่าง ในที่นี้หมายถึง การค้าขายที่เป็นกิจที่ไม่ควรทำสำหรับคฤหัสถ์ คือ ฌราวาสไม่ควรประกอบ มีอยู่ ๕ ข้อ ดังนี้

๑. สัตตวณิชชา – ค้าขายอาวุธ

๒. สัตตวณิชชา – ค้าขายมนุษย์

^{๓๔} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๔.

๓. มังสวณิชชา – ค้าขายเนื้อสัตว์

๔. มัชชวณิชชา – ค้าขายของเมา

๕. วิสวณิชชา – ค้าขายยาพิษ

วณิชชาหรือมิจฉาวณิชชา แปลว่า การค้าขายในทางที่ผิด หมายความว่า การค้าขายที่ไม่ชอบธรรม มีการค้าขายอาวุธ ค้าขายยาพิษ เป็นต้น เป็นข้อห้ามไม่ให้อุบาสก อุบาสิกาได้ทำการค้าขายในสิ่งต่างๆเหล่านี้ เพราะว่า มิจฉาวณิชชา เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนชีวิต เบียดเบียนความสุขของผู้อื่น และสัตว์อื่น ไม่เป็นทางแห่งความสำเร็จ และความเจริญแก่ตนได้ ประกอบด้วย

๑. สัตตวณิชชา คือ การค้าขายอาวุธ หมายถึง การค้าเครื่องมือสำหรับฆ่า หรือทำร้ายมนุษย์และสัตว์ เช่น ปืน ระเบิด นิวเคลียร์ แห อวน ตาข่ายดักสัตว์ เป็นต้น อาวุธในที่นี้ คือ วัตถุอันจะทำให้ผู้ซื้อ ซึ่งเมื่อซื้อไปแล้วก็เอาไปทำร้ายกัน ฆ่าฟันกัน รังแกกัน ช่มเหงกัน เบียดเบียนกัน ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะการค้าขายอาวุธต่างๆเหล่านี้ เท่ากับเป็นการอำนวยการให้เขาทำปาณาติบาต(ผิดศีลข้อที่ ๑)

๒. สัตตวณิชชา คือ การค้าขายมนุษย์ หมายถึง การค้าขายหญิงสาว เด็กสาว ตลอดจนการใช้แรงงานเด็ก และสตรีอย่างทารุณ

๓. มังสวณิชชา คือ การค้าขายสัตว์เป็นๆสำหรับการฆ่าเพื่อนำมาทำเป็นอาหาร หมายความว่า จับสัตว์หรือจับปลา กุ้ง หอย เป็นต้น ที่มีอยู่ในน้ำตามธรรมชาติแล้วนำมาขาย หรือเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายไว้เพื่อเป็นการขาย หรือรับซื้อสัตว์เป็นๆทุกชนิดแล้วนำมาขาย ซึ่งเป็นการขายให้เขาฆ่าเพื่อนำมาทำเป็นอาหาร เพราะการค้าขายสัตว์เป็น ๆ สำหรับฆ่าจึงเท่ากับการอำนวยการให้เกิดการทำผิดศีลข้อที่ ๑ เป็นการเบียดเบียนสัตว์ เป็นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต

๔. มัชชวณิชชา คือ การค้าขายน้ำเมา หมายถึง ค้าขายของมึนเมา และสิ่งเสพติดให้โทษทุกชนิด เช่น สุรา ฝิ่น กัญชา เฮโรอีน ผงขาว ยาบ้า เป็นต้น เพราะสิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้เสพมีอาการมึนเมา มีสติที่ไม่สมประกอบ เป็นหนทางให้เกิดการทำร้ายกัน ทะเลาะวิวาทกัน

๕. วิสวณิชชา คือ ค้าขายยาพิษ หมายถึง การค้าขายยาพิษที่สามารถทำลายชีวิต และร่างกายทั้งของคนและสัตว์ทุกชนิด รวมตลอดถึงสภาพของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

การค้าขาย ๕ อย่างนี้ เป็นข้อห้ามอุบาสกไม่ให้ประกอบอาชีพเหล่านี้ เพราะเป็นการค้าขาย ที่ผิด คือ เป็นการค้าขายที่ไม่ชอบ ไม่ถูกต้องตามหลักของศีลธรรม ที่เรียกว่า มิจฉาวณิชชา เพราะการค้าขายทั้ง ๕ อย่างนี้ ที่มี การค้าขายอาวุธ เป็นต้น เป็นการค้าขายที่ทำให้เกิดการกระผิดศีลข้อที่ ๑ ได้ จึงทำให้พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสห้ามไม่ให้อุบาสก อุบาสิกา ทำการค้าขายสิ่งต่างๆเหล่านี้พระองค์ทรงทำให้อุบาสก อุบาสิกา เป็นผู้ที่เข้าถือพระรัตนตรัยว่าเป็นสรณะ รวมถึงการ

สมาทานศีลเพื่อเว้นจากการฆ่า และการเบียดเบียนผู้อื่น และต้องทำการประกอบอาชีพที่ไม่เกี่ยวข้องกับการ ไม่เบียดเบียน ทั้งต่อตนเอง และผู้อื่น

มิจฉาณิชชา เป็นอาชีพที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสห้ามไว้ เป็นการค้าขายที่ผิด หรือไม่ชอบธรรม หมายถึงว่า เป็นอาชีพที่บุคคลต่างๆไม่ควรค้าขายสิ่งต่างๆเหล่านี้ ซึ่งถือว่าเป็นอันตรายต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ต่อสัตว์ทุกชนิด รวมถึงสภาพภาวะของสิ่งแวดล้อมต่างๆด้วย ทั้งนี้เพราะเมื่อมีการค้าขายอาวุธ(สัตว์อนัณิชา)ต่างๆ ถ้าหากมีเจตนาเพื่อทำร้ายกัน จะก่อให้เกิดการทำลายล้างซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันเกิดปัญหามลพิษของประเทศไทย และเกาหลีเหนือที่กำลังสร้างปัญหาให้กับโลกของเราในทุกวันนี้ อันอาจจะทำให้โลกของเรานี้ไม่เกิดสันติสุข นอกจากนี้แล้วยัง สามารถที่จะก่อให้เกิดมลพิษต่อสภาพแวดล้อมอีกด้วย การค้าขายในข้อนี้เป็นการส่งเสริมให้คนเราผิดศีลข้อที่ ๑ เพราะเป็นไปเพื่อการฆ่า การเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ซึ่งในข้อของมังสวณิชชานี้อยู่ในข่ายของการผิดศีลข้อที่ ๑ ด้วยเช่นกัน เพราะว่า การค้าขายเนื้อสัตว์เป็นการส่งเสริมให้เกิดการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทุกชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัตว์ที่กำลังจะสูญพันธุ์ทุกชนิด ในข้อวิสวณิชชานั้นก็อยู่ในข่ายของการผิดศีลข้อที่ ๑ ด้วยเช่นเดียวกัน เพราะการค้าขายยาพิษเป็นอันตรายทั้งต่อผู้ใช้อย่างยังเป็นอันตรายต่อสัตว์ทุกชนิด และรวมถึงสภาพแวดล้อมอีกทางหนึ่งด้วย สำหรับข้อสัตตวณิชชานั้นเป็นการค้าขายมนุษย์ เป็นการค้าขายเด็กอันอาจจะนำไปเป็นบุตรบุญธรรมเป็นขอทาน เป็นโสเภณีเด็ก และยักรวมไปถึงการถูกล่อลวงไปเป็นโสเภณีทั้งในและต่างประเทศ ทำให้สูญสิ้นซึ่งอิสรภาพ และเสรีภาพ ถูกบังคับ กระทำการทารุณ ข่มขู่ให้ทำตามในสิ่งที่เขาเหล่านั้นต้องการ ถ้าไม่ทำตามอาจหมายถึงชีวิตหรือครอบครัวได้รับความเดือดร้อนก็เป็นได้ ในข้อนี้ทำให้ผิดศีลข้อที่ ๔ เพราะเป็นการใช้วาจาที่โกหก ถ้อยคำที่เป็นเท็จ พูดยุให้เขาหลงเชื่อ และทำตามในสิ่งที่ตนต้องการส่วนในข้อของมัชชวณิชชา คือ การค้าขายน้ำเมานั้น เป็นข้อที่สำคัญที่สุด เพราะว่าในข้อนี้สามารถที่จะทำผิดในทุกๆข้อดังที่ได้กล่าวมา เป็นการผิดศีลข้อที่ ๕ เมื่อผู้ใดได้เสพเข้าไปแล้วทำให้ขาดสติยังคิด สามารถที่จะทำในสิ่งที่ไม่คาดคิดได้โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวหรือควบคุมสติของตนเองไม่ได้ จนเป็นสาเหตุให้เกิดการกระทำผิดในทุกๆด้าน ทั้งการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การพูดเท็จ การโกหก หลอกลวง การค้าประเวณี เป็นต้น

๒.๑.๔ กระบวนการจัดการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา

ในกระบวนการการสงเคราะห์ของอรรถ ๓ ประการ ที่เป็นคำสอนหลัก หรือเป็นวิธีการสงเคราะห์ที่เป็นจุดเริ่มต้นที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติตามคำสอนข้ออื่นๆที่สนับสนุนการสงเคราะห์ตามหลักอรรถ ๓ ประการได้อย่างเป็นระบบ เช่น การสงเคราะห์ตามหลักกัญฐัมมิกัตถะ ข้ออุฏฐานสัมปทา ย่อมนำไปสู่หลักอิทธิบาท ๔ เป็นต้น

ดังนั้น อรรถ ๓ ประการ จึงเป็นวิธีการสังคมนาเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งโดยวิธีการแล้ว อรรถ ๓ ประการเป็นการสังเคราะห์ที่มุ่งให้เกิดผล เป็นการตอบสนองต่อความต้องการของชีวิต และแก้ไขปัญหาของชีวิต ในลักษณะดังต่อไปนี้

๑. การแก้ไขปัญหาส่วนบุคคล ปัญหาส่วนบุคคลเป็นปัญหาที่เกิดจากความต้องการที่จำเป็น บุคคลจะต้องแสวงหาปัจจัยที่จำเป็นต่างๆ อย่างน้อยก็ปัจจัยสี่ มาตอบสนองต่อความต้องการหรือในการหาเลี้ยงชีพของตนและครอบครัวให้เพียงพอ และต้องส่งเสริมให้บุคคลทุกคนมีคุณธรรมขั้นพื้นฐาน ที่เรียกว่า ทัฏฐธัมมิกัตถะ^{๓๕} หรือประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ ประการ คือ

๑) อุฏฐานสัมปทา คือ ความขยันหาทรัพย์

๒) อารักขสัมปทา คือ การรักษาทรัพย์ที่หามาได้ มีการประหยัด และอดออม

๓) กัลยาณมิตตตา คือ การรู้จักคบเพื่อนดี

๔) สมชีวิตา คือ การเลี้ยงชีพแต่พอดี

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ทุกข้อมีความสำคัญ จะขาดข้อหนึ่งข้อใดไม่ได้ เพราะเป็นหลักปฏิบัติที่ต้องทำให้ครบวงจร จึงจะเห็นผล เช่น มีความขยัน แต่ไม่มีการรักษา ก็ไม่มีเหลือ หรือมีความขยันมีการรักษา แต่คบมิตรไม่ดี ก็จะทำให้ชีวิต และทรัพย์สินล่มจมได้ แต่ถ้าขาดสมชีวิตาก็จะหาความสุขในชีวิตไม่ได้ เพราะไม่รู้จักการใช้จ่ายที่เหมาะสม ดังนั้นจึงต้องมีการเดินทางสายกลาง หรือมัชฌิมาปฏิปทา^{๓๖} คือ การดำเนินชีวิตที่พอเหมาะพอควร และประพฤติปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท ๔^{๓๗} ประการ คือ ๑) ฉันทะ คือ ความพอใจในงานที่ตนเองทำ ๒) วิริยะ คือ ความพากเพียรทำงาน ๓) จิตตะ คือ เอาใจใส่ในงานที่ทำ และ ๔) วิมังสา คือ หมั่นใช้ปัญญาใคร่ครวญ พิจารณาไตร่ตรอง จนสามารถทำให้นั้นๆประสบความสำเร็จได้ด้วยดี

๒. การแก้ไขปัญหาส่วนสังคม ปัญหาส่วนสังคมเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคนในสังคม เป็นปัญหาที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อดังกล่าวโดยรวม เช่น เกิดความขัดแย้ง การทะเลาะกัน การมีลาภ ยศ สุข สรรเสริญ เป็นต้น เป็นเรื่องของค่านิยม ความเชื่อ และพฤติกรรมของคนในสังคม อันเนื่องมาจากกิเลส นั้นเอง

ดังนั้น ในการแก้ไขปัญหาส่วนสังคมนั้น จะต้องแก้ไขที่พฤติกรรมของคนในสังคม ให้มีคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม ที่เรียกว่า สัมปราชัยัตถะ^{๓๘} คือ ประโยชน์เบื้องต้น ๔ ประการ ประกอบด้วย

^{๓๕} อัง.อุฎฺฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๕.

^{๓๖} วินย. (ไทย) ๔/๑๓/๑๘.

^{๓๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓.

^{๓๘} อัง.อุฎฺฐก. (ไทย) ๒๓/๑๔๔/๒๘๒.

๑) สัทธาสัมปทา คือ มีศรัทธาที่ถูกต้อง เช่น หลักกรรม ความดี ความชั่ว ฯลฯ

๒) สิลสัมปทา คือ มีศีลธรรม และเคารพต่อกฎระเบียบของสังคม

๓) จาคสัมปทา คือ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๔) ปัญญาสัมปทา คือ มีปัญญารู้เท่าทันสถานการณ์ เข้าใจความจริงของชีวิต ฯลฯ

๓. การแก้ไขปัญหาคือหัวใจ ในส่วนของปัญหาทางด้านจิตใจนั้น เป็นปัญหาที่ลึกซึ้งละเอียดอ่อน เพราะมนุษย์มีกิเลสอยู่ในจิตใจ ถ้าจิตใจถูกครอบงำด้วยกิเลสแล้ว ก็จะส่งผลกระทบต่อสังคมเช่นเดียวกัน พระพุทธศาสนาถือว่าจิตใจเป็นใหญ่ เป็นหัวหน้า สามารถที่จะแก้ไขได้ด้วยการปฏิบัติตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘^{๓๕} ประการ คือ ๑) สัมมาทิฐิ คือ ความเห็นที่ถูกต้อง ๒) สัมมาสังกัปปะ คือ คิดถูกต้อง ๓) สัมมาวาจา คือ พูดถูกต้อง ๔) สัมมากัมมันตะ คือ กระทำถูกต้อง ๕) สัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีพถูกต้อง ๖) สัมมาวายามะ คือ พยายามถูกต้อง ๗) สัมมาสติ คือ มีสติถูกต้อง และ ๘) สัมมาสมาธิ คือ มีสมาธิถูกต้อง

นอกจากนี้แล้วพระพุทธศาสนายังมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ปัญหา และแก้ไขปัญหามาตรมองได้จากหลักการของอริยสัจ ๔^{๓๖} คือ ๑) ทุกข์ คือ ปัญหา ๒) สมุทัย คือ สาเหตุของปัญหา ๓) นิโรธ คือ สภาวะที่ปราศจากปัญหา และ ๔) มรรค คือ ทางปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหา

๒.๑.๕ หลักการสงเคราะห์ที่สัมพันธ์กับการจัดสวัสดิการชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา

หลักการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา มองในสิ่งที่ว่ามนุษย์ และสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์ หรือปัญหา และปัญหานั้นมนุษย์สามารถที่จะแก้ไขได้ในทางปฏิบัติ และนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหานั้นๆ หลักการสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนานั้น มีอยู่ ๓ ประการดังนี้

๑. ต้องคำนึงถึงหลักเหตุผลเป็นสำคัญ พระพุทธศาสนาถือว่าสิ่งต่างๆดำเนินไปตามเหตุปัจจัย หรือดำเนินไปอย่างมีเหตุมีผล ปัจจัยย่อมเป็นสิ่งที่เกิดแต่เหตุ เมื่อแก้ไขปัญหาก็เหตุแล้วย่อมก่อให้เกิดผลของการดับปัญหานั้น ซึ่งเป็นไปตามหลักหรือกฎของธรรมชาติ ดังที่พระอัสสชิเถระได้กล่าวกับพระอุปติสสะไว้ว่า “เย ธมมา เหตุปฺปภา เตสํ เหตุตถาคโต เตสญจ โย นิโรโธ เอว วาทีมหาสมโน ฯ” ซึ่งหมายความว่า ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติทรงสั่งสอนอย่างนี้^{๓๗}

^{๓๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๕๕/๓๔๘.

^{๓๖} อภิ.วิ (ไทย) ๓๕/๑๔๕/๑๒๓.

^{๓๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๕/๕๓.

๒. ต้องยึดหลักทางสายกลาง ซึ่งเป็นหลักของการแก้ไขปัญหาทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญมาก พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร^{๔๒} ว่ามีปัญหาหรือความทุกข์ใดอยู่ ๒ ประการ คือ กามสุขัลลิกานุโยค คือ การหมกมุ่นในความสุขทางกาม และอัตตakilมณานุโยค คือ การทรมานตนให้ลำบาก ทั้ง ๒ อย่างนี้ไม่ใช่ทางที่จะทำให้บุคคลบรรลุดังการดับปัญหาได้ และทรงเสนอหลักการปฏิบัติที่ถูกต้อง คือ หลักของมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง ที่ไม่ตึงเกินไปและไม่หย่อนเกินไป เป็นการปฏิบัติที่พอเหมาะ พอดี และเป็นประโยชน์ทางด้านการสงเคราะห์ได้ในแง่ของทางสายกลางนั่นก็คือ การที่ไม่เน้นวัตถุมากจนเกินไปจนลืมด้านจิตใจ และไม่เน้นด้านจิตใจจนลืมด้านวัตถุ แต่เป็นการสงเคราะห์ที่เน้นให้ด้านวัตถุและด้านจิตใจเป็นไปอย่างพร้อมๆกัน

๓. ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง การแก้ไขปัญหาก็เป็นเรื่องของเหตุผล มนุษย์จึงต้องเป็นผู้ที่ลงมือกระทำด้วยตนเอง ตามเหตุปัจจัยต่างๆด้วยตนเอง ในแง่ของการสังคมสงเคราะห์แล้ว ปัญหาต่างๆเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากเหตุปัจจัย ในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผลกัน เป็นการช่วยมนุษย์เหล่านั้นให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ หรือสามารถพึ่งพาตนเองได้ และสามารถแก้ไขปัญหาลักษณะต่างๆได้ด้วยตนเอง

๔. ต้องเป็นไปอย่างสมดุล เป็นการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุ และจิตใจไปพร้อมๆกัน พระพุทธองค์ให้ดำเนินชีวิตด้วยการปฏิบัติแต่พอดี พัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจไปพร้อมๆกัน หรือปฏิบัติตามหลักของอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือปฏิบัติตามหลักของศีล สมาธิ และปัญญาเป็นไปอย่างสมดุลกัน

๕. ต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม ยึดหลักทางสายกลาง ต้องทำหรือปฏิบัติอยู่อย่างสม่ำเสมอ มีความพยายามอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะประสบความสำเร็จ

๖. ต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายหลักของชีวิต การสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา จึงต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายหลักของชีวิต คือ การดับทุกข์หรือปัญหาได้ในทางปฏิบัติเป็นหลักการเพื่อตรวจสอบว่า การกระทำนั้นๆถูกต้องหรือไม่

๗. ต้องไม่ก่อทุกข์ให้กับทั้งของตนเองและผู้อื่น หลักธรรมข้อนี้เป็นผลมาจากการกระทำ และการกระทำนั้นๆต้องเป็นไปเพื่อความไม่เบียดเบียนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น เป็นไปเพื่อการป้องกัน แก้ไข ส่งเสริมพัฒนาทั้งในส่วนของคุณคน ชุมชน และสังคม ทำให้ปัญหาสังคมลดลงไปและไม่เพิ่มปัญหาให้กับสังคมอีกต่อไป

หลักการปฏิบัติทั้ง ๗ ประการนี้ ถือได้ว่าเป็น “หลักการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา” เพราะเป็นหลักในการสงเคราะห์ทั้งในเรื่องของการช่วยเหลือตนเอง และ

^{๔๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๑๖.

ช่วยเหลือผู้อื่นให้ดียิ่งขึ้นไป และเป็นการประสานสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการสังคมนาสงเคราะห์ได้อย่างสมบูรณ์

วิธีการสังคมนาสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา คือ การจัดให้มีการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับแนวคิด และหลักการสังคมนาสงเคราะห์ ซึ่งหลักพุทธธรรมที่เป็นวิธีการสังคมนาสงเคราะห์ในพระพุทธศาสนา มีคำสอนที่สอนให้บุคคลรู้จักการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ให้บรรลุประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของชีวิต ที่เรียกว่า อัตตะ ๓^{๔๓} ประการ คือ

๑. ติฏฐัมมิกัตตะ ประโยชน์ปัจจุบัน คือ มีความมั่งคั่งสมบูรณ์ เพราะขยันหา รักษาสิ่งที่หามาได้ด้วยดี มีกัลยาณมิตร และดำเนินชีวิตถูกต้องดีงาม

๒. สัมปรายิกัตตะ ประโยชน์เบื้องหน้า คือ การมีความสุขทางใจ มั่นใจในการทำ ความดี มีความสุจริตทำในสิ่งที่ถูกต้อง สร้างสรรค์ เสียสละ มีความเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์และสังคม มีความรู้ มีปัญญา และทำกิจกรรมต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

๓. ปรมัตตะ ประโยชน์สูงสุด คือ จุดหมายปลายทางแห่งชีวิต เป็นการประพฤติพรหมจรรย์ ได้แก่ การสิ้นทุกข์ คือ พระนิพพานนั่นเอง

หลักการสงเคราะห์อัตตะ(ประโยชน์) ๓ ประการนี้ เป็นวิธีการสังคมนาสงเคราะห์ที่สอดคล้องกับแนวทางการแก้ปัญหาของชีวิต ชุมชน และสังคม ดังนี้

(๑) ติฏฐัมมิกัตตะ เป็นวิธีสงเคราะห์ให้บุคคลได้มาซึ่งปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียง เป็นการสงเคราะห์ต่อปัจเจกบุคคล

(๒) สัมปรายิกัตตะ เป็นวิธีการสงเคราะห์เพื่อให้สังคมมีความสุข เป็นการตอบสนองทางด้านสังคม เป็นการมุ่งสงเคราะห์เพื่อให้แก้ปัญหาสังคมโดยรวม

(๓) ปรมัตตะ เป็นวิธีการสงเคราะห์ด้านจิตใจ เพื่อให้บุคคลมีความมั่นคง มีความสงบสุข เป็นการตอบสนองด้านจิตใจ วิธีนี้เป็นการดับทุกข์ทางใจ และดับปัญหาทางกายโดยสิ้นเชิง

หลักการสงเคราะห์อัตตะ(ประโยชน์) ๓^{๔๔} ขึ้นนี้ จัดแบ่งออกได้เป็น ๓ ด้าน ดังนี้

๑. อัตตัตตะ จุดหมายเพื่อตน หรือ ประโยชน์ตน คือ ประโยชน์ ๓ ข้อ(ติฏฐัมมิกัตตะ, สัมปรายิกัตตะ และปรมัตตะ) เป็นการทำให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง หรือพัฒนาชีวิตของตนเองให้บรรลุถึงประโยชน์ที่เป็นจุดหมายของชีวิต

๒. ปรัตตะ จุดหมายเพื่อผู้อื่น หรือประโยชน์ผู้อื่น คือ ประโยชน์ ๓ ข้อ(ติฏฐัมมิกัตตะ, สัมปรายิกัตตะ และปรมัตตะ) เป็นการช่วยเหลือให้ผู้อื่นหรือเพื่อนมนุษย์ให้ได้บรรลุถึงซึ่งความสุข ด้วยการชักนำสนับสนุนให้เขาพัฒนาชีวิตของเขาเองขึ้นไปตามลำดับ

^{๔๓} พ.ร.บ. (ไทย) ๓๐/๖๓๓/๓๓๓.

^{๔๔} พ.ร.บ. (ไทย) ๓๐/๖๕๕/๓๕๕.

๓. อุภยัตถะ จุฬหมายร่วมกัน หรือ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือ ประโยชน์สุข และความดี
งานร่วมกันของชุมชนหรือสังคม รวมทั้งภาวะ และปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ทั้งทางวัตถุ เช่น ป่า แม่น้ำ
ถนนหนทาง และทางนามธรรม เช่น ศีลธรรม วัฒนธรรม ซึ่งพึงช่วยกันสร้างสรรค์บำรุงรักษา
เพื่อเกื้อหนุนให้ทั้งตนและผู้อื่นก้าวไปสู่จุดหมาย ๓ ขั้นข้างต้น อย่างน้อยก็ไม่ให้มีการแสวงหา
ประโยชน์ส่วนตนจนส่งผลกระทบต่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ดังเช่นตัวอย่างของ
พระภิกษุเมื่อปฏิบัติตามพระวินัย ย่อมช่วยรักษาความสามัคคีแห่งสงฆ์ อันเป็นบรรยากาศที่เกื้อหนุน
ให้พระภิกษุที่อยู่ร่วมกันทุกรูปอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก และเกิดความเจริญงอกงามในการปฏิบัติ
จนบรรลุถึงระดับปรมาตม์^{๔๕} คือประโยชน์สูงสุด

หลักการสงเคราะห์(ประโยชน์) ๓ เพื่อแก้ปัญหาชุมชน หลักการของอรรถ ๓ ประการ
สอดคล้องกับหลักการสงเคราะห์ชุมชนตามแนวพุทธ ดังนี้

(๑) อรรถ ๓ ประการ เป็นวิธีการสงเคราะห์ที่เป็นไปตามหลักเหตุผล หรือแก้ไขปัญห
ตามสาเหตุ เป็นวิธีการสงเคราะห์ทั้งในแง่ เศรษฐกิจ สังคม จิตใจ ได้อย่างสมดุลกัน

(๒) อรรถ ๓ ประการ เป็นวิธีสงเคราะห์ที่ทุกคนต้องลงมือปฏิบัติเอง เป็นวิธีการแก้ไข
ที่ค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม เป็นการขจัดปัญหาทั้ง ๓ ด้าน(ทฤษฎีสมมติถะ, สัมปรายกัตถะ
และปรมาตมะ) โดยมุ่งให้ดับปัญหาได้ในที่สุด และเป็นประโยชน์แก่สังคมโดยรวม

๒.๑.๖ หลักธรรมที่สัมพันธ์กับการจัดสวัสดิการชุมชน

๒.๑.๖.๑ ราชสังคหวัตถุ ^{๔๖}

ตามคติแห่งศาสนาพราหมณ์ในยุคโบราณ พระราชาผู้ยิ่งใหญ่ที่จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
ได้ จะต้องผ่านพิธีบูชาญูที่เรียกว่าอัสสมระ^{๔๗}เสียก่อน ด้วยการคัดเลือกม้าที่ดีที่สุด แข็งแกร่งและ
ฉลาดที่สุด ให้ออกวิ่งนำหน้ากองทัพไปโดยอิสระ ผ่านประเทศใด แคว้นแคว้นใด ก็ทำการรบ ทำศึก
สงครามจนได้รับชัยชนะ หรือบังคับให้สวามิภักดิ์แต่โดยดี จนพระราชอาณาเขต และพระราช
อำนาจแผ่ขยายออกไปอย่างกว้างใหญ่ไพศาล เสร็จแล้วนำม้าม้าตัวนั้นตัวที่ทำหน้าที่นี้จนครบหนึ่งปี
แล้วม้าม้าตัวนั้นก็จะถูกนำมาฆ่าบูชาญู จึงจะได้ชื่อว่าเป็นพระราชาที่ยิ่งใหญ่ และสมบูรณ์แบบ
แต่พระพุทธรเจ้าทรงปฏิเสธหลักการที่ว่านี้ และทรงตรัสว่าไม่ใช่พระราชาที่ยิ่งใหญ่จริง เพราะยังมี
พระราชาที่ยิ่งใหญ่กว่านี้ คือ พระราชาที่ได้ทำการสงเคราะห์ราษฎรด้วยราชสังคหวัตถุ ๔ เป็นสังคห
วัตถุของผู้ครองแผ่นดิน (สังคหวัตถุของพระราชา, ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน, หลักการ

^{๔๕} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๑๐.

^{๔๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๕๑/๑๑๐.

^{๔๗} อ้างแล้ว, หน้า ๑๔๔.

สงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง) ท่านพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต)^{๔๔} ได้สรุปสาระสำคัญของกฎทนต์สูตรไว้ว่า เป็นการจัดการบ้านเมืองให้สงบเรียบร้อย และให้ราษฎรมีความเป็นอยู่อย่างผาสุก ถ้าบ้านเมืองยังคงมีโจรผู้ร้าย ไม่ให้เอาแต่ใช้วิธีการปราบปรามอย่างรุนแรง แต่ให้ราษฎรที่ประกอบเกษตรกรรม พาณิชยกรรม และข้าราชการ ผู้ที่ตั้งใจหมั่น ขยัน พึ่งได้รับการส่งเสริมอย่างตรงจุด จนบ้านเมืองมั่งคั่ง ราษฎรชื่นชมยินดี มีความเป็นอยู่อย่างปลอดภัย “บ้านเรือนไม่ต้องลงกลอน ให้ลูกฟ้อนบนอก (อูเร ปุตุเต นจฺเจนฺดา)”^{๔๕}

มหาชัย ๕ ที่พระราชพิงบุชาตามหลักศาสนาพราหมณ์นี้ พระพุทธศาสนาสอนว่าเดิมทีเดียวเป็นหลักการสงเคราะห์ที่ดีงาม แต่พราหมณ์สมัยหนึ่งดัดแปลงเป็นการบูชาชัย เพื่อผลประโยชน์ในลาภสักการะแก่ตน ความหมายที่พึงต้องการที่พระพุทธศาสนาได้มีการสั่งสอนไว้ใน ๔ ข้อแรกดังที่กล่าวไว้ข้างต้น ส่วนข้อที่ ๕ ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ นี้ว่าเป็นผล แปลว่า ไม่มีลิ้มกลอน หมายความว่า บ้านเมืองจะสงบสุขปราศจากโจรผู้ร้าย ไม่ต้องระแวงภัย บ้านเรือนไม่ต้องลงกลอน ประกอบด้วย

๑. อัสสเมชะ ความฉลาดในการบำรุงพืชพรรณธัญญาหาร หรือการบำรุงเกษตรกรรม และกสิกรรม ให้เกิดผลผลิตที่ดี คือ ปรึกษาหารือในนโยบายของการส่งเสริมทางการเกษตรให้อุดมสมบูรณ์ บำรุงข้าวกล้า ส่งเสริมการทำมาหากินของราษฎรให้พ้นจากความทุกข์ยาก อันจะเป็นประโยชน์พื้นฐานที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศในด้านเศรษฐกิจ

๒. ปริสเมชะ ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักบำรุงคนรู้จักส่งเสริมและพัฒนาคนให้เป็นคนดี รู้จักการคัดเลือกคนมาทำงานให้เหมาะสมกับความรู้ มีความสามารถ (put the man in the right job) และสามารถที่จะจัดสวัสดิการต่างๆให้กับบุคคลต่างๆเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี

๓. สัมมาปาสะ ความรู้จักผูกผสานปวงประชา คือ การดูแลทุกข์สุขของประชาชน การรวมใจของประชาชนด้วยนโยบายการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมเงินไปเป็นทุนสร้างตัวในเชิงพาณิชยกรรม หรือดำเนินกิจการต่างๆเพื่อไม่ให้ฐานะทางสังคมมีความเหลื่อมล้ำกันมากเกินไป จนเกิดความแตกแยกในสังคม เป็นบ่วงคล้องใจ ยึดเหนี่ยวสมานน้ำใจคนในชาติไว้ได้ เป็นต้น

๔. วาชเปยยะ หรือ วาจาเปยยะ ความมีวาจา(วาตะ)อันดูดีมีน้ำใจ คือ รู้จักพูด รู้จักชี้แจงแนะนำ รู้จักไต่ถามทุกข์สุขของประชาชนรู้จักปราศรัยด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยความมีเหตุมีผล มีหลักฐาน มีประโยชน์ เป็นทางแห่งการสร้างสรรค์ เสริมความ

^{๔๔} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต), จารึกอโศก(ธรรมจักรบนเตียรลีสิงห์)รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พลีธรรม, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๔.

^{๔๕} ที.ที. (ไทย) ๕/๓๓๘/๑๓๒.

สามัคคี เป็นทางแห่งการแก้ไขปัญห ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน ได้รับความนิยม และมีความน่าเชื่อถือ

๕. นิรักพะ หรือสรรพเมระ เป็นการบริหารประเทศชาติให้อยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโจรผู้ร้าย ทำให้ประชาชนรู้สึกถึงความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน ในทมิฬนิกาย ปาฏิการรค ได้แสดงถึงว่า ผู้ที่เป็นนักบริหาร หรือนักการปกครองที่ดีนั้น เมื่อทำการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองได้ดีแล้ว ให้พึงทำการละเว้นจากความลำเอียง(อคติ) หรือความประพฤติกเล็ดเคลื่อนจากธรรม ๔^{๕๐} ประการ คือ

๑. นันทาคติ – ลำเอียงเพราะชอบ
๒. โทสาคติ – ลำเอียงเพราะชัง
๓. โมหาคติ – ลำเอียงเพราะหลง หรือเขลา
๔. ภยาคติ – ลำเอียงเพราะความขลาดกลัว

ในแนวทางของการปฏิบัติเพื่อชีวิตและสังคม อคติเป็นทางที่ไม่ควรปฏิบัติ ควรหลีกเลี่ยง ให้พิจารณาถึงผลเสียที่จะตามมา หากคิดว่าเรากำลังมีจิตใจลำเอียง ก็ให้ปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองเสียใหม่ให้ตรงกันข้าม คือความไม่ลำเอียง โดยปกติคนเราชอบความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และเกลียดความลำเอียง แต่การที่เราจะสร้างความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และหลีกเลี่ยงความลำเอียงได้นั้นเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก วิธีที่จะทำได้ก็คือ การฝึกฝนจิตใจ โดยการยึดหลักที่ว่ามานี้ และมีความรู้สึกเอาใจเขามาใส่ใจเรา เราเกลียดความอยุติธรรม คนอื่นก็เช่นเดียวกับเรา เขาก็เกลียดความลำเอียง ชอบความยุติธรรมเหมือนกันกับเรา

ชุมชน หรือสังคมใด มีผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถ รู้หลักของการบริหารจัดการที่จะทำให้ชุมชน หรือสังคมเจริญรุ่งหน้า สามารถที่จะทัดเทียมกับชุมชนรอบข้าง หรือชุมชนทั่วไป หรือมีความก้าวหน้ามากกว่าได้ก็เพราะรู้หลักของการทำงาน ประสานสามัคคี วิจิไพเราะ หลักธรรมนี้จึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้ที่เป็นหัวหน้า นักการบริหาร หรือนักการปกครอง สามารถที่จะนำไปใช้ในการบริหารงาน เพื่อให้ผู้ได้บังคับบัญชาเกิดความรัก ความสามัคคี มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ทำงานด้วยใจรัก มีความมุ่งมั่น มุ่งมั่น ขยันหมั่นเพียร มีใจจดจ่อในงาน ทำให้งานไม่คั่งค้าง งานต่างๆก็จะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี งานทุกๆด้านก็จะสามารถเดินหน้าต่อไปได้ตามนโยบาย และทิศทางของหน่วยงานหรือองค์กรนั้นๆกำหนด และเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

^{๕๐} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๘.

เมื่อหน่วยงาน หรือองค์กรใดสามารถที่จะดำเนินงานตามหลักของราชสังคหัตถ์ ๔ นี้แล้ว หน่วยงานนั้นๆ ก็จะพบหรือประสบกับความสำเร็จได้อย่างแน่นอน

๒.๑.๖.๒ นาถกรณธรรม ๑๐

นาถกรณธรรม ๑๐^{๕๐} นาถกรณธรรม หมายถึง ธรรมทำที่พึง ธรรมสร้างที่พึง คุณธรรมที่ทำให้พึงตนเองได้ คือ การทำตนเองให้เป็นที่พักพิงของตนเองได้ พร้อมทั้งจะรับผิดชอบต่อตนเอง ไม่ทำให้ตนเองมีปัญหา หรือเป็นภาระต่อหมู่คณะ หรือหมู่ญาติ ด้วยการประพฤติธรรมสำหรับสร้างที่พึ่งให้แก่ตนเอง ประกอบด้วย

๑. ศีล ประพฤติดี มีวินัย คือ ดำเนินชีวิตโดยสุจริตทั้งทางกาย ทางวาจา มีวินัย และประกอบสัมมาชีพ

๒. พาหุสัจจะ ได้ศึกษาศดับมาก คือ ศึกษาเล่าเรียนสดับตรับฟังมามาก อันใดเป็นสายวิชาของคนที่ได้ทำการศึกษา มา หรือตนได้ศึกษาศิลปวิทยาการใดๆ ก็ศึกษาให้ชำรอง ให้เกิดความรู้ ความชำนาญ มีความเข้าใจอย่างกว้างขวาง ลึกซึ้ง รู้ชัดเจน และใช้ได้ผลจริง

๓. กัลยาณมิตตตา รู้จักคบคนดี คือ การมีกัลยาณมิตรที่ดี รู้จักเลือกเสวนา เข้าหาที่ปรึกษา หรือผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี เลือกสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคนดี และมีสภาพภาวะทางด้านสิ่งแวดล้อมที่ดี ทำให้ชีวิตพบแต่ความเจริญงอกงาม

๔. โสวัจสสตา เป็นคนที่พูดกันง่าย คือ ไม่ดื้อรั้น ไม่กระด้าง รู้จักรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นอย่างมีเหตุผล และรับทราบในข้อเท็จจริง พร้อมทั้งจะแก้ไขปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ

๕. กิงกรณียะสุ ทักขตา ขวนขวายกิจของหมู่ คือ เอาใจใส่ช่วยเหลือกิจธุระ และกิจการของชนร่วมหมู่คณะ ญาติ เพื่อนพ้อง และของชุมชน ให้รู้จักใช้ปัญญาคิดพิจารณาไตร่ตรองหาวิธีดำเนินการที่เหมาะสม สามารถที่จะทำงานได้ หรือดำเนินกิจการงานต่างๆ ให้สำเร็จเรียบร้อยคล่องไปได้ด้วยดี

๖. ธรรมกามตา เป็นผู้ใคร่ธรรม คือ รักในธรรม ชอบที่จะศึกษา ค้นคว้า สอบถามหาความรู้ ค้นหาความจริง รู้จักพูด รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล สร้างความรู้สึกลึกซึ้งสนิทสนม มีความสบายใจ ชวนให้ผู้อื่นอยากเข้ามาศึกษา และร่วมสนทนาคำด้วย

๗. วิริยารัมภะ มีความสั่นโดย รู้พอดี คือ ขยันหมั่นเพียร พยายามหลีกเลี่ยงความชั่ว ประกอบแต่ความดี มีความมุมานะบากบั่น สร้างแต่ความเจริญก้าวหน้า ไม่ย่อท้อ ไม่ละเลยทอดทิ้งธุระหน้าที่การงานของตนเองตามที่ได้รับมอบหมาย

^{๕๐} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐.

๘. สันตฤณี มีสันโดษ รู้พอดี คือ ยินดี พึงพอใจแต่ในลาภผล ผลงาน และความสำเร็จต่างๆ ที่ตนสร้าง หรือแสวงหามาได้ด้วยริ้วแรงของตนเอง ด้วยความเพียรพยายามของตนเอง ประพฤติตนในทางที่ชอบธรรม และไม่มัวเมาหรือเห็นแก่ความสุขทางวัตถุมากเกินไป

๙. สติ มีสติคงมั่น คือ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกถึงการที่ทำ คำที่พูด กิจที่ทำแล้ว และที่จะต้องทำต่อไปให้ได้ จะทำอะไรก็รอบคอบ รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่ผลิผลาม ไม่เลินเล่อ ไม่เลื่อนลอย ไม่ประมาท ไม่ยอมถดถอยไปในทางที่ผิดพลาด ไม่ปล่อยปะละเลย และไม่ทิ้งโอกาสสำหรับการสร้างหรือการทำความดี

๑๐. ปัญญา มีปัญญาเหนืออารมณ์ คือ มีปัญญายังรู้เหตุผล รู้ดี รู้ชั่ว รู้ถึงคุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้จักคิดพิจารณา วินิจฉัยด้วยใจเป็นกลาง มีอิสระ ทำการงานต่างๆ ด้วยความคิด และมีวิจยญาณ

หลักนาถกรรมธรรมนี้ มีความมุ่งหมายที่จะให้ผู้คนที่สามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ไม่ทำตัวให้เป็นปัญหาหรือเป็นภาระต่อหมู่คณะ ญาติมิตร ชุมชน หรือสังคม และเป็นบุคคลที่สามารถที่จะเป็นที่พึ่งพิงของสังคมได้ด้วย จึงเป็นความเหมาะสมอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์เรายที่จะดำเนินชีวิตให้อยู่รอดกับสภาพของสังคมโลกในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า คนที่ไม่แน่นอน รอคอยในการช่วยเหลือจากคนอื่น มีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทน มีการศึกษาหาความรู้ อยู่อย่างต่อเนื่อง มีวินัยในตนเอง กระตือรือร้นขวนขวายในกิจการงานทุกชนิดโดยไม่ย่อท้อ ไม่เกียจคร้าน สุภาพอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักควบคุมอารมณ์ รู้ว่าสิ่งใดเป็นโทษหรือเป็นประโยชน์ เป็นต้น บุคคลที่มีลักษณะเช่นนี้ ย่อมสามารถที่จะเอาตัวรอดได้กับสภาพสังคมในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสว่า “สพฺรหฺมจารินี อูจจาจานิ กิงกรณียานิ ตถฺถ ทกฺโข โหติ ...การขวนขวายในกิจการงานของส่วนรวม” อันเป็นหลักธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึ่งพิงของตนเอง และส่วนรวมได้ และพระพุทธองค์ได้ตรัสต่อไปอีกว่า “รักษาผู้อื่นย่อมชื่อว่ารักษาดตน รักษาตนย่อมชื่อว่ารักษาผู้อื่น” ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเห็นว่า การช่วยเหลือในกิจการงานต่างๆ ของส่วนรวม ย่อมเอื้อให้เกิดมีการฝึกฝนพัฒนาตนให้รู้จักกับการเสียสละ ลดความเห็นแก่ตัวลง มีความอดทน อดกลั้น และรู้จักทำงานต่างๆ ได้อย่างปล่อยวาง

ฉะนั้น ผู้ที่หวังที่จะทำให้ตนเองมีความสุข ความเจริญ พึ่งพาตนเองได้ และยังสามารถที่จะเป็นที่พึ่งของบุคคลที่อยู่รอบข้างและสังคมได้ ควรที่จะนำเอาหลักธรรมนี้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้ตนเองมีหลักการในการคิดที่ถูกต้อง ก่อให้เกิดปัญญา เกิดความพึงพอใจ และยังสามารถทำให้ตนเองมีคุณค่ามากขึ้น โดยไม่เป็นปัญหาหรือเป็นภาระของสังคมต่อไป

๒.๑.๖.๓ สังคหวัตถุ ๔^{๕๒}

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงกัน มีการพบปะกันอยู่เป็นประจำ มีศาสนา วัฒนธรรม ภาษา และอาชีพที่คล้ายคลึงกัน ถ้าชุมชนใดมีความรักใคร่ มีความสามัคคีกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ก็จะทำให้ชุมชนนั้นๆมีแต่ความเจริญก้าวหน้า ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน สังคม เกิดความรัก ความสามัคคีกัน มีความผูกพัน และรักในถิ่นที่อยู่อาศัยของตนเอง ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้มีหลักธรรมคำสอน ในเรื่องของ สังคหวัตถุ ๔ ที่หมายถึงธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี มีความเป็นธรรมที่จะสามารถช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลิ่มสลักเพลาคุมรถ ที่สามารถทำให้รถสามารถวิ่งไปได้ ซึ่งมีหลักการในการสงเคราะห์ ดังนี้

๑. ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์กันด้วยปัจจัย ๔^{๕๓} (คือ สิ่งที่ตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ที่มนุษย์ทุกคนต้องมีในการดำรงชีวิต เพราะหากขาดหายไปจะทำให้ชีวิตนั้นๆเป็นไปด้วยความยากลำบาก ประกอบด้วยอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค) ทุน สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจ และแนะนำสั่งสอน

๒. ปิยวาจา หรือ เปยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก มีวาจาที่สุดุดม ความมีน้ำใจ ชักจูงในทางที่ดีงามหรือคำพูดที่แสดงถึงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจที่ดี หรือมีวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี ให้เกิดมิตรไมตรี และเกิดความรักใคร่นำเคารพ นำนับถือ และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ตลอดจนคำพูดที่แสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผล เป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมทำตามสิ่งที่ตนเองหวังไว้หรือปรารถนาไว้

๓. อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดจนถึงการช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอดันเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย ไม่เอาวัดเอาเปรียบกัน และมีความเสมอกันในสุขทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน ตลอดจนวางตนให้เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ได้ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

หลักสังคหวัตถุนี้ เป็นหลักธรรมที่ต้องการให้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ได้มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการเป็นเพื่อนมนุษย์ที่ดีต่อกัน เช่น การมีความโอบอ้อมอารีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความเห็นอกเห็นใจ เข้าใจกัน ไม่ทอดทิ้งกัน ในปัจจุบันผู้คนส่วน

^{๕๒} อย.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐.

^{๕๓} วินย. (ไทย) ๔/๘๓/๑๐๖.

ใหญ่ในสังคมขาดหลักการของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ไม่มีหลักการของการคิดในเรื่องของความประพฤติที่ดีงาม ซึ่งการดำเนินตามหลักธรรมนี้สามารถที่จะทำให้ผู้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมได้รู้ถึงการแบ่งปัน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจต่อกัน การมีกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน มุ่งประสานสังคมให้เกิดความสามัคคีปรองดอง (หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สังคหผล)^{๕๔} รู้จักบำเพ็ญตนให้เกิดประโยชน์ต่อสังคม ดังนั้น ผู้ที่ประสงค์จะทำให้ตนเองได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี สามารถที่จะอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดีและมีความสุข มีสุขภาพทั้งทางร่างกายและมีจิตใจที่ดี ทำให้เกิดความสามัคคีของคนในชาติและมีความพร้อมที่จะทำให้ประเทศเดินหน้าต่อไปได้อย่างไม่มีการสะดุด การดำเนินชีวิตตามหลักธรรมนี้ยังเป็นทางออกที่ดีของสังคมและเป็นสิ่งที่สังคมไทยในปัจจุบันมีความต้องการเป็นอย่างยิ่ง ในส่วนของปัจเจกบุคคลที่ได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่รู้หลัก รู้วิธีการที่จะสามารถทำตนเองให้เป็นที่ยรัก เป็นที่ต้องการของสังคม และทำให้สังคมเกิดความรัก ความพร้อมเพรียง มีความสามัคคีในหมู่คณะ มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ทำให้สังคมมีแต่ความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

๒.๑.๗ ตัวอย่างของการจัดสวัสดิการชุมชนในสมัยพุทธกาล

๒.๑.๗.๑ พระเจ้าอโศกมหาราช

พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงปกครองแคว้นมคธ ได้รับสมญานามว่า จันหาโศกราช(พระเจ้าอโศกผู้โหดเหี้ยม) แต่หลังจากที่พระองค์ได้หันมานับถือศาสนาพุทธแล้ว พระองค์ก็ได้กลายมาเป็นองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภก เป็นผู้บำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรือง และแผ่ขยายมากที่สุด ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และพระองค์ทรงมีพระราชกรณียกิจมากมายนานัปการ ทรงบำเพ็ญด้วยทศพิธราชธรรม จนได้รับพระราชสมัญญานามว่า ธรรมาโศกราช(พระเจ้าอโศกผู้ทรงธรรม)

พระองค์ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยการสร้างวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่งเพื่อเป็นแหล่งที่พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาพระธรรมวินัย บำเพ็ญสมณธรรม และอบรมสั่งสอนประชาชน สร้างพระสถูปเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ องค์ในนครทั้งสิ้น ๘๔,๐๐๐ นคร สร้างวัดอโศการาม เพื่อเป็นแหล่งที่พระภิกษุสงฆ์ศึกษาพระธรรมวินัย บำเพ็ญสมณธรรม และสั่งสอนประชาชน ทรงอุปถัมภ์สังคายนาครั้งที่ ๓^{๕๕} (หมายถึง การประชุมสงฆ์เพื่อซักซ้อมความเข้าใจให้ตรงกันเกี่ยวกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ให้มีแนวทางการปฏิบัติที่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน และเพื่อความมั่นคง ตั้งอยู่ได้

^{๕๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๔/๒๕๕.

^{๕๕} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), จารึกอโศก, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒.

นานของพระพุทธศาสนา เป็นการปรารภถึงเดียริถย์ที่มีอยู่มากมาย ที่ได้ทำการปลอมตัวมาบวชในพระพุทธศาสนาเพราะลาภสักการะ โดยมีพระโมหคัลลีสุนทรคิสาเถระเป็นประธาน ใช้เวลาทั้งสิ้น ๕ เดือน จึงแล้วเสร็จ) หลักศิลาจารึก มหาวิทยาลัยอานันทาทรงเป็นกษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงผนวชขณะที่ยังทรงครองราชย์อยู่ และทรงยกเลิกการแผ่พระราชอำนาจ ทรงหันมาใช้หลักพุทธธรรม (ธรรมราชา เป็นการปกครองที่ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และเผยแผ่ธรรมสู่ประชาชน)^{๕๖} ในการปกครอง และเจริญพระราชไมตรีกับนานาประเทศโดยทางสันติตามนโยบายธรรมวิชัยปกครองแผ่นดินโดยธรรม ยึดเอาประโยชน์ของพสกนิกรของพระองค์เป็นที่ตั้ง ส่งเสริมกิจการสาธารณูปการ ประชาสงเคราะห์ สวัสดิการสังคม และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง^{๕๗} นอกจากนี้แล้วพระองค์ยังทรงส่งสมณะทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยแบ่งเป็น ๕ สาย โดยเฉพาะสายที่ ๘ ที่มาเผยแผ่ในสุวรรณภูมิที่มีพระโสณะ และพระอุตระเป็นสมณะทูต จนเป็นสาเหตุที่ทำให้พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองแพร่หลายไปในประเทศต่างๆและถือว่าเป็นยุคทองที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ดังมีหลักฐานยุคนั้นปรากฏอยู่ในประเทศอินเดีย และประเทศใกล้เคียงเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้แล้วพระองค์ยังได้ทรงมีพระราชกรณียกิจอีกหลายประการ เช่น การสร้างบ่อน้ำ ที่พักคนเดินทาง สถานพยาบาลทั้งของคนและสัตว์ที่วราขอาณาจักร สร้างถนนหนทางเชื่อมต่อกันให้กว้างขวางทั่วถึง สร้างอ่างเก็บน้ำ โอศกศาลา ปลูกสวน ปลูกป่า ให้การศึกษาแก่ประชาชน ทำศิลาจารึกประกาศธรรม^{๕๘} ส่วนทางด้านของการปฏิบัติธรรมนั้นพระองค์ทรงเน้นในเรื่องของการให้ทาน ด้วยการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันด้วยทรัพย์ และสิ่งของ ทรงเน้นทางด้านธรรมทาน คือ การช่วยเหลือด้วยการแนะนำในทางความประพฤติ และการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง งดการเบียดเบียนสัตว์ โดยให้ยกเลิกการฆ่าบูชาัญญอย่างเด็ดขาด ดังที่พระองค์ได้ประกาศเดือนพสกนิกรของพระองค์ว่า “ในราชอาณาจักรของเรานี้ จะไม่มีการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต และจะไม่มีการพลีชีพเพื่อศาสนพิธี”^{๕๙} ทรงขอร้องให้พสกนิกรของพระองค์ละทิ้งสุรายาเมา เลิกการร้ายรำ หยุดยั้งการล่าสัตว์ และการทารุณโหดร้ายต่อสัตว์ ทรงให้หันมาปฏิบัติธรรมและเจริญปัญญาแทน โดยทรงเริ่มจากตัวพระองค์เองที่ทรงยกเลิกการฆ่าสัตว์ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่พระองค์ทรงโปรดปรานมากที่สุด แล้วเปลี่ยนมาเป็น

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต), จารึกอโศก(ธรรมจักรบนเสียรสี่สิงห์)รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย, หน้า ๘๘.

^{๕๗} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), จารึกอโศก, หน้า ๒.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^{๕๙} กรุณา – เรื่องอุไร กุศลาสัย, อโศกมหาราชและข้อเขียนคนละเรื่องเดียวกัน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

ธรรมยาตราแทน ด้วยการเสด็จไปทรงนมัสการพระสงฆ์ ถวายทาน เยี่ยมเยือนผู้เฒ่าชราและราษฎรในชนบท สั่งสอนและสนทนาธรรม พร้อมทั้งพระราชทานความช่วยเหลือ^{๖๐} เยี่ยมเยือนชาวชนบท และแนะนำประชาชนให้ปฏิบัติธรรมแทน และพระองค์ยังให้สิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา ก่อให้เกิดความสามัคคีปรองดอง เกิดการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันระหว่างชนต่างลัทธิ ต่างศาสนา กัน ทรงให้ความสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลในสังคม เช่น การเชื่อฟังบิดามารดา การเคารพภูษานับถือ ครูบาอาจารย์ การประพฤติปฏิบัติชอบต่อทาสกรรมกร เป็นต้น

๒.๑.๗.๒ พระเจ้ามหาวิชิตราช

ในกฎทนต์สูตร^{๖๑} ในสมัยของพระเจ้ามหาวิชิตราช พระองค์ได้ทรงทำพิธีบูชาัญญ โดยการที่พระองค์ทรงมีพระราชทรัพย์มากมายมหาศาล ทรงมีพืชพันธุ์ธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง ทำสงครามได้รับชัยชนะจนได้ครองดินแดนอย่างกว้างใหญ่ไพศาล มีพระประสงค์ที่จะทำการบูชาัญญ เพื่อความสุขสวัสดิแก่พระองค์เอง จึงทรงปรึกษากับพราหมณ์ปุโรหิต และได้แนะนำให้พระองค์ได้ทรงทำตามขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

๑. ให้ทรงปราบโจรผู้ร้ายด้วยการถอนรากถอนโคน เพื่อไม่ให้กลับมามีเสี้ยนหนาม ทำการเบียดเบียนประชากรราษฎรได้อีกต่อไป โดยได้กราบทูลให้พระองค์ทรงปราบโจรใน ๓ วิธี^{๖๒} คือ

๑.๑ พระราชทานพันธุ์พืช และอาหารแก่เกษตรกรผู้ที่ยั่งยืนในการทำเกษตร

๑.๒ พระราชทานทุนทรัพย์ให้กับราษฎรที่ยั่งยืนในการทำมาค้าขาย

๑.๓ พระราชทานอาหาร และข้าราชการผู้ที่ยั่งยืนในการทำหน้าที่ราชการของตนเอง ได้เป็นอย่างดี

เมื่อพระเจ้ามหาวิชิตราชได้ทรงปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ก็ปรากฏว่าได้ผลดีเป็นอย่างมาก คือ ทำให้พระราชทรัพย์เพิ่มพูนมากขึ้นๆ บ้านเมืองไม่มีโจรผู้ร้าย บ้านเรือนไม่ต้องปิดประตู อาณาประชาราษฎร์ได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขอย่างทั่วหน้า เห็นได้ว่าในสมัยนั้นได้มีการจัดสวัสดิการให้กับราษฎรแล้ว ซึ่งถ้าหากว่าพระเจ้ามหาวิชิตราชไม่ทรงทำตามที่พราหมณ์ปุโรหิตแนะนำแล้ว บ้านเมืองก็จะพบกับความเดือดร้อนระส่ำระสายเป็นอย่างมาก เพราะว่าเมื่อประชาชนอยู่ในสภาวะของความเดือดร้อน มีแต่ความอดอยาก ขากแคล้น อยู่ในยุคข้าวยากหมากแพง ประชาชนได้รับความเดือดร้อนกันไปทั่วทุกหัวระแหง เดือดร้อนกันไปทั่วทุกหย่อมหญ้า อันเนื่องมาจากว่า

^{๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), จารึกอโศก(ธรรมจักรบนศิลาสี่สิงห์)รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย, หน้า ๕๘.

^{๖๑} ที.ที. (ไทย) ๕/๑๕๕-๒๓๘/๑๔๕-๑๘๓.

^{๖๒} ที.ที. (ไทย) ๕/๓๓๘/๑๓๑.

ประชาชนไม่รู้ในหลัก วิธีการ และไม่มีพื้นฐานในการทำเกษตร ไม่มีทุนในการทำกิจการต่างๆ เพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศได้มีความเจริญก้าวหน้า อีกทั้งข้าราชการทั้งหลายของพระองค์ผู้ซึ่งมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ทำงานในหน้าที่ของตนเองได้เป็นอย่างดี แต่ไม่ได้รับการขึ้นเงินเดือน ถูกปล่อยปละละเลยจากผู้บังคับบัญชา ทำให้หมดหรือไม่มีกำลังใจในการทำงาน งานในหน้าที่ของตนเองที่ได้รับมอบหมายให้ทำนั้นก็ไม่มีมีความก้าวหน้า ประเทศชาติก็จะได้รับผลกระทบ ทำให้เศรษฐกิจตกต่ำ การที่พระองค์ได้ทรงทำตามคำแนะนำของพราหมณ์ปุโรหิต ก็เลยทำให้ประเทศชาติของพระองค์มีแต่ความเจริญก้าวหน้า ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ทวยราษฎร์หน้าใส ไม่พบกับความเดือดร้อนใดๆอีกต่อไป

๒. ให้มีรับสั่งถึงบุคคลในพระราชอาณาเขต ๔ พวก^{๖๓} คือ ๑) พวกเจ้าผู้ครองเมืองต่างๆ ที่ขึ้นกับพระเจ้ามหาวิชัยราช ๒) พวกอำมาตย์ราชบริพารผู้ใหญ่ ๓) พวกพราหมณ์มหาศาล (พราหมณ์ผู้มีทรัพย์มาก) และ ๔) พวกคหบดีมหาศาล (คหบดีผู้มีทรัพย์มาก) เพื่อขอให้บุคคลเหล่านั้นรับทราบการพระราชพิธีมหาบูชาชัย และขอความเห็นชอบด้วย ซึ่งก็ปรากฏว่าบุคคลต่างๆ เหล่านั้นได้ตอบรับรองเป็นอย่างดี คำรับรองนี้เรียกว่า อนุมติ ๔ (จากบุคคล ๔ จำพวก) ถือเป็นองค์ประกอบ ๔ ประการ ในองค์ประกอบทั้งหมด ๑๖ ประการของพระเจ้ามหาวิชัยราช

จากแนวคิดของพระเจ้ามหาวิชัยราชในขั้นนี้ เห็นได้ว่าพระองค์ได้ทรงทำให้บุคคลในทั้ง ๔ กลุ่มดังกล่าว ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำพิธีบูชามหาชัยของพระองค์ และเมื่อพระองค์ได้ทรงเตรียมการเสร็จตามขั้นตอนแล้ว บุคคลทั้ง ๔ พวกได้นำทรัพย์พวกละจำนวนมากมาถวายร่วมในงานพิธีนั้น แต่พระองค์ไม่ทรงรับ กลับพระราชทานทรัพย์ให้กับบุคคลเหล่านั้นอีกด้วย ทั้งนี้พระองค์ทรงให้เหตุผลว่า พระราชทรัพย์ของพระองค์มาจากภาษีอากรที่ชอบธรรมของเหล่าราษฎรของพระองค์ ทำให้บุคคลทั้ง ๔ พวกได้ทำการจัดตั้งโรงงานขึ้นในทิศทั้ง ๔ ของหลุมชัย คือ พวกเจ้าผู้ครองเมืองตั้งโรงงานในทิศตะวันออก พวกอำมาตย์ในทิศใต้ พวกพราหมณ์มหาศาลในทิศตะวันตก และพวกคหบดีในทิศเหนือ แล้วทำการแจกทานไปพร้อมๆ กับพระเจ้ามหาวิชัยราช เห็นได้ว่าพระองค์ได้ทรงให้บุคคลผู้อยู่ได้บังคับบัญชาของพระองค์ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ การมีส่วนร่วม ทำให้พิธีมหาบูชาชัยของพระองค์ประสบความสำเร็จได้เป็นอย่างดี ซึ่งตรงกับทฤษฎีการมีส่วนร่วมในสมัยปัจจุบันที่ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์^{๖๔} บอกว่าเป็นกระบวนการ การดำเนินงาน การรวมพลังของภาคประชาชนกับองค์กรภาครัฐ หรือองค์กรเอกชนโดยยึดหลักการว่าสมาชิกในชุมชนนั้นจะต้องร่วมมือกันวางแผน และปฏิบัติงาน เพื่อตอบสนองต่อความต้องการหรือแก้ไข

^{๖๓} ที.ลี. (ไทย) ๕/๓๔๕/๑๔๔.

^{๖๔} ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์, การมีส่วนร่วมของประชาชน, (กรุงเทพฯ : วารสารการพัฒนาชุมชน, ๒๕๓๑), หน้า ๒๔-๓๐.

ปัญหาของประชาชนในชุมชน นอกจากนี้ยังครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ตั้งแต่การเริ่มต้นของการวางแผน ไปจนถึงการลงมือปฏิบัติตามแผน และทำการประเมินผลนั้น อีกทั้งยังคงมีการปรึกษาหารือร่วมกัน เพื่อวิเคราะห์หรือชี้ชัด(Identify) ตัวปัญหาให้ได้ และประชาชนจะต้องร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และหาวิธีแก้ปัญหาก็เห็นว่าเป็นไปได้ ไปจนถึงการลงมือปฏิบัติ และทำการประเมินผลจนแล้วเสร็จ เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนา จนทำให้งานนั้นๆ ประสบความสำเร็จได้ตามที่บุคคล ชุมชน สังคม มีความต้องการ

๓. ให้ทรงตรวจหาคุณสมบัติ ๘ ประการของพินิจขามหาชัย คือ ของพระเจ้ามหาวชิตราชเอง และคุณสมบัติ ๔ ประการของผู้ทำพิธี คือ พราหมณ์ปุโรหิต ปรากฏว่าคุณสมบัติทั้ง ๒ ประการถูกต้อง ครบถ้วนตามตำรา

พระเจ้ามหาวชิตราช ทรงประกอบด้วยคุณสมบัติ ๘ ประการ^{๖๕} คือ

๑. ทรงมีชาติกำเนิดดี ทั้งฝ่ายพระชนก และฝ่ายพระชนนี ถือปฏิสนธิบริสุทธิดีตลอดชั่ว ๗ บรรพบุรุษ ไม่มีใครจะคัดค้านหรือตำหนิได้ เพราะอ้างถึงชาติตระกูล

๒. มีรูปร่างงาม นาคู นาลีอ้อมใส มีพระฉวีวรรณผ่องดุจพรหม มีพระวรกายดุจพรหมโอกาสที่จะได้พบเห็นยากนัก

๓. ทรงเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีพืชพรรณธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง

๔. ทรงมีกองทัพที่เข้มแข็ง ประกอบด้วยกองทัพ ๔ เหล่า อยู่ในระเบียบวินัย คอยรับพระบัญชา มีพระบรมราชานุภาพดังจะเผาผลาญข้าศึกได้ด้วยพระราชอิศริยยศ

๕. ทรงมีศรัทธา ทรงเป็นทายก ทรงเป็นทานบดี มิได้ทรงปิดประตู ทรงเป็นคูโรงทานของสมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิก และยาก ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอยู่เนืองๆ

๖. ทรงรู้เรื่องราวที่ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมานั้นๆ ได้มาก

๗. ทรงทราบความหมายแห่งภาษิตที่ได้ทรงศึกษานั้นว่า นี่คือจุดมุ่งหมายแห่งภาษิตนั้นๆ

๘. ทรงเป็นบัณฑิต มีพระปรีชาสามารถดำริเรื่องราวในอดีต อนาคต และปัจจุบันได้ในส่วนของพราหมณ์ปุโรหิตนั้น ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๔ ประการ^{๖๖} คือ

๑. เป็นผู้ที่มีชาติกำเนิดดีทั้งฝ่ายบิดา และฝ่ายมารดา ถือปฏิสนธิบริสุทธิดีตลอดชั่วบรรพบุรุษ ไม่มีใครคัดค้านตำหนิได้ เพราะอ้างถึงชาติตระกูล

๒. เป็นผู้ทรงแก่เรียน ทรงจำมันตระ(บทสวด) รู้จบไตรเภท พร้อมทั้งนิจันทุศาสตร์ (ว่าด้วยอภิธานศัพท์ในพระเวท) เกฏกศาสตร์ (ว่าด้วยกฎการใช้ถ้อยคำในพิธีกรรม) อักษรศาสตร์

^{๖๕} ที.ที. (ไทย) ๕/๓๔๐/๑๓๓.

^{๖๖} ที.ที. (ไทย) ๕/๓๔๑/๑๓๔.

และประวัติศาสตร์ เข้าใจด้วยบทและไวยากรณ์ ชำนาญโลกยาศาสตร์(ว่าด้วยวาทศิลป์) และศาสตร์ ว่าด้วยมหาบุรุษ

๓. เป็นผู้ศีล มีศีลที่เจริญ ประกอบด้วยศีลที่เจริญ

๔. เป็นบัณฑิต มีปัญญาเฉียบแหลมลำดับที่ ๑ หรือ ที่ ๒ ในบรรดาพราหมณ์ผู้รับการ บูชา

จึงเป็นอันว่าได้ครบองค์ประกอบของมหาอัญญครบทั้ง ๑๖ ประการ(อนุมติ ๔(ขั้นที่ ๒) คุณสมบัติของพระเจ้ามหาวชิตราช ๘(ขั้นที่ ๓) และของพราหมณ์ปุโรหิต ๔(ขั้นที่ ๓)

๔.ให้ทรงวางพระทัยในการบูชามหาอัญญทั้ง ๓ กาล^{๖๗} คือ ๑) ก่อนบูชา ต้องไม่ทรงเดือดร้อนพระทัยว่า กองโภคสมบัติอันยิ่งใหญ่ของเราจักสิ้นเปลืองไป ๒) ขณะทำการบูชา ต้องไม่ทรงเดือดร้อนพระทัยว่า กองโภคสมบัติอันยิ่งใหญ่ของเรากำลังสิ้นเปลืองไป และ ๓) หลังบูชาแล้ว ต้องไม่ทรงเดือดร้อนพระทัยว่า กองโภคสมบัติอันยิ่งใหญ่ของเราได้สิ้นเปลืองไปแล้ว ทั้ง ๓ ประการนี้เรียกว่า อัญญสมบัติ คือ คุณสมบัติของมหาอัญญ ๓ ประการ ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เจตนา สัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยเจตนาแห่งการให้ทาน หมายถึง การมีจิตใจที่เป็นโสมนัส ประกอบด้วยปัญญาทั้ง ๓ กาล ได้แก่ ก่อนให้ ขณะให้ และหลังให้ ทำให้ทานนั้นมีผลมาก

ในขั้นตอนนี้จะเห็นได้ว่าตรงกับหลักของการให้ทาน คือ (๑) ระยะเวลาที่จะให้ทาน ก่อนที่จะให้ทานก็มีจิตโสมนัส ร่าเริง เบิกบาน ยินดีที่จะให้ทาน เพื่อสงเคราะห์ผู้อื่นให้ได้รับความสุขเพราะทรัพย์สินของของตน (๒) ระยะเวลาที่กำลังลงมือให้ทาน ระยะเวลาที่กำลังลงมือทำทานอยู่นั้น ก็ทำด้วยจิตโสมนัส ร่าเริง ยินดี และเบิกบานในทานที่ตนกำลังให้ผู้อื่น และ(๓) ระยะเวลาหลังจากที่ได้ให้ทาน ไปแล้ว ครั้นเมื่อได้ให้ทานไปแล้ว หลังจากนั้นก็ดี นานมาที่ดี เมื่อหวนคิดถึงทานที่ตนได้กระทำไปแล้วครั้งใด ก็มีจิตโสมนัส ร่าเริง เบิกบาน ยินดีในทานนั้นๆ การกระทำทั้ง ๓ ขั้นตอนนี้เป็นการกระทำที่ถูกต้อง เกิดความอิ่มอกอิ่มใจทั้ง ๓ เวลา คือ ก่อนให้ กำลังให้ และหลังให้ ทำให้ทานนั้นมีผลมาก

๕. ให้ทรงวางพระทัยในผู้มารับทาน ซึ่งจะเป็นทั้งคนดี และคนไม่ดีปะปนกัน โดยให้ทรงตั้งพระทัยว่า จะทรงเจาะจงให้แก่ผู้ทั้งดเว้นจากกุศลกรรมบล ๑๐^{๖๘} เท่านั้น

๖. ในการทำพิธีบูชาอัญญนั้น จะต้องไม่มีการฆ่าวัว แพะ แกะ ไก่ สุกร และสัตว์นานาชนิด จะต้องไม่มีการตัดหญ้าคา พวงพาสกรรณกรก็ไม่ต้องถูกบังคับให้ทำในสิ่งที่ตนไม่ต้องการ สิ่งที่ต้องใช้ในงานพิธีมีเพียงเนยใส น้ำมัน เนยขั่น นมเปรี้ยว น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย เท่านั้น

^{๖๗} ที.ที. (ไทย) ๕/๓๔๒/๑๓๕.

^{๖๘} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๓๕.

สำหรับการปฏิวัติทางด้านสังคมนั้น เป็นการเปลี่ยนความคิดในเรื่องการบูชาัญญที่ต้องมีการฆ่าสัตว์ต่างๆมากมาย มาเป็นการบูชาด้วยการใช้น้ำ เนยข้น น้ำมัน นมเปรี้ยว น้ำผึ้ง และน้ำอ้อยแทนการฆ่าสัตว์ และเปลี่ยนความเชื่อเดิมที่ว่ามหาัญญที่มีชัยสมบัตินี้ ๓ ประการ มีองค์ประกอบ ๑๖ ประการ มีผลมาก ไปเป็นความเชื่อใหม่ คือ มหาัญญนั้นมีการเตรียมการมาก แต่มีผลน้อยกว่า นิคยทาน(การให้ทานที่ทำสืบต่อกันมา ถวายเจาะจงบรรพชิตผู้มีศีล)เสียอีก เพราะว่ามหาัญญทั่วไปมีการฆ่าสัตว์ ผู้มีศีลที่สมบูรณ์เช่นพระอรหันต์ จะไม่ไปรับทานในพิธีนั้น ทำให้ขาดองค์แห่งทานที่สำคัญไป

ส่วนทางด้านการเมืองนั้น พระเจ้ามหาวิชิตราช ได้ทรงปกครองแบบธรรมาธิปไตย^{๖๕} ทรงปกครองโดยธรรม ทรงถือธรรม คือความถูกต้องเป็นหลัก เช่น ทรงดำเนินตามคำแนะนำที่ชอบด้วยเหตุผลของพราหมณ์ปุโรหิตทุกประการ ไม่ทรงรับของที่บรรดาเจ้าประเทศราช พวกอำมาตย์ ข้าราชการบริวารชั้นผู้ใหญ่ พวกพราหมณ์มหาศาล และพวกกษัตริย์มหาศาลนำมาถวาย อันถือว่าพระองค์มิได้ทรงเอาเปรียบ หรือเห็นแก่ได้ เพราะพระองค์ถือว่าพระราชทรัพย์ของพระองค์ ได้มาจากภาษีอากรที่ชอบธรรมของราษฎรที่อยู่ภายใต้การปกครอง ดูแล ของพระองค์เอง จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปรับทรัพย์จากบุคคลต่างๆเหล่านั้นอีก

กล่าวโดยสรุปก็คือ การที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแนวความคิดทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของสังคมอินเดียสมัยนั้น ซึ่งเป็นแนวความคิดแบบพราหมณ์มาเป็นแนวคิดแบบพุทธและยังทรงทำให้เห็นว่าแนวความคิดในสมัยก่อนนั้นได้เป็นแบบอย่างให้กับคนรุ่นสมัยต่อมา ในการที่ได้นำเอาแนวความคิดต่างๆเหล่านั้น มาปรับประยุกต์ใช้กับแนวความคิดในการจัดสวัสดิการสังคมของคนในสมัยปัจจุบัน

๒.๑.๓.๓ อนาคตบิณฑิกเศรษฐี

อนาคตบิณฑิกเศรษฐี หรือ สุตตตอนาคตบิณฑิกคฤหบดี ท่านเป็นเศรษฐีที่ใจบุญ ชอบช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก ทำให้ท่านถูกเรียกขานจากชาวเมืองสาวัตถีว่า อนาคตบิณฑิกเศรษฐี แปลว่า เศรษฐีผู้เป็นที่พึ่งของคนยาก (แปลตามศัพท์ว่า เศรษฐีผู้มีก้อนข้าวให้กับคนยากจน) ให้ตั้งโรงทานที่หน้าบ้านแจกอาหารแก่คนยากจนทุกวัน ท่านได้ฟังอนุปพิภพิกถา^{๖๖}ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่อนาคตบิณฑิกเศรษฐี คือได้แสดงธรรมถึงเรื่องทาน ศีล สวรรค์ โทษของกาม อานิสงส์ของการออกจากกาม และอริยสัจสี่ทำให้ได้ดวงตาเห็นธรรม ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน ประกาศ

^{๖๕} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม หน้า ๒๕๐.

^{๖๖} วิ.จู (ไทย) ๗/๓๐๕/๑๑๔.

ตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต ได้บริจจาคทรัพย์เป็นจำนวนมากเพื่อสร้างวิหาร ให้เป็นที่ประทับเป็นที่พักทุก ๆ ระยะเวลาหนึ่งโยชน์ในระหว่างที่พระพุทธองค์เสด็จไปยังเมืองสาวัตถีที่มีระยะทางไกลถึง ๕๔ โยชน์ ได้จัดถวายอาหารบิณฑบาตอันประณีตแด่พระบรมศาสดา และพระภิกษุสงฆ์ ได้กราบอาราธนาพระภิกษุจำนวนประมาณ ๒๐๐ รูป ไปฉันภัตตาหารที่บ้านของตน ทุกวันตลอดกาลให้ทานแก่คนยากจน และการถวายทานแด่พระภิกษุสงฆ์ เป็นผู้ที่มิศรัทธาอันมั่นคงไม่หวั่นไหว ฝึกฝนในการทำบุญให้ทาน ไม่มีผู้ใดจะเปรียบเทียบได้ ท่านได้จับไล่เทวดา เพราะเทวดาได้กล่าวห้ามปรามให้เศรษฐีเลิกทำบุญ เป็นต้นแบบของการทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย เป็นอุบาสกที่บำเพ็ญหิตประโยชน์(ประโยชน์เกื้อกูล) ทั้งแก่ตนเอง คนในครอบครัว และเพื่อนร่วมชาติ จัดได้ว่าเป็นอุบาสกที่เป็นแบบอย่างที่ดียิ่งของพุทธศาสนิกชนทั่วไป

ท่านเป็นผู้ที่มีศรัทธาเป็นอย่างมาก และได้บริจจาคทรัพย์เป็นจำนวนมากเพื่อสร้างวิหาร ให้เป็นที่ประทับเป็นที่พักด้วยเงินจำนวนมาก และพระพุทธองค์ทรงอนุโมทนาว่า “วิหาร คือที่อยู่อาศัย ข้อมป้องกันเย็นร้อนได้ ป้องกันสัตว์ร้ายได้ ป้องกันงูเลื้อยใหญ่ เหลือบยุงได้ ป้องกันน้ำค้างน้ำฝน ได้ ป้องกันลมแดดได้ การถวายวิหารแก่สงฆ์เพื่อเป็นที่อาศัย เพื่อความสุข เพื่อเจริญธรรม เพื่อเจริญวิปัสสนา พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญว่า เป็นการถวายที่มีผลเลิศ เพราะฉะนั้น บัณฑิตผู้พหุสตย่อมถวายข้าว เครื่องนุ่งห่ม ที่นั่ง ที่นอนแก่ภิกษุเหล่านั้นด้วยใจเลื่อมใสต่อพระอริยะเจ้าทั้งหลายผู้ปฏิบัติตรง ภิกษุเหล่านั้นจะได้แสดงธรรมอันเป็นเครื่องกำจัดทุกข์ทั้งปวง อันทำให้รู้สิ้นอาสวะกิเลสได้ ให้บัณฑิตนั้นฟัง”^{๗๑} ท่านเป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์เป็นอย่างดี และเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระพุทธเจ้าเสด็จประทับจำพรรษาที่วัดพระเชตะวันที่ท่านสร้างมากกว่าที่ประทับใด ๆ ถึง ๑๕ พรรษา วัดแห่งนี้ถือได้ว่าเป็นวัดที่มีความสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล และเป็นวัดที่มีเรื่องราวต่างๆเกิดขึ้นมากมายดังที่ได้ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้แล้วท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐียังได้สร้างวิหารหลายหลังไว้ในวัดพระเชตะวัน สร้างบริเวณ สร้างซุ้มประตู สร้างศาลาหอฉัน สร้างโรงไฟ สร้างกบปียุกฎิ(สถานที่เก็บอาหาร) สร้างวัฏฏุกฎิ สร้างสถานที่จึ่งกรม สร้างศาลาจึ่งกรม ขุดบ่อน้ำ สร้างศาลาบ่อน้ำ สร้างเรือนไฟ สร้างศาลาเรือนไฟ ขุดสระโบกขรณี สร้างมณฑป^{๗๒}

เรื่องราวของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นเรื่องราวที่แสดงถึงความศรัทธา ความมีสติปัญญา และความเอาใจใส่ในการบำรุงพระสงฆ์ พระพุทธศาสนา สงเคราะห์คนอนาถาอย่างไม่มีไคร

^{๗๑} วิ.จู. (ไทย), ๗/๓๑๕/๑๓๐-๑๓๑.

^{๗๒} วิ.จู. (ไทย) ๗/๓๐๗/๑๑๕.

เทียบเท่าได้^{๓๓} ทำให้ท่านได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็น อุบาสกผู้เลิศในการเป็นผู้ถวายทาน (เอตทัคคะในฝ่ายผู้เป็นทายก)

๒.๑.๗.๔ พระทัฬหฬมัลบุตรเถระ

พระทัฬหฬมัลบุตรเถระ^{๓๔} เป็นพระราชโอรสของพระเจ้ามัลลราช มีพระนามเดิมว่า “ทัฬหฬราชกุมาร” ท่านประสูติบนเชิงตะกอนด้วยเหตุนี้ท่านจึงได้ชื่อว่า ทัฬหฬ ซึ่งแปลว่า ไม้ นั่นก็เพราะว่าในขณะที่พระมารดาของท่านตั้งครรภ์ใกล้จะประสูติ แต่ก็มาสวรรคตเสียก่อน บรรดาพระประยูรญาติจึงได้นำศพไปเผาบนเชิงตะกอน เมื่อไฟกำลังเผาไหม้ร่างของพระมารดาอยู่นั้น ท้องได้แตกออก และทารกที่อยู่ในครรภ์ได้ลอยตกลงมาบนกองไม้ใกล้ ๆ กับเชิงตะกอน แต่ทารกน้อยนั้นก็ไม่ได้รับอันตรายแต่อย่างใด พวกเจ้าหน้าที่ได้อุ้มทารกนั้นมามอบให้พระอัยยิกา (ยาย) และได้อาศัยเหตุการณ์นั้นตั้งชื่อท่านว่า “ทัฬหฬ”

ต่อมาท่านได้ทอดพระเนตรเห็นพระพุทธเจ้า ก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระทัยไป ในการออกบวช ได้กราบทูลลาพระอัยยิกา เพื่อขอบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระอัยยิกาก็อนุโมทนา พระองค์ได้ทรงมอบให้พระภิกษุรูปหนึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้ และได้สอนปัจจกกรรมฐาน^{๓๕} ให้แก่ท่านขณะที่กำลังทำการ โจนผมอยู่นั้นท่านได้พิจารณากรรมฐานที่เรียนมา คือ ผม ขน เล็บ ฟัน และหนังโดยลำดับ เมื่อจรดมีดโกนครั้งที่ ๑ ได้บรรลุโสดาปัตติผล จรดมีดโกนครั้งที่ ๒ ได้บรรลุสกทาคามีผล จรดมีดโกนครั้งที่ ๓ ได้บรรลุอนาคามีผล และเมื่อการโกนผมสิ้นสุดลง ท่านได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมมกิชา ๔ และอภิญญา ๖^{๓๖} (ความรู้ยิ่ง หมายถึง ความรู้ที่สูงเหนือกว่าปรกติ เป็นความรู้พิเศษที่เกิดขึ้นจากการอบรมจิต เจริญปัญญา หรือบำเพ็ญกรรมฐาน) ท่านได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ตั้งแต่อายุเพียง ๗ ขวบเท่านั้น ต่อมาท่านได้รับหน้าที่เป็นภักตทุเทศก์ คือมีหน้าที่แจกจ่ายภัตติ จัดพระภิกษุไปฉันในที่ผู้มีนิมนต์ไว้ และเป็นเสนาสนคาหาปกะ คือ มีหน้าที่จัดเสนาสนะแจกจ่ายแก่พระภิกษุผู้มาจากต่างถิ่น ให้ได้พักอาศัยตามความเหมาะสม ท่านทำได้ด้วยดีเสมอมา ต่อมาพระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่าท่านอายุยังน้อย และเพื่อให้ท่านปฏิบัติหน้าที่นี้ได้อย่างสะดวก พระพุทธองค์จึงทรงบวชให้ด้วยการยกท่านจากการเป็นสามเณรขึ้นเป็นพระภิกษุ ด้วย

^{๓๓} วินย. (ไทย) ๔/๓๐๑/๑๑๗-๑๑๘.

^{๓๔} อญ.เอก. (ไทย) ๒๐/๒๑๔/๒๘.

^{๓๕} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๐/๒๗๕/๕๗.

^{๓๖} วิชัย ธรรมเจริญ, คู่มือการศึกษาธรรมศึกษาชั้นโท, (กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒),

พระดำรัสว่า “อหฺขโต ปญฺญา ยิกฺขุ โหหิ” ซึ่งแปลว่า เธอจงเป็นภิกษุตั้งแต่วันนี้ไป การบวชด้วยวิธีนี้เรียกว่า “ทายชฺชอุปสมฺปทา” แปลว่า การรับเข้าหมู่โดยความเป็นทายาท

ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายจากพระพุทธองค์ได้อย่างสมบูรณ์และเรียบร้อยด้วยดีทุกประการ ในด้านการจัดพระไปฉันในที่นิมนต์(ภัตตฺตฺเทศก์)ท่านจะคำนึงถึงวัชฺฐิคุณุวัชฺฐิ และยังพิจารณาถึงความรู้จักคุ้นเคยกับทายก อีกทั้งให้พระหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันไปตามวาระและตามความเหมาะสมด้วย ในด้านการจัดเสนาสนะ ท่านจัดให้พระภิกษุผู้มีอุปนิสัย ความถนัด ความคิดเห็น และความรู้ที่คล้ายคลึงกันพักอยู่ด้วยกัน เพื่อมิให้เกิดความขัดแย้งกัน นอกจากนี้ยังจัดเสนาสนะให้ตามความประสงค์ของผู้มาพัก เช่น ต้องการพักในถ้ำหรือในกุฏิ เป็นต้น ถ้าเป็นเวลาค่าฉันท่านจะเข้าเตโชสมาบัติอธิษฐานให้ปลายนิ้วของท่านเป็นจุจแห่งเทียนส่องสว่างนำทางพระอาคันตุกะไปสู่ที่พัก พร้อมทั้งแนะนำสถานที่อำนวยความสะดวกต่างๆ ท่านชี้แจงเรื่องเตียง ตั้งฟูก หมอน ที่ถ่ายอุจจาระ ที่ถ่ายปัสสาวะ น้ำฉัน น้ำใช้ ไม่เท่า ระเบียบกติกาสงฆ์ ควรเข้าเวลานี้ ควรออกเวลานี้^{๓๗} การจัดพระไปฉันในที่นิมนต์ท่านยึดหลักความเหมาะสมเกี่ยวกับวัชฺฐิ และคุณุวัชฺฐิ ท่านยังรู้ไปถึงว่า อาหารชนิดใดเป็นสัปปายะหรือไม่เป็นสัปปายะแก่พระรูปใด ท่านได้ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงกาลเวลา ภิกษุมาในเวลากลางวันท่านก็จัดให้ในเวลากลางวัน ากลางคืนก็จัดแจงให้ในเวลากลางคืน มารูปเดียวก็พาไปด้วยตนเอง มาหลายรูปก็พาไปด้วยฤทธิ์ โดยการเนรมิตร่างเหมือนอย่างท่านให้มีจำนวนเท่าพระภิกษุที่มา ร่างเนรมิตแต่ละร่างนั้นก็พาพระภิกษุแต่ละรูปไปยังที่พัก ทำให้พระทั่วไปต่างยอมรับในการจัดการของท่าน

นอกจากนี้ ท่านยังได้รับการแต่งตั้งในการเข้าร่วมทำการปฐมสังคายนา เพราะท่านเป็นพระอรหันต์ ๑ ใน ๕๐๐ รูป ที่ได้รับการคัดเลือกจากพระมหากัสสปะ ท่านปฏิบัติหน้าที่ของท่านด้วยความเรียบร้อยด้วยดีทุกประการ เป็นที่พอใจและยอมรับของพระภิกษุสงฆ์ทั่วไป แม้แต่ทายกทายิกา ก็ได้รับความพอใจโดยทั่วกัน ด้วยเหตุนี้ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายในทางผู้จัดเสนาสนะ และท่านเป็นนักจิตอาสาในสมัยพุทธกาลอย่างแท้จริง

^{๓๗} วิ.ม. (ไทย) ๑/๓๘๒/๔๑๔.

๒.๑.๓.๕ นางวิสาขา

นางวิสาขา^{๗๔} เสด็จตระเวนฝ่ายผู้เป็นทายิกา นางวิสาขาพร้อมบริวารได้มีโอกาสไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า และพระพุทธองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรด เมื่อเทศนาจบลงก็ได้บรรลुเป็นพระโสดาบันด้วยกันทั้งหมด

ในส่วนของคุณสมบัติพิเศษประจำตัวของนางวิสาขานั้น มีอยู่หลายประการ เช่น

๑. ลักษณะของผู้มีวัยงาม คือ แม้ว่านางจะมีอายุมากถึง ๑๒๐ ปี มีลูกชาย-หญิงถึง ๒๐ คน แต่ขณะเมื่อนางนั่งอยู่ในกลุ่มของลูก หลาน หลานสาว นางจะมีลักษณะวัยที่ใกล้เคียงกับคนเหล่านั้น ไม่สามารถจะทราบได้ว่านางวิสาขาคือคนไหน แต่จะสังเกตได้ก็ต่อเมื่อเวลาจะลุกขึ้นยืน เพราะว่าธรรมชาติคนหนุ่มสาวจะลุกได้ทันที แต่สำหรับคนแก่จะต้องใช้มือยันพื้นช่วยพยุงกาย และจะยกกันขึ้นก่อน จึงจะทราบว่านางวิสาขาคือคนไหน

๒. นางมีกำลังมากเท่ากับช้าง ๕ เชือกรวมกัน ครั้งหนึ่งพระราชามีพระประสงค์จะทดลองกำลังของนาง จึงรับสั่งให้ปล่อยช้างพลายตัวที่มีกำลังมากเพื่อให้วิ่งชนนางวิสาขา นางใช้นิ้วมือเพียงสองนิ้วจับช้างที่วิ่งแล้วเหวี่ยงไป ปรากฏว่าช้างถึงกับล้มกลิ้งแต่ไม่เป็นอันตรายถึงชีวิต ด้วยคุณสมบัติดังกล่าวนี้ทำให้คนทั้งหลายเมื่อจัดงานมงคลในบ้านเรือนของตนจึงพากันเชิญนางวิสาขาให้ไปเป็นประธานในงาน มอบให้นางเป็นผู้นำในพิธีต่าง ๆ แม้แต่อาหารก็ให้นางทานก่อนเพื่อความเป็นสิริมงคล

โดยปกตินางวิสาขาจะไปวัดวันละ ๒ ครั้ง คือ เข้า-เย็น และเมื่อไปถึงจะไม่ไปมือเปล่า ถ้าไปเวลาเช้าก็จะมีของเคี้ยวของฉันเป็นอาหารไปถวายพระ ถ้าไปเวลาเย็นก็จะถือน้ำปานะไปถวาย วันหนึ่งนางได้ถอดเครื่องประดับมหาลดาปสาธน์ และได้ลิ้มไว้ที่ศาลาฟังธรรม แต่โดยที่นางเคยพูดไว้ว่าถ้ามีพระภิกษุสงฆ์เก็บรักษาไว้ นางจะไม่ต้องเอาของสิ่งนั้นๆ กลับคืนมา แต่ต่อมานางคิดได้ว่าเครื่องประดับนี้จะมีประโยชน์แก่พระเถระ เมื่อคิดได้ดังนั้นนางจึงได้นำเอาเครื่องประดับนั้นออกขายในราคา ๕ โกฏิ กับ ๑ แสนกหาปณะ แต่ก็ไม่มีผู้ใดมีทรัพย์พอที่จะซื้อไว้ได้ นางจึงซื้อเอาไว้เอง และนำทรัพย์จำนวนนั้นมาซื้อที่ดิน และวัสดุก่อสร้างดำเนินการสร้างวัดถวายเป็นพระอารามประทับของพระบรมศาสดา และเป็นที่อยู่อาศัยจำพรรษาของพระภิกษุสงฆ์ สามเณร พระบรมศาสดารับสั่งให้พระมหาโมคคัลลานะ เป็นผู้อำนวยการดูแลการก่อสร้าง และเมื่อสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ได้นำมาว่า “พระวิหารบุพพาราม”^{๗๕} และนางวิสาขาเป็นบุคคลแรกที่ได้ถวายผ้าอาบน้าฝนแก่พระภิกษุสงฆ์

^{๗๔} อก.เอก. (ไทย) ๒๐/๒๕๕/๓๒.

^{๗๕} วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๖๕/๒๓๕.

นางวิสาข ได้ชื่อว่าเป็นมหาอุบาสิกาผู้ยิ่งใหญ่ เป็นยอดแห่งอุปัฏฐายิกา ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยวัตถุอุปัฏฐายิกไทยนานต่าง ๆ การทำบุญของนางนับว่าครบถ้วนทุกประการตามหลักบุญกิริยาวัตถุ^{๔๐} คือ

๑. ความปรารถนาที่จะสร้างปราสาทด้วยปูนฉาบเป็นวิหารทาน
๒. ความปรารถนาที่จะถวายเตียง ตั้ง ฟูก หมอน และเสนาสนภัณฑ์
๓. ความปรารถนาที่จะถวายสลากัฏเป็นโภชนาทาน
๔. ความปรารถนาที่จะถวายผ้ากาสาวพัสตร์ ผ้าเปลือกไม้ ผ้าฝ้าย เป็นจีวรทาน
๕. ความปรารถนาที่จะถวายเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นเภสัชทาน

ด้วยเหตุที่นางวิสาขได้อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสงฆ์ และได้ถวายวัตถุอุปัฏฐายิกในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก พระบรมศาสดาจึงได้ทรงประกาศยกย่องนางในตำแหน่งเอตทัคคะเป็นผู้เลิศกว่าอุบาสิกาทั้งหลายในฝ่าย ผู้เป็นทายิกา

๒.๒. แนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชนตามแนวขององค์การสวัสดิการสังคม

การศึกษาเรื่อง “การจัดสวัสดิการชุมชนของวัดพระธาตุห่อแฮ ตำบลห่อแฮ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษา รวบรวมแนวคิด และทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร หนังสือ บทความ และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาทำเป็นกรอบและแนวทางในการอธิบาย วิเคราะห์ถึงผลของการศึกษา ประกอบด้วย

- ๒.๒.๑) ความหมายของการจัดสวัสดิการชุมชน
- ๒.๒.๒) ลักษณะและรูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชน
- ๒.๒.๓) แนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชน
- ๒.๒.๔) หลักการของการจัดสวัสดิการชุมชน
- ๒.๒.๕) กระบวนการและขั้นตอนของการจัดสวัสดิการชุมชน
- ๒.๒.๖) ตัวอย่างการจัดสวัสดิการชุมชนในประเทศไทย

^{๔๐} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๕๓.

๒.๒.๑. ความหมายของการจัดสวัสดิการชุมชน

“สวัสดิการ”^{๔๑} ตามพจนานุกรมนั้นหมายถึง สภาพการที่บุคคลหรือชุมชน มีการอยู่ดีกินดี มีความเจริญรุ่งเรืองหรือมีความสมบูรณ์พูนสุข

ราชบัณฑิตยสถาน^{๔๒} ได้ให้ความหมายของ “สวัสดิการ” ไว้ว่าหมายถึง การให้สิ่งที่เป็นอำนวยให้ผู้นั้นมีชีวิต และสภาพความเป็นอยู่ที่ดีและสะดวก สบาย เช่น มีสถานพยาบาลให้ที่พักรักษาตัว จักรรับส่ง

วิทยา ดันติเสวี^{๔๓} ได้ให้ความหมายของคำว่า “สวัสดิการ” ไว้หลายความหมาย ได้แก่

Welfare(สวัสดิภาพ สวัสดิการ) คือ การมุ่งให้เกิดการกินดีอยู่ดีของบุคคลหรือกลุ่มสวัสดิการทั่วไปของชุมชนหรือสังคม ถือว่าเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องจัดให้มีขึ้นเพื่อประโยชน์ร่วมกันของส่วนรวม

สวัสดิการ หมายถึง “การกินดีอยู่ดี” หรือ Well-Being หรืออาจกล่าวได้ว่า คือภาวะของการมีสุขภาพดี มีความเจริญรุ่งเรือง และมีความสุข ถ้าเกี่ยวกับด้านแรงงานก็หมายถึง สิ่งหรือสถานการณ์ที่นายจ้างจัดให้เพื่อความสะดวกสบาย หรือความกินดีอยู่ดีของลูกจ้างนั่นเอง ซึ่งการดำเนินการเพื่อให้เกิดภาวะที่มีความสะดวกสบาย หรือความกินดีอยู่ดีของลูกจ้างนี้มีได้หมายความว่า เป็นความรับผิดชอบของนายจ้างแต่ฝ่ายเดียว รัฐบาลและสหภาพแรงงานก็ต้องมีส่วนร่วมด้วย

สวัสดิการ หมายถึง บริการหรือกิจกรรมใดๆ ที่หน่วยงานราชการ หรือองค์กรธุรกิจเอกชนจัดให้มีขึ้นเพื่อให้ข้าราชการ พนักงาน หรือผู้ที่ปฏิบัติงานอยู่ในองค์กรนั้นๆ ได้รับความสะดวกสบายในการทำงาน มีความมั่นคงในอาชีพ มีหลักประกันที่แน่นอนในการดำเนินชีวิต หรือได้รับประโยชน์อื่นใดนอกเหนือจากเงินเดือน หรือค่าจ้างที่ได้รับอยู่เป็นประจำ ทั้งนี้เพื่อเป็นสิ่งจูงใจให้ผู้นั้นปฏิบัติงานมีขวัญและกำลังใจที่ดี เพื่อจะได้ใช้กำลังกาย กำลังใจ และสติปัญญาความสามารถของตนในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ ไม่ต้องวิตกกังวล มีความพอใจในงาน มีความรักในงาน และตั้งใจที่จะทำงานนั้นให้นานที่สุด สวัสดิการที่สมบูรณ์แบบนั้นย่อม หมายถึงสวัสดิการที่ให้แก่ลูกจ้าง ทั้ง ๑) ในขณะที่ทำงาน (On the Job) ๒) นอกเวลาทำงานแต่ยังอยู่ในที่ทำงาน (Off the job within the workplace) และ ๓) นอกสถานที่ทำงาน (Outside the

^{๔๑} Britanica World Language Edition of the Oxford Dictionary, Vol. 2 Part. 1, Q – Z Part II – III, : p. 2405.

^{๔๒} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๘), หน้า ๘๐๘.

^{๔๓} วิทยา ดันติเสวี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.ap-morgan.com/forum/index.php?topic=1857.0 [๒๐ พ.ย. ๒๕๕๔].

workplace) นอกจากนั้นจะต้องไม่ให้เฉพาะถูกจ้างเท่านั้น แต่จะต้องรวมถึงครอบครัว และชุมชน ด้วย

การให้ความหมายของสวัสดิการชุมชนที่ได้มีการก่อเกิดขึ้นมานั้น ชนิษฐ์ วะสินนท์^{๔๔} กล่าวว่า สวัสดิการชุมชนได้มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับความเป็นตัวตนของชุมชนที่มีความหมายไว้อย่างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับผู้ที่ให้คำนิยามว่า มีความรู้พื้นฐานทางวิชาการมาจากศาสตร์ใด สาขาวิชาใด ก็จะทำให้ความสำคัญกับปรัชญาความเชื่อของศาสตร์นั้นๆเป็นตัวตั้ง ซึ่งนักสังคมวิทยาถือว่า การมีปฏิสัมพันธ์กันของกลุ่มบุคคลต่างๆ ในลักษณะที่มีแนวโน้มในการประพฤติปฏิบัติที่มีต่อกันและกันเป็นฐานคิด ในขณะที่นักมนุษยนิยมก็ได้ให้ความสำคัญอย่างสูงกับความเป็นตัวตนของสิ่งที่มีชีวิต และความรู้สึกในเชิงอัตวิสัยของบุคคล นักเศรษฐศาสตร์ได้พิจารณาถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ที่จะส่งผลทำให้ระบบเศรษฐกิจสามารถที่จะทำการหมุนเวียนไปได้ ถึงแม้จะไม่ได้เข้าถึงความเป็นชุมชนที่ชัดเจนได้ แต่ก็แสดงให้เห็นถึงความมีพื้นที่ของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้ รวมทั้งนักประวัติศาสตร์ก็ยังมีความเชื่อว่า ชุมชนนั้นมีฐานราก (Roots) ของการก่อกำเนิด และการมีวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลง การปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ดังนั้นการให้ความหมายของสวัสดิการชุมชน จึงมีความหลากหลาย มีความซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งขึ้นอยู่กับความรู้ของผู้นิยาม

ชัยวัช หน่อรัตน์^{๔๕} กล่าวว่า เนื่องจากระบบสวัสดิการชุมชนยังไม่เคยมีการศึกษา มีการจัดระบบ และมีการใช้แนวคิดที่จะให้ชุมชนเป็นฐานของการพัฒนามาก่อน จึงยังไม่ค่อยมีความชัดเจนในคำนิยามตามนี้ แต่โดยหลักการแล้วสวัสดิการชุมชนเชิงสถาบันถือว่าเป็นสถาบันทางสังคมอย่างหนึ่งที่จัดอยู่ในระดับจุลภาค ที่มีการจัดการบริการชุมชน โดยไม่เน้นลูกค้ารายบุคคล แต่เน้นให้บริการโดยรวมแก่สมาชิกทั้งชุมชน โดยอาศัยทัศนคติและมาตรฐานความต้องการของชุมชนเป็นตัวตั้ง ดังนั้น สวัสดิการชุมชนในแต่ละชุมชนจะไม่กว้างไปกว่า ความเข้าใจเรื่องสวัสดิการที่ชุมชนนั้นมีอยู่ ขณะที่คำว่า “บริการชุมชน” หมายถึง การที่หน่วยงาน สถาบัน และองค์กรที่มีหน้าที่ในด้านการพัฒนา ส่งเสริม และอำนวยความสะดวกในการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การฟื้นฟูในตัวบุคคล ครอบครัว และกลุ่มได้ให้ความช่วยเหลือที่ตรงกับความต้องการทางอารมณ์ กายภาพ และสังคมแก่ชุมชน โดยผ่านทาง การเคลื่อนย้าย และใช้ประโยชน์จากชุมชนที่มีอยู่ ซึ่งหน่วยงาน สถาบัน และองค์กรในคำนิยามนี้ คือ ชุมชน นั่นเอง

^{๔๔} ชนิษฐ์ วะสินนท์, การจัดสวัสดิการชุมชนของเครือข่ายอินแปง : กลไก กระบวนการจัดการตนเอง, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒-๑๓.

^{๔๕} ชัยวัช หน่อรัตน์, “สวัสดิการชุมชนชนบทไทย”, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐.

Friedlander^{๕๖} ได้นิยามความเชื่อมโยงของสวัสดิการทั้ง ๒ ระดับว่า สวัสดิการสังคม และสวัสดิการชุมชน หมายถึง กิจกรรมให้ความช่วยเหลือในการปรับตัวด้านต่างๆ ระหว่างบุคคล และสิ่งแวดล้อมทางสังคมในระดับสังคม หรือชุมชนของบุคคลที่เป็นสมาชิก โดยใช้เทคนิค และวิธีการให้บุคคลได้บรรลุถึงความต้องการ และการแก้ไขปัญหาในการปรับแผนทางสังคม ที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างกัน ไปยกระดับสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม

อภิญญา เวชยชัย และคณะ^{๕๗} ได้ให้ความหมายของสวัสดิการชุมชนว่าเป็น “สวัสดิการภาคชุมชน (Community Welfare)” หมายถึง สวัสดิการที่จัดให้แก่กลุ่มประชาชนที่ถูกทอดทิ้ง ถูกละเลย ไร้ที่พึ่ง ประสบปัญหาทางด้านครอบครัว และสังคม เป็นสวัสดิการที่กลุ่มผู้นำ หรือคนในชุมชนจัดขึ้นหรือร่วมกันกำหนดขึ้นมาจากหน่วยของกองทุน หรือกลุ่มออมทรัพย์ที่มีอยู่ในชุมชน และนำผลที่ได้จากเงินสะสมมาช่วยเหลือกลุ่มผู้ที่ยากลำบากที่สุดในชุมชน เช่น เงินดอกเบี้ยที่ได้จากหน่วยลงทุนหรือกลุ่มออมทรัพย์นำมาจัดทำเป็นเบี้ยยังชีพให้กับผู้สูงอายุ เด็กกำพร้า คนพิการ หรือเด็กพิการในชุมชน เป็นต้น ซึ่งเงินช่วยเหลือในลักษณะเช่นนี้ยังไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัว เนื่องจากกว่าเงินช่วยเหลือลักษณะดังกล่าวนี้ต้องขึ้นอยู่กับเงินสะสม เงินออม เงินทุนของชุมชน หรือของหมู่บ้านด้วย

สถาบันพัฒนาชุมชน^{๕๘} ได้ให้ความหมายของคำว่า สวัสดิการชุมชนไว้ว่า หมายถึง การสร้างหลักประกันเพื่อสร้างความมั่นใจให้กับคนในชุมชน ซึ่งหมายความรวมถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้คนทุกคนในชุมชนดีขึ้น อาจอยู่ในรูปของสิ่งของ เงินทอง น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย ผลของการจัดสวัสดิการชุมชน คือ ก่อให้เกิดรายได้ ลดรายจ่าย เกิดความสัมพันธ์ที่ดี มีความเป็นมิตรไมตรีที่ดีต่อกันของคนในชุมชน มีความรู้สึกมั่นคง มีความภาคภูมิใจ โดยเป็นผู้ให้อย่างมีคุณค่า และเป็นผู้รับอย่าง มีศักดิ์ศรี

ทัศนีย์ ลักษณะภิชนชัย^{๕๙} กล่าวว่า ผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดสวัสดิการประกอบด้วย ๓ กลุ่ม คือ ๑) รัฐดำเนินการทั้งหมด ๒) ประชาชนดำเนินการ และ ๓) รัฐร่วมกับประชาชน แต่อย่างไรก็ตาม แนวโน้มการจัดสวัสดิการจะเป็นอำนาจหน้าที่ของประชาชนมากขึ้น มองว่าการที่จะพิจารณา

^{๕๖} Friedlander, Walter. A., **Introduction To Social Welfare**. (N.J. Prentice Hall). 1974 :125 – 129.

^{๕๗} อภิญญา เวชยชัย และคณะ, “ทิศทางและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย”, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๓.

^{๕๘} สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, **โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน**. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ แอปปา พรินติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

^{๕๙} ทัศนีย์ ลักษณะภิชนชัย, **การใช้ทรัพยากรในงานสวัสดิการสังคม**, (กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

ให้มีการจัดสวัสดิการเกิดขึ้น จึงขึ้นอยู่กับพลังอำนาจในตัวของผู้คนว่าจะเข้าไปจัดการสวัสดิการในระดับใด ตั้งแต่การฟื้นฟู พัฒนาสิ่งที่มีอยู่เดิม หรือคิดใหม่ ทำใหม่ ตลอดจนปรับสิ่งที่มีอยู่แล้วให้มีความเหมาะสมกับชุมชนของตนเอง ส่วนชนินทร์ เวทีนันท์^{๕๐} ได้ให้ความหมายของสวัสดิการชุมชนไว้ ๓ ระดับ ดังนี้

๑. สวัสดิการที่จัดโดยรัฐ เรียกได้ว่าเป็นสวัสดิการสังคมที่รัฐจัดให้ในภาพรวมระดับมหภาค

๒. สวัสดิการพื้นฐาน ที่แต่ละชุมชนมีการสั่งสม ถ่ายทอดสืบต่อกันมา เรียกได้ว่า เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

๓. สวัสดิการชุมชนทันสมัย เป็นการนำเอาการเปลี่ยนแปลงของชุมชน ที่ได้รับอิทธิพลมาจากปัจจัยภายนอก โดยเฉพาะแนวคิดทางด้านความเชื่อ การพัฒนาทางด้านอุดมการณ์ใหม่ๆ แล้วนำมาปรับใช้ในการสร้างสวัสดิการชุมชนของตนเองขึ้นมา

อย่างไรก็ตามการจัดสวัสดิการชุมชนทั้ง ๓ ระดับ จะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีความทับซ้อนกันอยู่ภายในชุมชน จนไม่สามารถที่จะแยกความแตกต่างของสวัสดิการชุมชนในแต่ละระดับได้อย่างชัดเจน การให้ความหมายของสวัสดิการชุมชนจึงมีลักษณะที่ผสมกลมกลืนกันเป็นสวัสดิการชุมชนชุดเดียวกัน ทั้งนี้ เนื่องมาจากว่าชุมชนได้มีการประสานความสัมพันธ์ของสวัสดิการต่างๆ เหล่านี้ให้มีความเหมาะสม เกิดเป็นสวัสดิการในรูปแบบที่สอดคล้องกับชุมชนเอง

โดยสรุปแล้ว คำว่า “สวัสดิการชุมชน” นั้นหมายถึง การจัดบริการในรูปแบบใดก็ตามที่ทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีความสุข มีความมั่นคง มีความปลอดภัย เป็นการมองแบบองค์รวมในการดำรงชีวิต ความเป็นอยู่ของคน สิ่งมีชีวิตอื่นๆ และสิ่งแวดล้อมที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน

๒.๒.๒ ลักษณะและรูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชน

๒.๒.๒.๑ ลักษณะการจัดสวัสดิการชุมชน

จากแนวคิดสวัสดิการชุมชนดังกล่าว ชัยวัชช์ หน่อรัตน์^{๕๑} ได้สรุปลักษณะที่สำคัญของสวัสดิการชุมชนไว้ โดยจำแนกออกเป็น ๕ ลักษณะ ดังนี้

^{๕๐} ชนินทร์ เวทีนันท์, การจัดสวัสดิการชุมชนของเครือข่ายอินแปง : กลไก กระบวนการจัดการตนเอง, หน้า ๑๖.

^{๕๑} ชัยวัชช์ หน่อรัตน์, สวัสดิการชุมชนชนบทไทย, หน้า ๑๑-๑๒.

๑. การเตรียมเครือข่าย และให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual Support) ในแนวราบตามวิถีการดำเนินชีวิต หรือการดำรงชีวิตของสามัญชน ซึ่งจะเป็นผลดีตรงที่จะสามารถรู้เท่าทันวิกฤติ หรือเกิดสถานการณ์ฉุกเฉินขึ้นในชุมชนได้อย่างทันท่วงที

๒. ตอบสนองต่อปัญหา และความต้องการของชุมชนได้ทันเวลา โดยไม่ต้องรอคำแนะนำ หรือการสั่งการจากภาครัฐก่อน หรือต้องอาศัยจากภายนอกชุมชน เมื่อเกิดจากความต้องการจริงของคนที่อยู่ในชุมชน

๓. มีเอกลักษณ์ของชุมชนเอง โดยไม่จำเป็นต้องลอกเลียนแบบจากชุมชนใด ในการตอบสนองต่อความต้องการ หรือในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ที่อยู่ในลักษณะของระบบการผลิตรวม (Production System) ของคนในชุมชน

๔. เกิดจากการตรวจสอบเพื่อรับรู้ปัญหา และร่วมกันแก้ไขปัญหาวิกฤติของสมาชิกในชุมชนทุกคน ด้วยกระบวนการนวัตกรรมที่ชุมชนสร้างขึ้น ซึ่งในสังคมของคนอเมริกันยอมรับว่า นวัตกรรมใหม่ๆ เกิดขึ้นมาจากคนภายในชุมชนเอง

๕. ส่งเสริมประสบการณ์ และเปิดโอกาสในการรับใช้สังคมส่วนรวม จากการกำหนดบทบาทของคนในชุมชนเอง ซึ่งแก่นแท้ (Core) อยู่ที่ความเข้มแข็งในตัวของชุมชนเอง

๖. เกิดวิถีการดำเนินชีวิตของสมาชิกชุมชน บนความเป็นพลเมือง หรือประชาสังคม (Civil Society) ที่ได้ลงประชามติร่วมกัน ซึ่งถือว่าเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่พื้นฐานของสังคม ทำให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม หรือการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชน (Collective Problem Solving)

๗. สร้างผู้นำที่มีประสบการณ์ และมีความสามารถจากกระบวนการของชุมชน

๘. สร้างเครือข่ายชุมชนในรูปของสหกรณ์ ที่ให้ความสนับสนุนกันขึ้นมาในระดับท้องถิ่น

๙. เกิดการปรับตัว (Mobilization) ได้ทันกับสถานการณ์ทั้งภายใน และภายนอกชุมชนที่กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

นอกจากนี้แล้วชัยวัชช์ หน่อรัตน์^{๕๒} ยังได้กล่าวถึงลักษณะของการจัดสวัสดิการชุมชนตามแนวของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธว่า มีลักษณะของกิจกรรมต่างๆ ได้ดังนี้

๑. เป็นกิจกรรมที่ไม่แยกโคดเดี่ยว มีความรู้ มีความชัดเจนในด้านอื่นๆ ของมนุษย์

๒. เป็นกิจกรรมที่ไม่เป็นอิสระจากจริยธรรม และมีความใส่ใจ โดยมีจริยธรรมเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกด้าน จึงควรนำมาสร้างคุณค่าทางจิตใจแก่คน จึงเป็นเรื่องสำคัญทั้งต่อการเพิ่มผลผลิต และต่อผู้อื่น

^{๕๒} ชัยวัชช์ หน่อรัตน์, สวัสดิการชุมชนชนบทไทย, หน้า ๒๕.

๓. เป็นกิจกรรมที่มาจากศาสตร์ที่มีคุณค่า(Value) ไม่ใช่เป็นวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริง เศรษฐกิจจึงน่าจะทำหน้าที่ในการตอบสนองต่อสวัสดิการชุมชน ที่เป็นการต้องการคุณค่าจริงของสินค้า แทนคุณค่าจอมปลอมจากการโฆษณา

๔. เป็นกิจกรรมที่มีความชัดเจน เกี่ยวกับความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ ที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของการจัดสวัสดิการชุมชนในชนบท ที่มีผลย้อนกลับไป-มา กับเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะที่สำคัญ คือ ธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความต้องการแบบองค์รวม ไม่ใช่แบบด้านเดียว

๒.๒.๒.๒ รูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชน

ในการจัดสวัสดิการชุมชน พบว่ามีผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่หลายภาคส่วน ชรินทร์ วัสนนท์ เห็นว่า การที่สวัสดิการจะเกิดขึ้นได้นั้น เป็นหน้าที่ของทุกฝ่ายที่จะต้องแสดงบทบาทให้ชุมชนเห็นในเชิงประจักษ์ ในลักษณะของการสอดประสานกลมกลืนตามบริบทของชุมชนแต่ละแห่งที่มีลักษณะแตกต่างกัน ในบางแห่งที่ไม่เป็นทางการ แต่มีความเข้มแข็ง อาจแสดงบทบาทที่เด่นชัดในการจัดสวัสดิการชุมชนเอง ภาครัฐเป็นเพียงองค์ประกอบเท่านั้น ในขณะที่บางชุมชนยังขาดความเข้มแข็งเพียงพอ ภาครัฐจึงจำเป็นต้องเข้าไปจัดการดูแลให้เกิดสวัสดิการในชุมชนให้สามารถจัดการดูแลตัวเองได้

พรรณทิพย์ เพ็ชรมากและคณะ^{๕๓} ได้จำแนกรูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชนไว้ดังนี้

๑. การจัดสวัสดิการจากฐานองค์กรการเงินชุมชน กลุ่มออมทรัพย์หรือองค์กรการเงินชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดสวัสดิการชุมชน การที่ชุมชนมีกองทุน หรือเงินออมของตนเอง ทำให้ชุมชนสามารถริเริ่มคิดรูปแบบการจัดสวัสดิการของตนเองได้อย่างหลากหลาย และสอดคล้องกับปัญหาความต้องการของชุมชนนั้นๆ องค์กรการเงินชุมชนบางประเภทตั้งมาโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสวัสดิการโดยเฉพาะ เช่น กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ สหกรณ์เครดิตยูเนียน ฯลฯ นำผลกำไรที่ได้มาจัดตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการ หัวใจหลักที่สำคัญ คือ การมีวินัยในการออม เช่น กองทุน “การออมวันละบาท” หรืออาจกล่าวได้ว่า “เงินเป็นเครื่องมือ เป้าคือ สวัสดิการชุมชน”

๒. การจัดสวัสดิการชุมชนโดยฐานการผลิต /ธุรกิจชุมชน เป็นการผลิตเพื่อลดรายจ่ายภายในครอบครัว ผลิตเองใช้เอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก เพิ่มมูลค่าผลผลิตโดยใช้ทุนและแรงงานในชุมชน ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวได้โดยไม่ต้องโยกย้ายถิ่นที่อยู่อาศัย หรือการไป

^{๕๓} พรรณทิพย์ เพ็ชรมาก และคณะ, ชีวิต ประสพการณ์และข้อคิดของผู้นำในขบวนการพัฒนาองค์กรชุมชน, (กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑-๑๗.

ทำงานในต่างถิ่น การใช้วัสดุทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทำให้เกิดการหวงแหน ช่วยกันดูแลรักษา และอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคมไว้อย่างยั่งยืน ซึ่งถือเป็นฐานทุนที่สำคัญของชุมชน ทำให้เกิดผลดีต่อสุขภาพของครอบครัว และชุมชน เช่น การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ งานหัตถกรรม ทอผ้า การแปรรูปอาหาร ฯลฯ ที่ได้มีการสั่งสมกันมาอย่างยาวนาน ประกอบกับการได้มีโอกาสไปดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสนับสนุนส่งเสริมของหน่วยงานต่างๆ ทำให้ชุมชนหลายแห่งสามารถจัดสวัสดิการจากฐานการผลิตภายในชุมชน หรือจากกลุ่มที่รวมตัวกันทำธุรกิจชุมชนได้

๓. การจัดสวัสดิการโดยฐานทรัพยากรธรรมชาติ / สิ่งแวดล้อม ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเป็นที่มาของแหล่งอาหาร และฐานปัจจัยสี่ของชุมชน การที่หลายชุมชนหันมาอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ชุมชนมีแหล่งอาหารที่มั่นคง สามารถลดรายจ่าย และสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นได้ รวมทั้งมีการนำเอาพิธีกรรมทางด้านความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาใช้ในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างระเบียบ กฎ กติกาในการดูแลรักษา และมีการใช้สอยวัสดุอย่างคุ้มค่า ทำให้ทุกชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชน สามารถที่จะดำรงตนอยู่ได้อย่างมีหลักประกันที่มั่นคง รวมทั้งเป็นกองทุนที่จะกลับคืนมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนต่อไป

๔. การจัดสวัสดิการจากฐานอุดมการณ์ / ศาสนา คำสอน และสถาบันทางศาสนามีบทบาทสำคัญในการจัดสวัสดิการสังคม ผู้นำทางศาสนาทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม ได้มีการนำคำสอน แนวปฏิบัติตามหลักศาสนาต่าง ๆ มาช่วยในการเกื้อหนุนชุมชน มาประยุกต์ใช้ในการจัดสวัสดิการ จนทำให้เกิดความมั่นคงในด้านร่างกาย และจิตใจมากขึ้น

๕. การจัดสวัสดิการโดยฐานชุมชนเมือง สวัสดิการที่สำคัญของชาวชุมชนแออัด คือ เรื่องที่อยู่อาศัย การที่คนในชุมชนแออัดมีความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย ก็เป็นการขาดสวัสดิการที่เป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ ปัจจุบันชุมชนแออัดจำนวนมากได้มีการรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย ให้มีบ้านที่มั่นคง เป็นเมืองที่น่าอยู่ การจัดให้มีหมู่บ้านกลางเพื่อรองรับผู้ยากไร้ ผู้พิการ หรือผู้สูงอายุ การพัฒนาสภาพแวดล้อม การจัดการขยะโดยชุมชน การจัดการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย เป็นต้น

๖. การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุ ตั้งแต่ช่วงปี ๒๕๔๑ กองทุนเพื่อสังคมได้สนับสนุนการจัดสวัสดิการผู้ยากลำบากโดยฐานชุมชน ซึ่งผู้สูงอายุก็เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเป้าหมายนี้ การที่ชุมชนเป็นผู้วางแผนคัดเลือกผู้สูงอายุที่อยู่ในข่ายที่ได้รับความช่วยเหลือ คัดกิจกรรมทั้งด้านการสงเคราะห์ และการพัฒนาผู้สูงอายุได้หลากหลายขึ้น จากรูปธรรมดังกล่าว ทำให้ชุมชนและผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ในการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุระดับชุมชน / เครือข่าย ได้พัฒนาไปสู่การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุทั้งระบบได้กว้างขวางขึ้น ได้แก่ การซื้อสวนยาง สวนปาล์ม

ฯลฯ แล้วนำผลกำไรที่ได้ไปจัดเป็นสวัสดิการ จัดการกองทุนหมุนเวียน การลงทุนทำธุรกิจชุมชน ต่างๆ การจัดตั้งกองทุนผู้สูงอายุ การฟื้นฟูภูมิปัญญาของผู้สูงอายุ เป็นต้น

๗. การจัดสวัสดิการผู้นำชุมชน และหน่วยงานต่างๆช่วยกันดูแล ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีผู้นำที่มีความเสียสละมาทำงานเพื่อส่วนรวม และเกิดความรู้สึกว่ามีความมั่นคง มีความปลอดภัย ในการปฏิบัติงาน มีระบบหรือมีกลไกที่ให้ความคุ้มครอง ให้การดูแลช่วยเหลือในยามที่ผู้นำเกิด ภาวะวิกฤติ หรือต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างขวัญ และกำลังใจให้กับผู้นำ ทำให้ผู้นำสามารถปฏิบัติงานได้อย่างไม่ต้องห่วงหน้าพะวงหลัง สามารถที่จะปฏิบัติงานให้มีการ ส่งเสริม หนุนเสริม เชื่อมโยง และสร้างความยั่งยืนให้กับเครือข่ายขององค์กรชุมชน ได้อย่าง สร้างสรรค์ และเต็มกำลังความสามารถ

อภิญญา เวชยชัย และคณะ^{๔๔} ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ทิศทางและรูปแบบการจัด สวัสดิการสังคมของประเทศไทย” พบว่า รูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชน เป็นการสร้างหลักประกัน ความมั่นคงของคนในชุมชน ซึ่งหมายความว่ารวมถึง ต้นทุนของคนในชุมชน วัฒนธรรม มีวิถีชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย รูปแบบของการจัดสวัสดิการชุมชน ได้แก่ สิ่งของ เงินทุน น้ำใจ การช่วยเหลือ เกื้อกูล การดูแลซึ่งกันและกันในชุมชน การจัดสวัสดิการจึงอยู่บนพื้นฐานของศาสนา ภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมของทุกคน ทุกระดับในชุมชน สวัสดิการชุมชนจึงมีฐานคิด มาจากเรื่องราวต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ได้แก่

๑. การใช้องค์กรการเงินเป็นฐานในการจัดสวัสดิการ โดยนำผลกำไรที่ได้มาจัดตั้ง กองทุนสวัสดิการ หัวใจสำคัญ คือ การออม เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ การออมวันละบาท ฯลฯ

๒. การจัดสวัสดิการฐานทรัพยากรธรรมชาติ โดยที่ชุมชนเป็นผู้ที่บริหารจัดการดิน น้ำ ป่า ทะเล การเกษตร การดูแลรักษาป่า การจัดการที่ดินชายฝั่ง การสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร

๓. การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุในชุมชน โดยอาศัยกองทุนสวัสดิการผู้สูงอายุเป็น เครื่องมือในการจัดสวัสดิการที่หลากหลาย เช่น การซื้อสวนยาง สวนปาล์ม ฯลฯ นำผลกำไรที่ได้ไป จัดสวัสดิการ จัดการกองทุนหมุนเวียน

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันนี้ ผู้ที่ปฏิบัติงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนต่าง เห็นพ้องต้องกันว่า การจัดสวัสดิการไม่ใช่เป็นภารกิจจากภาครัฐเท่านั้น แต่สวัสดิการเป็นเรื่องของ คนทุกคน ทุกภาคส่วนในสังคม ทุกส่วนมีส่วนร่วมกันในการจัดสวัสดิการ สวัสดิการไม่ใช่เป็น เรื่องของการสงเคราะห์หรือการให้ ที่รัฐพึงมอบให้กับประชาชนฝ่ายเดียว แต่สวัสดิการเป็นสิทธิขั้น พื้นฐานที่ประชาชนจะพึงได้รับจากการบริการ และเข้าถึงการบริการอย่างเป็นธรรมและเสมอภาค

^{๔๔} อภิญญา เวชยชัยและคณะ, “ทิศทางและรูปแบบการจัดสวัสดิการสังคมของประเทศไทย”, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

อันเกิดจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งเป็นการหาทางออกร่วมกันในการแก้ไขปัญหา และมีการสร้างเงื่อนไขใหม่อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่า เป็นการคำนึงถึงศักดิ์ศรี และคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้รับบริการมากขึ้น

ดังนั้น รูปแบบการจัดสวัสดิการจึงมีลักษณะของการดำเนินงานที่หลากหลาย ทั้งจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มการเงินขององค์กรชาวบ้าน ทั้งที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ และโดยกลุ่มของชุมชนเอง และยังมีรูปแบบที่เป็นอิสระ ที่ไม่มีการกำหนดกรอบ กฎเกณฑ์ และรูปแบบที่ตายตัว จึงทำให้การจัดสวัสดิการชุมชนมีรูปแบบที่หลากหลาย แต่สอดคล้องกับภาวะที่เป็นจริงของแต่ละชุมชน

ในส่วนของคนกศศักดิ์ แก้วเทพ^{๕๕} ได้สรุปลักษณะที่สำคัญของสวัสดิการชุมชน ไว้ดังนี้

๑. สวัสดิการชุมชนเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเกิดความร่วมมือของคนในชุมชนในกระบวนการของการแก้ไขปัญหา นับตั้งแต่การตระหนักถึงปัญหา การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน การหาแนวทางหรือวิธีการแก้ไข การตัดสินใจ ตลอดจนการดำเนินการ และการประเมินผลร่วมกัน

๒. สวัสดิการชุมชนเกิดจากความสามารถในการดำเนินการแก้ไขปัญหา หรือสนองตอบต่อความต้องการของคนภายในชุมชนในด้านการศึกษา สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย การมีงานทำ การมีรายได้ และเกิดความมั่นคงของคนในชุมชน ทั้งนี้อาจมีการระดมทรัพยากรจากภายนอก และภายในมาใช้ในการดำเนินการตอบสนองต่อความต้องการ และแก้ไขปัญหา ซึ่งมีเป้าหมายนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนได้ในที่สุด

๓. สวัสดิการชุมชนเกิดจากกิจกรรมการพัฒนา ที่มีได้พัฒนาความมั่นคงทางด้านรายได้อย่างเดียว แต่เป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจ ในด้านคุณค่าของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๔. กิจกรรมสวัสดิการชุมชนจะดำเนินการต่อไปได้ก็ต่อเมื่อ กิจกรรมนั้นสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในชุมชน เป็นกิจกรรมที่มีได้แยกคนออกจากวิถีชีวิตครอบครัว และชุมชน ภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม

นอกจากนี้แล้วชินชัย ชีวีเจริญ^{๕๖} ยังได้กล่าวถึง การจัดสวัสดิการชุมชนไว้ว่า การจัดสวัสดิการชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของสวัสดิการสังคม เป็นรูปแบบสวัสดิการที่ดำเนินการโดยประชาชนเอง และสามารถที่จะดำเนินการได้เอง ไม่ว่ารัฐบาลจะดำเนินนโยบายสวัสดิการสังคมตามแนวความคิดใดก็ตาม มีทั้งรูปแบบที่เป็นธรรมชาติ และรูปแบบที่มีการจัดการที่สามารถกำหนด

^{๕๕} คนกศศักดิ์ แก้วเทพ, จุดเปลี่ยนประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๑ - ๑๗๒.

^{๕๖} ชินชัย ชีวีเจริญ, การจัดสวัสดิการชุมชน : สวัสดิการทางเลือกของสังคมไทย, สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ, (อัสสัมชัญ).

ได้ ๕ รูปแบบ ได้แก่ ๑) การจัดสวัสดิการจากฐานองค์กรการเงิน ๒) จากฐานการผลิตและธุรกิจชุมชน ๓) จากฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๔) จากฐานอุดมการณ์/ศาสนา และ ๕) จากฐานผู้ยากลำบาก ส่วนการจัดสวัสดิการชุมชนในประเทศไทยที่ปีทมาวดี โพนบุญกุล ชูชุกี^{๕๗} มองว่าการจัดสวัสดิการชุมชนเป็นการจัดสวัสดิการที่มีเป้าหมายเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน รวมถึงสภาพความเป็นอยู่ มาตรการ หรือกิจกรรมต่างๆที่จะนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การพึ่งพาตนเอง และการปรับตัวของชุมชน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของความเป็นอยู่ที่ดี

จากที่ได้กล่าวมานี้สามารถสรุปได้ว่า สวัสดิการชุมชนเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่ชุมชนจัดขึ้น เพื่อสร้างหลักประกันความมั่นคงให้กับคนในชุมชน ให้มีความเป็นอยู่ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ ผู้ที่ได้ประโยชน์จากสวัสดิการชุมชน ได้แก่ สมาชิกในชุมชน

๒.๒.๓. แนวคิดของการจัดสวัสดิการชุมชน

จากการที่ได้มีการรวบรวมข้อมูลทางวิชาการของกรมประชาสงเคราะห์^{๕๘} เห็นได้ว่าการจัดสวัสดิการชุมชนเป็นแนวคิดที่รัฐได้นำมาใช้เป็นครั้งแรกในการดำเนินโครงการนันทบริหารประสานชุมชนของกรมประชาสงเคราะห์ในปี พ.ศ.๒๕๓๖ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักบริหารของกรมประชาสงเคราะห์ ได้มีโอกาสเข้าไปสัมผัสรับรู้สภาพของปัญหา สภาพความเป็นอยู่ และความต้องการของประชาชนด้วยตนเอง แล้วนำผลของการศึกษามาทำเป็นข้อสรุป หรือเป็นบทเรียนในการแก้ไขปัญหาในระดับนโยบาย

แนวคิดของการจัดสวัสดิการชุมชน เกิดขึ้นมาบนพื้นฐานของคนที่ได้มีการเรียกร้องในความต้องการด้านความมั่นคงของการดำรงชีวิต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ดีของมนุษย์ และสังคม ระบบการจัดสวัสดิการชุมชนในช่วงเริ่มต้นพบว่า ชุมชนได้มีการจัดสวัสดิการบนฐานของการใช้ต้นทุนทางสังคม วัฒนธรรม และฐานของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การจัดสรรที่ดินส่วนรวมของชุมชนเอาไว้ในรูปของป่าสาธารณะที่ทุกคนสามารถมีสิทธิใช้ประโยชน์จากป่าสาธารณะได้ การเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์แล้วแจกจ่ายให้กับประชาชนทุกคนในชุมชนได้นำไปปลูกในระดับชุมชน เป็นต้น ในสมัยก่อนได้มีการสร้างระบบของชุมชนขึ้นมา และทำให้คนในชุมชนเห็นถึงหน้าที่ในการจัดสวัสดิการสังคมร่วมกัน ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของวัฒนธรรมชุมชน

^{๕๗} ปีทมาวดี โพนบุญกุล ชูชุกี, สวัสดิการชุมชนในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : พิษณุไทยออฟเซต, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

^{๕๘} กรมประชาสงเคราะห์, กองวิชาการ, “การทำงานเชิงรุกในงานสวัสดิการชุมชน”, (กรุงเทพฯ : กรมประชาสงเคราะห์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๖.

เช่น การแบ่งปันผลผลิตในรูปของอาหารให้กันและกัน หรือการให้พ่อพันธุ์ แม่พันธุ์หมู ไก่ ไปเลี้ยง เป็นต้น มีการให้กำลังใจ การแสดงออกในความเห็นอกเห็นใจกัน โดยแสดงออกผ่านทางพิธีกรรม ทางด้านความเชื่อ วิถีชีวิต เช่น การบวชศรีสู่ขวัญ การระดมทุนในเรื่องของกำลังกาย เช่น นาวาน การลงแรง ฯลฯ การระดมทุนในรูปของทรัพย์สินในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม เช่น การระดมข้าวช่วยเหลือกันในเวลามีสงสาร หรือ เมื่อมีภัยพิบัติมากระทบกับชุมชน ระบบการจัดสวัสดิการชุมชนเหล่านี้ได้ผ่านการใช้ การทดลอง จนกลายเป็นวิถีชีวิต หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นวิถีชีวิตสวัสดิการ หรือลมหายใจของสวัสดิการชุมชน ซึ่งเป็นระบบการช่วยเหลือกันในชุมชนที่บรรพบุรุษของเราได้ใช้ภูมิปัญญาในการพัฒนาการจัดสวัสดิการชุมชนโดยตัวของมันเอง มีบทบาทหน้าที่ คือ ชุมชนต้องมีการดำเนินการกันเอง เพราะคนในชุมชนได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้งต้องมุ่งมั่นให้ชุมชนมีการพึ่งตนเองเป็นหลัก และจัดสรรทรัพยากรให้เกิดความต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น และกระบวนการพัฒนาระบบสวัสดิการต้องเป็นการพัฒนาคนในชุมชนด้วย

นอกจากนี้ยังมีการจัดสวัสดิการที่เกิดจากการอนุรักษ์ การออมทุน และทรัพยากรของชุมชนด้วย แล้วเอาผลจากการออม และการบริหารจัดการมาใช้ตอบสนองความต้องการของชีวิต เช่น การนำเอาผลกำไรจากการออมทรัพย์ของชุมชน มาเป็นค่ารักษาพยาบาล มาช่วยเหลือสมาชิก เมื่อได้รับภัยพิบัติต่างๆ เช่น บ้านเรือน ไร่นา เสียหายจากพายุ น้ำท่วม ไฟไหม้ ฯลฯ เป็นทุนการศึกษาบุตรหลาน เป็นทุนฉุกเฉิน เป็นบำเหน็จบำนาญของสมาชิก โดยเฉพาะคนที่เคยเป็นกรรมการ และทำงานเพื่อส่วนรวม เป็นต้น

การจัดระบบสวัสดิการ ยังรวมถึงการจัดการวิสาหกิจชุมชนต่างๆ แล้วนำผลกำไรส่วนหนึ่งมาจัดเป็นสวัสดิการให้แก่สมาชิกและชุมชน รวมทั้งมีการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ ป่า สิ่งแวดล้อมให้เป็นสวัสดิการ คือ ให้สนองตอบต่อความต้องการขั้นพื้นฐาน ไม่ใช่เพื่อการค้า หรือ การแสวงหาผลกำไร ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากร อันเป็นทุนพื้นฐานของชุมชนได้ ดังที่ได้เกิดมีขึ้นอยู่โดยทั่วไป เมื่อทุกฝ่ายไปเอาประโยชน์ นำเอาไปขาย ไม่ใช่เป็นการใช้อย่างพอเพียงเพื่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานเท่านั้น แต่ยังเป็นการจัดการสิ่งต่างๆ ให้เป็นสวัสดิการ ไม่ใช่ให้เป็นไปเพื่อเป็นการทำธุรกิจ

แนวคิดการจัดสวัสดิการชุมชนที่มีความหลากหลายนี้ สอดคล้องกับแนวคิดในการจัดสวัสดิการแบบพหุนิยม(Welfare Pluralism) โดยที่การจัดสวัสดิการแบบนี้ เป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากสถาบันสังคมที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะองค์กรทางสังคมที่ไม่แสวงหาผลกำไรที่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการ ถึงแม้ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายจากภาครัฐก็ตาม แต่ก็เป็นการเริ่มต้นของแนวคิดการจัดสวัสดิการแบบพหุนิยมที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและคณะ^{๕๕} กล่าวว่าจากการศึกษารูปแบบ และความเป็นไปได้ในการจัดระบบของโครงข่ายความปลอดภัยทางสังคมโดยภาคชุมชน ได้มีการจัดทำเป็นองค์ความรู้เรื่อง “บทสังเคราะห์ ๑๑ กรณี ศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดสวัสดิการโดยภาคชุมชน” พบว่าแบบแผนของการจัดสวัสดิการชุมชนโดยองค์กรชุมชน อาจจำแนกได้ดังนี้

๑) เริ่มต้นจากกลุ่มออมทรัพย์แล้วนำไปสู่การจัดสวัสดิการ

๒) การเริ่มต้นจากหน่วยการผลิตแล้วนำไปสู่การจัดสวัสดิการ

๓) เริ่มต้นจากความเชื่อและอุดมการณ์แล้วนำไปสู่การจัดสวัสดิการ

จากการศึกษากระบวนการพัฒนาของภาครัฐและเอกชน ในการระดมทุนทางสังคมเพื่อสร้างสวัสดิการชุมชน ที่ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ^{๕๖} ได้สรุปถึงแนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการชุมชนที่ดำเนินการโดยชุมชน ไว้ดังนี้

๑. สวัสดิการชุมชนจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อเกิดมีความร่วมมือกันของคนในชุมชน ในกระบวนการของการแก้ไขปัญหา ตั้งแต่การตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน การวิเคราะห์ปัญหา การหาแนวทางหรือวิธีการแก้ไข การตัดสินใจ ตลอดจนการดำเนินการ และการประเมินผลร่วมกัน

๒. สวัสดิการชุมชนเกิดจากความสามารถในการดำเนินการแก้ไขปัญหา หรือตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในด้านการศึกษา สุขอนามัย ที่อยู่อาศัย การทำงาน และมีรายได้ รวมทั้งความมั่นคงของคนในชุมชนนั่นเอง โดยอาจมีการระดมทรัพยากรจากภายนอกและภายในมาใช้ในการดำเนินการสนองตอบต่อความต้องการ และการแก้ไขปัญหา ซึ่งมีเป้าหมายอยู่ที่การพึ่งพาตนเองของชุมชนให้ได้ในที่สุด

๓. สวัสดิการชุมชนเกิดจากกิจกรรมการพัฒนา ที่ไม่ได้พัฒนาเพื่อความเจริญทางด้านวัตถุ อย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการพัฒนาทางด้านจิตใจด้วย อันเป็นพื้นฐานทางด้านวัฒนธรรมของชุมชน ในด้านคุณค่าของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน

๔. กิจกรรมสวัสดิการชุมชนจะเดินหน้าต่อไปได้ เมื่อกิจกรรมนั้นๆได้มีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน เป็นกิจกรรมที่ไม่ได้แยกคนออกจากวิถีชีวิตครอบครัว และชุมชน ภายใต้อิทธิพลทางสังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อม

ประเวศ วะสี^{๕๗} ได้กล่าวถึงสวัสดิการในลักษณะเดียวกันว่า การจัดสวัสดิการเป็นเรื่องของการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน ทำให้ทุกคนมีศักดิ์ศรี มีคุณค่า และมีศักยภาพ ไม่ว่า

^{๕๕} ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและคณะ, โครงการเผยแพร่ความรู้การพัฒนาระบบสวัสดิการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑-๔๐.

^{๕๖} ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐและคณะ, สวัสดิการโดยภาคชุมชน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓๑ – ๑๓๒.

ท่านจะมีอาชีพอะไร ขอให้ทำเรื่องนั้นๆ ให้ดีส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งให้นึกถึงว่า จะทำอะไรเพื่อเพื่อนมนุษย์ได้บ้าง โดยเฉพาะคนจน คนด้อยโอกาส คนเสียเปรียบ ควรรวมกลุ่มกับคนที่มีความคิดอย่างเดียวกัน พบปะกันบ่อยๆ แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันว่าจะทำอะไรเพื่อผู้อื่นได้บ้าง จะเกิดจากความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ การรวมกลุ่มกันนั้นก็ คือ การสร้างความเป็นชุมชน เครือข่าย กลุ่ม ประชาคมในระดับต่างๆ การใช้วิกฤติให้เป็นโอกาส ที่จะสร้างจิตสำนึกใหม่ให้เป็นจิตสำนึกใหญ่ จิตสำนึกในการทำเพื่อผู้อื่น จิตสำนึกที่จะรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม จิตสำนึกที่เป็นมิตรภาพต่อมวลมนุษย์และสรรพสิ่ง เมื่อเปลี่ยนจิตสำนึกจากการอยากเป็นจิตสำนึกแห่งการให้ ความสุขจะเกิดขึ้นฉับพลันทันที (Instant Happiness) คนมีน้อยก็ให้มากได้ การไม่มีเงินไม่ได้แปลว่าท่านไม่มีอะไร ท่านยังมีใจ มีปัญญา ซึ่งมีค่ามากกว่าเงินมาก การเคลื่อนไหวของคนไทยนั้นช่วยกันได้ทุกรูปแบบ เช่น ช่วยลดความเห็นแก่ตัว ช่วยให้มีคามเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือคนจน ช่วยเหลือเด็ก ช่วยเหลือสตรี ช่วยเหลือคนที่เป็นเอดส์ ช่วยเหลือชุมชน ช่วยเป็นอาสาสมัครทำงานต่างๆ ฯลฯ ฉะนั้น อย่าไปกลัวความจน เราจนเงินเท่านั้น แต่เราไม่จนน้ำใจ

ทางด้านของเสรี พงศ์พิศ^{๑๑๒} ได้รวบรวมประสบการณ์การทำงานการพัฒนา จากนักพัฒนาหลายท่านไว้ในหนังสือ “ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท” โดยได้สรุปแนวคิดสวัสดิการชุมชนที่ปรากฏอยู่ในกิจกรรมงานพัฒนาต่างๆ ซึ่งลักษณะของกิจกรรมดังกล่าว มีดังนี้

๑. ลักษณะของการระดมทุนเพื่อใช้ในการสร้างอาชีพ และพัฒนาอาชีพของสมาชิกภายในชุมชน โดยใช้ระบบการสะสมทุนร่วมกัน

๒. ลักษณะของการพัฒนา อาศัยศักยภาพของชุมชน โดยการรวมตัวกันของชาวบ้านในการดำเนินการทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อลดการเอาเปรียบจากสังคมภายนอก

๓. ลักษณะของการนำแนวคิดการจัดตั้งองค์กร เพื่อให้ความช่วยเหลือ หรือ เป็นทุนในการสร้างกิจการ และเพื่อการแก้ไขปัญหของชุมชนอย่างครบวงจร จุดประสงค์ของการตั้งกลุ่มร่วมกันจึงเกิดขึ้น เพื่อที่จะช่วยเหลือผู้อื่นที่ประสบความเดือดร้อนในขั้นแรก ต่อมาเมื่อมีผลกำไรกองง่ยขึ้นจึงสามารถนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นงานการพัฒนาหมู่บ้าน งานสวัสดิการในด้านต่างๆของชุมชน การรักษาพยาบาล การช่วยเหลือผู้ประสบภัยหรือผู้เสียชีวิต ฯลฯ

^{๑๑๑} ประเวศ วะสี, เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม แนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจสังคม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘ – ๒๐.

^{๑๑๒} เสรี พงศ์พิศ, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มูลนิธิปัญญา, ๒๕๓๖), หน้า ๔๐๘-๔๕๕.

การจัดสวัสดิการชุมชน มีภาคส่วนหลักๆ ที่ชนินทร์ วัฒนันท์^{๑๑๑} ได้กล่าวไว้ว่า มีภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอยู่ ๕ กลุ่ม ดังนี้

๑. ภาครัฐ ครอบคลุมตั้งแต่รัฐบาลกลาง และรัฐบาลท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด และตำบล โดยสวัสดิการที่เกิดจากภาครัฐจะมีลักษณะที่เป็นมาตรฐานแบบทั่วถึง อย่างน้อยที่สุดก็เป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่ประชาชนทุกคนต้องได้รับ รวมถึงเป็นการจัดเตรียมสวัสดิการสำหรับประชาชนที่ประสบปัญหาในลักษณะของการสงเคราะห์ ตลอดจนการจัดสวัสดิการของภาครัฐเพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังเป็นการควบคุมสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นปรกติสุขได้

อย่างไรก็ตาม การจัดสวัสดิการที่เกิดขึ้นจากภาครัฐ ก็ยังมีข้อโต้แย้งในแง่มุมมองทางเศรษฐกิจ ว่าเป็นการทำลายความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เพราะภาครัฐต้องนำเงินบางส่วนไปจัดสวัสดิการสำหรับประชาชน แทนการนำไปจ่ายด้านการลงทุนทางเศรษฐกิจประเภทอื่นๆ และในแง่มุมมองสังคมเป็นการส่งเสริมให้เกิดการพึ่งพิง กลายเป็นกับดักความยากจนของประชาชน แต่สำหรับประเทศไทยยังมีความแตกต่างของรายได้ มีความเหลื่อมล้ำทางด้านเศรษฐกิจอยู่เป็นจำนวนมาก จึงยังมีความเชื่อที่ว่า ภาครัฐยังมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปจัดการสวัสดิการชุมชนให้เกิดความเสมอภาคมากขึ้น

๒. ภาคเอกชน นักคิดกลุ่มเสรีนิยม เชื่อว่ากลไกการตลาดเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการกระจายทรัพยากรอย่างทั่วถึง นำไปสู่ทางเลือกของประชาชนที่สามารถสนองตอบความจำเป็นของตนเอง ภายใต้อำนาจความสามารถในการจ่าย รวมถึงต้นทุนที่เกิดขึ้นจะต่ำกว่าการจัดสวัสดิการโดยภาครัฐ เพราะการลดต้นทุนเปรียบเสมือนการเพิ่มกำไร จึงทำให้ผู้จัดสวัสดิการในภาคเอกชนพยายามที่จะลดต้นทุนที่เกิดขึ้น ประกอบกับถ้าต้นทุนสูง ก็จะไม่สามารถแข่งขันกับภาคเอกชนรายอื่นๆ ได้ แต่อย่างไรก็ตามหากกลไกการตลาดล้มเหลว โดยเฉพาะการรวมกลุ่มกันของภาคธุรกิจเอกชน จนกลายเป็นการผูกขาด จะทำให้ประชาชนไม่มีทางเลือกเช่นกัน

๓. การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นสวัสดิการที่เกิดขึ้น โดยความช่วยเหลือจากกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง โดยผ่านการช่วยเหลือจากหลากหลายกลุ่ม เช่น สหภาพแรงงาน สมาคมวิชาชีพ และกลุ่มสังคมเพื่อนฝูง ในรูปแบบของการเสนองานให้ทำ การให้เงินอุดหนุน และการมีส่วนร่วมในการจัดการต่างๆ

^{๑๑๑} ชนินทร์ วัฒนันท์, การจัดสวัสดิการชุมชนของเครือข่ายอินแปง : กลไก กระบวนการจัดการตนเอง. หน้า ๑๕.

๔. ภาคอาสาสมัคร เป็นตัวแทนของกลุ่มวิชาชีพ ที่เข้ามามีบทบาทในกระบวนการการจัดสวัสดิการในหลายรูปแบบ ตั้งแต่การเข้าไปมีส่วนร่วม การให้แนวคิด การพัฒนา รวมถึงการผลักดันให้เกิดการจัดสวัสดิการ ในลักษณะของความเป็นผู้ชำนาญการ

๕. ภาคที่ไม่เป็นทางการ ประกอบด้วยชุมชน เพื่อน เพื่อนบ้าน และเครือข่าย โดยที่ภาคที่ไม่เป็นทางการเหล่านี้ จะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด สามารถรู้ถึงสภาพความเป็นไปของความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดสวัสดิการได้

หลักการที่สำคัญของการจัดสวัสดิการชุมชน คือ เป็นการจัดสวัสดิการให้กับประชาชน โดยมุ่งหวังให้ประชาชนคนไทยทุกคน มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีหลักประกันในชีวิต เป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงของชุมชนฐานราก พื้นฟูทุนทางสังคม สร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการดูแล ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกพื้นที่ที่สามารถจัดตั้ง และพัฒนาคุณภาพสวัสดิการชุมชนได้อย่างทั่วถึง โดยที่รัฐบาลจะให้การสนับสนุนเพื่อให้เกิดการพัฒนาความเข้มแข็งของกองทุน และสมทบงบประมาณ รวมถึงพัฒนาสวัสดิการชุมชนให้มีความหลากหลายมากขึ้น ทำให้เกิดการเชื่อมโยงกัน มีการบูรณาการของระบบสวัสดิการของชุมชน ทั้งของท้องถิ่นและภาครัฐ ซึ่งในการดำเนินการนั้น ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเข้มแข็งที่ยั่งยืนของกองทุนสวัสดิการชุมชน การยกระดับ และต่อยอดจากงานสวัสดิการชุมชนกับงานพัฒนาด้านอื่นๆ

การจัดสวัสดิการชุมชนนั้นสิ่งที่สำคัญ คือ ชุมชนต้องคำนึงถึงความสามารถของตนเอง ต้องเข้าใจว่าการจัดสวัสดิการชุมชนนั้นไม่ใช่ระบบของการประกัน แต่เป็นกระบวนการของชุมชน ที่สร้างหลักประกันความมั่นคงของคนในชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน ให้การดูแลเอาใจใส่ซึ่งกันและกัน การจัดสวัสดิการไม่ใช่เป็นเพียงแค่การช่วยเหลือทางการเงินเท่านั้น แต่เป็นการให้ทั้งกำลังใจ กำลังทรัพย์ และความรู้ เป็นการให้อย่างมีคุณค่า รับผิดชอบต่อสังคม เกิดการมีส่วนร่วม มีความเป็นธรรม และมีความเท่าเทียมกัน ดังนั้น การจัดสวัสดิการชุมชนจึงมีความลึกซึ้ง ค่อยเป็นค่อยไป เปรียบเหมือนต้นไม้ที่ค่อยเติบโต หยั่งรากลึกลงดินอย่างแข็งแรง และมีความมั่นคง

ทางด้านของระพีพรรณ คำหอม และคณะ^{๑๑๔} ได้กล่าวไว้ในการสังเคราะห์องค์ความรู้ การบูรณาการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน : ทางเลือกใหม่ของสวัสดิการพหุลักษณะไทย พบว่า “ฐานคิดสวัสดิการ” มีความแตกต่างกัน ดังนี้

^{๑๑๔} ระพีพรรณ คำหอม และคณะ, การสังเคราะห์องค์ความรู้การพัฒนาแบบการบูรณาการ เครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชน ระดับอำเภอ ๑๒ พื้นที่, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เทพปัญญาวิสัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕ - ๖.

๑. ฐานคิดของภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยังมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน และมีความเห็นว่า คำว่า “สวัสดิการชุมชน” เป็นไปเพื่อการให้ หรือเป็นการสงเคราะห์แก่ผู้ยากลำบาก ถือเป็นบทบาทหน้าที่ของภาครัฐเป็นหลัก เช่น ข้อค้นพบที่ได้จากพื้นที่การศึกษาของอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอเมืองชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ (มีการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมสมทบ) อำเภอหนองปรือ จังหวัดกาญจนบุรี อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา (จัดตั้งกองทุนใหม่) ฐานคิดนี้สามารถส่งผลต่อการพัฒนารูปแบบเครือข่ายของกองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นลักษณะของการจัดตั้งกองทุนใหม่ที่ขาดการเชื่อมโยงแบบบูรณาการกับฐานกองทุนเดิมที่มีอยู่

๒. ฐานคิดของ “ความเท่าเทียม” เป็นการให้อย่างมีคุณค่า และรับอย่างมีศักดิ์ศรี มีการดึงผู้ยากลำบากเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายสวัสดิการชุมชน เช่น การจัดระบบให้ผู้ยากลำบากได้มีโอกาสเข้ามาเป็นสมาชิกของกองทุน เช่น ข้อค้นพบที่ได้จากพื้นที่ศึกษาของ อำเภอกลองเตา จังหวัดกำแพงเพชร อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี อำเภอเมืองชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ และอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ฐานคิดนี้ส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ยากลำบากในการเป็นสมาชิกของกองทุนฯ

๓. ฐานคิดการพัฒนาผู้ยากลำบาก เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มลูกหาบ กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกสับปะรดห้วยมุ่น ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ยากลำบากในเชิงพื้นที่ ได้มีโอกาสเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่ม อันส่งผลให้เกิดมีการจัดสวัสดิการชุมชนขึ้นมา โดยเน้นที่จัดให้มีการทำประชาคมร่วมกันกับเครือข่ายการเรียนรู้ เช่น ที่อำเภอน้ำปาด จังหวัดอุดรธานี ฯลฯ

๔. ฐานคิด “การมีส่วนร่วม” เป็นฐานคิดที่ทำให้เกิดการจัดกระบวนการการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกองทุนสวัสดิการชุมชน โดยมีการประสานงานกับเครือข่ายสวัสดิการชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ไปเป็นพี่เลี้ยงให้กับชุมชนเครือข่ายที่ยังไม่มีความเข้มแข็ง เช่น เครือข่ายสวัสดิการชุมชนของพื้นที่ศึกษา ตำบลบางกะไชย และตำบลบางสระแก้ว ไปเป็นพี่เลี้ยงให้กับเครือข่ายสวัสดิการชุมชนของพื้นที่ศึกษาดำบลหนองซิม และตำบลพลั่ว อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ฯลฯ

๕. ฐานคิด “การเป็นเจ้าของกองทุนสวัสดิการชุมชนร่วมกัน” ฐานคิดนี้มีความสำคัญที่จะนำไปสู่การเกิดกองทุนสวัสดิการชุมชน และสร้างความยั่งยืนให้กับเครือข่ายสวัสดิการชุมชน โดยจัดให้มีการบูรณาการร่วมกัน แต่ในขณะนี้เป็นแต่เพียงการผลักดันจากนโยบายของรัฐบาล ซึ่งยังคงต้องใช้เวลาในการพัฒนา และติดตามประเมินผลต่อไป

ฐานคิดของสวัสดิการชุมชนต้องมีการบูรณาการจากหลายฐานคิดเข้าด้วยกัน มีการใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่แล้วเข้ามาเชื่อมโยงเข้าหากัน เพื่อที่จะทำให้เกิดพลังการขับเคลื่อนเครือข่าย

สวัสดิการชุมชนในระดับอำเภอขึ้นมา มีการจัดสวัสดิการชุมชนโดยภาคชุมชนขึ้นมา โดยเฉพาะในกลุ่มที่เกิดจากฐานการพัฒนา ที่ส่วนใหญ่จะมีการสร้างลักษณะงานที่มีความเชื่อมโยง และมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน โดยเน้นไปที่ว่า การจัดสวัสดิการจะต้องให้คนในชุมชนได้เข้ามา มีส่วนร่วม มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย เริ่มต้นจากการแก้ไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มผู้ผลิตยาง กลุ่มผู้ผลิตข้าว กลุ่มผู้เลี้ยงควาย ฯลฯ ซึ่งทุกฐานคิดต้องมีการ เชื่อมโยง และสามารถที่จะผสมผสานเข้าด้วยกันได้ เพื่อให้ประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายได้เข้ามา มีส่วนร่วม เป็นทั้งผู้ให้ และผู้รับผลประโยชน์จากการจัดสวัสดิการชุมชนอย่างแท้จริง แต่สุดท้าย แล้วก็มักที่จะมีความคาดหวังให้เกิดความเข้มแข็งขึ้นภายในชุมชน และต้องการพาชุมชนไปสู่ เส้นทางของการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ฐานคิดสวัสดิการชุมชนจะต้องให้ความสำคัญกับการคิดแบบองค์รวม การจัดสวัสดิการแบบองค์รวมเป็นสิ่งที่สำคัญ คนในชุมชนจึงมิได้มอง สวัสดิการเป็นเรื่องที่แยกออกมาจากวิถีการดำรงชีวิต ทรัพยากรธรรมชาติ พืช น้ำ ป่า แหล่งอาหารที่มีความอุดมสมบูรณ์จึงทำให้เกิดสวัสดิการ ให้การดูแลช่วยเหลือ พึ่งพากันในชุมชน สวัสดิการนี้จึงมิได้ ให้ความสำคัญกับตัวเงิน แต่ให้ความสำคัญกับทุนทางสังคม ทุนชีวิตของคนในชุมชนที่เกื้อกูลกัน เอื้ออาทรต่อกัน สวัสดิการชุมชนจึงเป็นเรื่องของคนในชุมชนที่จะต้องคิดค้น จัดทำระบบ ขึ้นมา มิใช่ถูกคิด ถูกกำหนดจากคนนอกชุมชน สวัสดิการชุมชนจึงมิใช่เฉพาะเรื่องการอยู่ การกิน การมีอาชีพ การมีรายได้ แต่หมายถึงทุกเรื่องที่ทำให้คนในชุมชน อยู่ในชุมชนได้อย่างมีคุณภาพที่ดี ปัจจุบันมีการพัฒนาเป็นกองทุนสวัสดิการต่างๆ ที่สามารถเห็นได้โดยทั่วไป

การจัดสวัสดิการชุมชนโดยภาคชุมชนที่เกิดขึ้น ส่วนใหญ่จะเป็นการจัดการที่ยังไม่เป็นระบบ ระเบียบ หรือมีแบบแผนในการดำเนินงานที่ชัดเจน ทำให้การส่งผ่านความรู้จากชุมชนหนึ่ง ไปยังอีกชุมชนหนึ่งเกิดปัญหา แม้แต่การจัดกลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในปัจจุบัน ก็ยังพบปัญหาต่างๆ อยู่เนืองๆ หลายพื้นที่รับไปแต่เพียงรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับการแบ่งเงินปันผล โดยลืมหลักการสำคัญของการจัดทำกลุ่มออมทรัพย์ นั่นคือ การถือสัจจะ การแบ่งปันโอกาส การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน แต่จะอย่างไรก็ตามการริเริ่มให้มีการจัดกิจกรรมดังกล่าว ก็ส่งผลให้เกิดมีการรวมกลุ่มกันของชาวบ้าน เช่น การจัดสวัสดิการทางด้านการรักษาพยาบาลโดยชุมชนที่เป็นที่ยอมรับ และมีการปฏิบัติกันอยู่อย่างทั่วไปในเวลานี้ อันอาจจะนำไปสู่การจัดกิจกรรมอื่นๆ ได้ในอนาคต

กล่าวได้ว่าการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน เป็นแนวคิดหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมที่จะวางรากฐานในการพัฒนาสังคม และชุมชนให้เกิดมีความเข้มแข็ง มีการจัดการอย่างมีระบบ เกิดการจัดการที่ดีในทุกๆระดับ โดยการให้ชุมชน และประชาชนได้เข้ามามี

ส่วนร่วมในการพัฒนา และเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของปัญหาความยากจน ความมั่นคงของมนุษย์ ทุนทางสังคม และทุนทางชุมชน การมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรชุมชน ก่อให้เกิดมีแนวคิดพื้นฐานจากการยอมรับ การผลิต ความเชื่อทางด้านจิตวิญญาณ ฐานทรัพยากร และฐานการพัฒนา

สวัสดิการชุมชนถือเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะช่วยทำให้เกิดความมั่นคงของชุมชนฐานรากให้สามารถดำรง ยืนหยัดเป็นตัวของตัวเอง ลดการพึ่งพาภายนอก เป็นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนในมิติอื่น ๆ แนวคิด แนวทางการจัดสวัสดิการชุมชนได้มีการริเริ่ม คิดค้น รูปแบบต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เป็น “สวัสดิการ” ในความหมายที่กว้างขวางครอบคลุมถึงการดำรงชีวิตของคนตั้งแต่เกิดจนถึงตาย

๒.๒.๔ หลักการของการจัดสวัสดิการชุมชน

สังคมไทยมีวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกันในสังคมแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลาง มีศาสนา และภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นที่พึ่งพาในการแก้ไขปัญหา การจัดระบบสวัสดิการชุมชนที่เป็นแบบธรรมชาติ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเกื้อกูล เคารพซึ่งกันและกัน ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับวัฒนธรรมตามหลักการทางศาสนา และภูมิปัญญาของท้องถิ่นตั้งแต่เกิดจนตาย เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป บทบาทของชุมชนในการดูแลกันและกันก็ลดลง การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน และพัฒนาให้มีความสอดคล้องกับวิถีชุมชน เน้นให้ชุมชนหันมาพัฒนาวัฒนธรรม ประเพณี และความสัมพันธ์ ในรูปแบบของสวัสดิการแบบครบวงจร เป็นการพึ่งตนเองที่ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันสร้างระบบ ร่วมกันบริหารจัดการ และร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อให้เป็นกองทุนที่ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน มีการสมทบงบประมาณจาก ๓ ฝ่าย คือ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และรัฐบาล เป็นระบบสวัสดิการของชุมชนเพื่อชุมชน

การจัดสวัสดิการชุมชน มีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นคงของชุมชน และสังคมอย่างยั่งยืน ชุมชนต้องเป็นแกนหลักสร้างการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ผนึกกำลังกับท้องถิ่น เชื่อมโยงสวัสดิการชุมชนกับการสร้างทุนใหม่ของชุมชน ซึ่งเป็นทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสังคม การเชื่อมโยงกับการพัฒนาด้านอื่นๆของชุมชนอย่างกลมกลืน สร้างกระบวนการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรม มีความซื่อสัตย์และมีประสิทธิภาพ เป็นการสร้างระบบการเรียนรู้ตลอดเวลา

ทางด้านของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน^{๑๑๕} ได้กล่าวถึง การจัดสวัสดิการชุมชนโดยชุมชน ที่เกิดขึ้นโดยฐานต่างๆ ซึ่งได้ให้ข้อสรุปถึงหลักการสำคัญในการจัดสวัสดิการชุมชน ไว้ดังนี้

๑. ทำจากสิ่งที่เป็นจริง สอดคล้องกับวิถีชีวิตของแต่ละพื้นที่
๒. เริ่มจากเล็กไปใหญ่ ทำแบบค่อยเป็นค่อยไป
๓. เงินเป็นเพียงเครื่องมือ ไม่ใช่เป้าหมาย ใช้เงินสร้างเงื่อนไขเพื่อทำให้คนอยากทำงาน อยากทำความดี สิ่งที่สำคัญ คือ การให้ความคิด ทำให้คนคิดพึ่งตนเอง และอยากทำความดี
๔. ระบบสวัสดิการที่ดี ต้องช่วยเหลือแบบ ไม่ก่อให้เกิด การแบ่งแยกในชุมชน
๕. เป็นองคร่วมที่ทำให้ทุกอย่างสามารถที่จะเชื่อมโยงเข้าหากันได้ กิจกรรมทุกอย่างสามารถก่อให้เกิดสวัสดิการได้ทุกเรื่อง ตั้งแต่เกิดจนตาย กับคนทุกเพศ ทุกวัย
๖. ต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ คนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการ เป็นทั้งผู้ให้และผู้รับเสมอ จึงมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน และมีศักดิ์ศรี
๗. ต้องทำด้วยความรัก และมีความอดทน

ในส่วนของชนินทร์ ะสินนท์^{๑๑๖} ได้กล่าวถึง หลักการจัดสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นสวัสดิการชุมชน ที่เกิดขึ้นจากภาครัฐในระดับมหภาค สวัสดิการชุมชนพื้นบ้าน และสวัสดิการที่เกิดขึ้นมาใหม่ตามภาวะกาลที่ทันสมัย และมีหลักในการจัดสวัสดิการทั้ง ๕ ระดับ ดังนี้

๑. ความมีประสิทธิภาพ เป็นการพิจารณาถึงการจัดสวัสดิการในชุมชนว่ามีปัจจัยนำเข้า (Input) เป็นอย่างไร เมื่อเทียบกับผลผลิต (Output) ที่เกิดขึ้น โดยการที่มีประสิทธิภาพของการจัดสวัสดิการได้นั้น จะประกอบด้วย ๓ ระดับ คือ

๑.๑ ประสิทธิภาพในภาพรวม เป็นการพิจารณาถึงสวัสดิการที่มีการจัดในภาพรวม ว่ามีค่าใช้จ่าย หรือมีทุนโดยรวมเป็นอย่างไร เมื่อเทียบกับผลผลิตที่เกิดขึ้น

๑.๒ ประสิทธิภาพในระดับส่วนย่อย เป็นการพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นของการจัดสวัสดิการในแต่ละเรื่อง เปรียบเทียบกับการจัดสวัสดิการในรูปแบบอื่นๆ

๑.๓ ประสิทธิภาพในการจูงใจ เป็นการศึกษาความเป็นไปได้ของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดสวัสดิการ ที่มีผลต่อพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม

อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจในการจัดสวัสดิการนั้นๆ จะพิจารณาถึงประสิทธิภาพในภาพรวมที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงลบ หรือหากมีต้องทำให้เกิดผลน้อยที่สุด รวมถึงต้องมี

^{๑๑๕} สถาบันพัฒนาชุมชน(พอช), การสัมมนาสวัสดิการชุมชนแก้จนอย่างยั่งยืน :

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, (กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, ๒๕๔๗), หน้า ๘ – ๙.

^{๑๑๖} ชนินทร์ ะสินนท์, การจัดสวัสดิการชุมชนเครือข่ายอินแปง : กลไก กระบวนการจัดการตนเอง, หน้า ๓๑ - ๓๒.

ความมั่นใจด้วยว่า จะมีการกระจายรายได้ไปสู่การจัดสวัสดิการในแต่ละเรื่อง ให้มีความบริสุทธิ์ ยุติธรรมได้อย่างไร

๒. ความมีประสิทธิภาพ เป็นการเปรียบเทียบถึงผลผลิต (Output) และผลลัพธ์ (Outcome) กับวัตถุประสงค์ (Objective) ที่ตั้งไว้

๓. ความโปร่งใส เป็นการเปิดโอกาสให้กับประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดสวัสดิการ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบความถูกต้อง เหมาะสม โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก

๔. การมีส่วนร่วม หลักการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวิเคราะห์ การวางแผน การร่วมกันจัดสวัสดิการ และการร่วมติดตามประเมินผล

๕. เป้าหมายของสังคม ในการจัดสวัสดิการจะต้องคำนึงถึงเป้าหมายของสังคมว่า ต้องการให้เกิดอะไรขึ้นในสังคม เช่น การส่งเสริมโอกาสให้มีความเท่าเทียมกัน การแก้ปัญหาความยากจน และการลดปัญหาของการกระจายรายได้ เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน โดยมีตัวชี้วัดอย่างน้อย ๔ ประการ คือ

๑) การเพิ่มสวัสดิการให้อยู่ในระดับที่สูงกว่าจุดต่ำสุด

๒) การพิจารณาไม่ให้สวัสดิการต่ำกว่าจุดที่ยอมรับได้

๓) การลดช่องว่างของความไม่เท่าเทียมกัน

๔) การเพิ่มสัดส่วนของบุคคลให้ได้รับสวัสดิการที่ใกล้เคียงกับกลุ่มอื่นๆ

จากหลักในการจัดสวัสดิการ ในการศึกษาวิเคราะห์มิติทางสังคมที่เป็นไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทางสังคม อาจมีการใช้ทรัพยากรเป็นจำนวนมาก ทำให้มองได้ว่าไม่คุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์แต่จะให้ความสำคัญกับเป้าหมายทางสังคมมากกว่า การพิจารณาถึงประสิทธิภาพและประสิทธิภาพที่เป็นมุมมองในมิติทางเศรษฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาทางสังคมทำให้การจัดสวัสดิการบางอย่างมีความจำเป็นต้องดำเนินการ เช่น การพิจารณาถึงการจัดสวัสดิการตามโครงการ ๓๐ บาทรักษาทุกโรค ที่อาจมองว่าไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจที่ต้องใช้บุคลากรทางการแพทย์เป็นจำนวนมากเข้ามาจัดการดูแล แต่ถ้าพิจารณาในทางสังคมที่มีเป้าหมายในการลดภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลจะมีความคุ้มค่าที่ทำให้ประชาชนคนยากจน มีหลักประกันในการรักษาพยาบาลในยามเจ็บป่วยที่ช่วยให้ผู้ที่มีความยากจนได้มีสุขภาพที่ดี มีโอกาสหารายได้เพิ่ม หรือมีโอกาสช่วยเหลือตนเองได้มากขึ้น แต่โครงการนี้ก็มีข้อเสียอยู่เหมือนกัน คือ การช่วยเหลือคนที่มีฐานะดีอยู่แล้ว

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาหลักการจัดสวัสดิการชุมชนในแง่ของผู้รับบริการแล้ว การจัดสวัสดิการที่จัดขึ้นนั้นต้องตรงกับความต้องการอย่างแท้จริง รวมถึงการที่จะทำให้ผู้รับสวัสดิการได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการ ทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการด้วย

ทางด้านของวันทนี วาสิกะสินและคณะ^{๑๑๓} ได้กล่าวว่า สวัสดิการสังคมของไทยนั้นมีรากฐานมาจากศาสนา และวัฒนธรรมพื้นบ้าน ศาสนาพุทธได้หล่อหลอมให้คนไทย มีความเมตตา กรุณา มีความเอื้ออาทร พร้อมให้ความช่วยเหลือต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก ในขณะที่วัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือวัฒนธรรมของชุมชนที่แฝงอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน สะท้อนให้เห็นถึงการแบ่งหน้าที่ในการดูแลสวัสดิภาพ และความสุขของสมาชิกภายในชุมชน ระหว่างครอบครัว เครือญาติ และชุมชน ที่เป็นไปอย่างโยงโย และมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน วัฒนธรรมของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันที่อยู่ในรูปของกิจกรรมที่ทำร่วมกันระหว่างสมาชิก ที่พบได้อยู่เสมอในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การทำบุญ การลงแขกเกี่ยวข้าว การรักษาพื้นที่สาธารณะ การรักษาป่าชุมชน ฯลฯ สิ่งต่างๆ เหล่านี้อาจรวมเรียกได้ว่า เป็นระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างชาวบ้าน ผ่านทางครอบครัว และชุมชน ในลักษณะของ “วัฒนธรรมพื้นบ้าน” ถือว่าได้ทำให้สวัสดิการชุมชนเป็นสวัสดิการที่มีจิตวิญญาณ

ระบบสวัสดิการภาคชุมชนที่ประกาศ ปันตบแต่งและคณะ^{๑๑๔} ได้สรุปถึงหลักของการจัดสวัสดิการว่ามีการจัดการอยู่ใน ๓ รูปแบบ คือ ๑) การจัดสวัสดิการฐานทรัพยากร ๒) การจัดสวัสดิการฐานวัฒนธรรม และ ๓) การจัดสวัสดิการฐานงานพัฒนา

๑. การจัดสวัสดิการฐานทรัพยากร เป็นต้นทุนของชุมชน และเป็นรูปแบบสวัสดิการความมั่นคงทางสังคมที่ชุมชนจัดให้แก่คนทั่วไป รวมไปถึงคนจนในชุมชนด้วย เป็นการจัดสวัสดิการเพื่อคนทุกคนในชุมชน เน้นการสร้าง ความมั่นคงทางด้านอาหารสำหรับทุกคน บางพื้นที่ก็อาจใช้เป็นแหล่งหารายได้ และวัตถุดิบพร้อมกัน การจัดสวัสดิการที่สำคัญสำหรับฐานนี้ คือ การใช้ประโยชน์จากป่าสาธารณะ แหล่งน้ำ ทรัพยากรทางทะเล รวมทั้งการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนบุคคล ระบบการจัดสวัสดิการจากฐานดังกล่าวนี้ได้แก่

๑.๑ การใช้ประโยชน์จากป่าสาธารณะ รวมทั้งการอาศัยป่าเพื่อสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร และเป็นแหล่งสร้างรายได้ เช่น การหาหน่อไม้ป่ามาขาย การขายเห็ดที่หามาได้จาก

^{๑๑๓} วันทนี วาสิกะสิน, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔.

^{๑๑๔} ประกาศ ปันตบแต่ง และคณะ, การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส : กลุ่มเกษตรกร, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗ - ๑๒๑.

ป่า การใช้ไม้ไผ่จากป่ามาทำเป็นเครื่องจักสาน ทำไม้กวาด การใช้พื้นที่ป่าเป็นที่สำหรับเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

๑.๒ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรส่วนบุคคล ถือเป็นปัจจัยหนึ่งของการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร การใช้ทรัพยากรแบบนี้ต้องอยู่บนแนวคิดของสังคมแบบรวมหมู่ เป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของคนในชุมชน เช่น การจับปลาในพื้นที่นาของคนอื่นได้สามารถหาผัก หาของกินจากที่ในไร่ หรือในพื้นที่นาของคนอื่นได้ เป็นต้น

๑.๓ การใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำ มีความสำคัญมากในด้านการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร และการสร้างรายได้ของชาวบ้านไม่น้อยไปกว่าการใช้ประโยชน์จากป่าสาธารณะ เพราะแหล่งน้ำมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชีวิตประจำวันของผู้คนในท้องถิ่น ตั้งแต่การนำน้ำมาใช้ในการดื่ม ทำนา เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ทั้งที่ทำไว้เพื่อกิน และเพื่อการค้า เช่น การหาปลาเพื่อเลี้ยงชีพ เป็นต้น

๑.๔ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเล เป็นปัจจัยสำคัญสำหรับชุมชนทางการประมง ในการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร เป็นแหล่งสร้างรายได้ที่สำคัญที่สุด ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และมีความเกี่ยวข้องกับความปลอดภัยของชุมชนที่มีอาชีพทางการประมงมากที่สุด

๒. การจัดสวัสดิการฐานวัฒนธรรม โดยผ่านความเชื่อทางศาสนา และโครงสร้างทางสังคม คือ สวัสดิการ และกลุ่มเครือญาติ ประกอบด้วย

๒.๑ การเกื้อกูลของคนในครอบครัวและกลุ่มเครือญาติ เช่น การส่งข้าวปลาอาหารให้กับลูกหลานที่ไปทำงานรับจ้าง หรือทำงานอาชีพอื่นๆที่อยู่ในเมือง การขายผลิตผลทางการเกษตรเพื่อนำเอาไปช่วยเป็นค่ารถในการกลับไปทำงานในเมือง เป็นต้น

๒.๒ การเกื้อกูลของระบบอุปถัมภ์ เช่น ระบบการทำนาแบ่งกัน ระบบการรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยกันดูแลสัตว์เลี้ยง ระบบการทำงานเพื่อแลกกับปัจจัยในการดำรงชีวิต เป็นต้น

๒.๓ การจัดการของศาสนสถาน เช่น การให้ชาวพุทธในชุมชนได้ใช้เป็นสถานที่บวชเรียนของลูกหลาน ให้ชุมชนชาวมุสลิมใช้มัสยิดเป็นที่อบรมเด็กเล็ก และใช้ปอเนาะเป็นแหล่งเรียนรู้ของเด็กโดยที่ไม่มีค่าใช้จ่าย เป็นการเปิดโอกาสให้คนจนได้เข้าถึงการศึกษา เป็นต้น

๒.๔ การจัดสรรที่ดินทำกิน แก่ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาสในชุมชน

๓. การจัดสวัสดิการฐานงานพัฒนา ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นองค์ความรู้ที่ได้มาจากภายนอกชุมชน โดยชุมชนจะต้องมีการปรับใช้เพื่อให้เหมาะสมกับการแก้ไขปัญหาของตนเอง พบว่า ชุมชนได้มีการจัดกิจกรรมที่ทำกันเองในชุมชน และกิจกรรมที่ได้มีการรับเอามาจากภายนอกชุมชน โดยบางกิจกรรมก็ได้รับการสนับสนุนการจัดตั้งเบื้องต้นจากองค์กรภายนอกชุมชนทั้งของ

ภาครัฐ และเอกชน ซึ่งโดยรวมแล้วสวัสดิการฐานงานพัฒนาของชุมชนนั้น นับว่ามีความหลากหลายมากขึ้น เช่น การจัดตั้งกลุ่มฌาปนกิจ การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ การจัดตั้งธนาคารหมู่บ้าน การจัดตั้งกองทุนเพื่อการพัฒนาอาชีพ การจัดตั้งกลุ่มเพื่อการพัฒนาธุรกิจชุมชน ฯลฯ

การจัดสวัสดิการนั้นยังหมายความรวมถึง การจัดการทางด้านวิสาหกิจชุมชนต่างๆ รวมทั้งการจัดการทางด้านทรัพยากรดิน น้ำ ป่า สิ่งแวดล้อมให้เป็นสวัสดิการด้วย คือ ให้สามารถตอบสนองกับความต้องการ ความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ไม่ใช่ทำไปเพื่อการค้า การแสวงหาผลกำไร ซึ่งอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรอันเป็นทุนพื้นฐานของชุมชนได้

๒.๒.๕ กระบวนการและขั้นตอนของการจัดสวัสดิการชุมชน

กองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นกองทุนที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชนในพื้นที่หนึ่งๆ ด้วยความสมัครใจที่ประสงค์จะดูแลซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของความเอื้ออาทรต่อกัน เป็นกองทุนที่ “ทุกคนร่วมกันเป็นเจ้าของ” เน้นการบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของสมาชิก แต่มีความยืดหยุ่น มีความคล่องตัว เปิดเผย โปร่งใส ตรวจสอบได้ เพื่อนำไปสู่ความมั่นคงที่ยั่งยืน และสามารถที่จะดูแลชาวบ้านด้วยกันได้ในทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ ทุกประเภท ตั้งแต่เกิดจนตาย มีแนวทางในการดำเนินงานอย่างน้อย ๘ ขั้นตอน^{๑๑๕} ดังนี้

๑. จุดประกายความคิด – ทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย เริ่มจากมีผู้ก่อการดี หรือแกนนำที่สนใจ อาจเป็น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน ฯลฯ ที่มองเห็นศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชน และต้องการช่วยเหลือดูแลซึ่งกันและกัน ชักชวนแกนนำคนอื่นๆ มาพูดคุยปรึกษาหารือถึงแนวทางการจัดสวัสดิการชาวบ้านให้กว้างขวาง อาจจะเป็นการจัดรวมทั้งตำบล หรือแกนนำจะลงไปทำความเข้าใจในระดับหมู่บ้าน แล้วนำมาจัดรวมกันภายหลังก็ได้ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม ของแต่ละท้องถิ่น การจุดประกายความคิด ต้องทำควบคู่ไปกับการ “กระตุ้น” ให้ชาวบ้านเข้าใจถึงเหตุผลสำคัญอย่างน้อยๆ 2 ประการคือ

๑.๑) การตั้งกองทุนสวัสดิการจะทำให้สมาชิกได้รับการดูแลตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งชาวบ้านธรรมดาไม่เคยได้รับมาก่อน

^{๑๑๕} สำนักส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ ๕, ถอดบทเรียนและสังเคราะห์องค์ความรู้สวัสดิการชุมชนท้องถิ่น, หน้า ๒๔-๒๗, (อัคราเนนา).

๑.๒) จะทำให้สามารถดูแลทุกข์สุขซึ่งกันและกัน ไม่ว่ายากดีมีจน และยังช่วยกันดูแลเพื่อนบ้านที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ เช่น เด็ก คนแก่ คนพิการ เป็นการสร้างความรักความเอื้ออาทรต่อกัน

๒. ค้นหาศักยภาพและทุนในท้องถิ่น แกนนำหรือผู้ก่อการดีจะต้องร่วมกันค้นหาศักยภาพและทุนในชุมชน อาจมีอาสาสมัครเข้าร่วมด้วยก็ได้ โดยค้นหาว่าในหมู่บ้าน หรือตำบลของเรามีของดีอะไรบ้าง เช่น มีกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอาชีพ กลุ่มเด็กเยาวชน กลุ่มเกษตรอินทรีย์ มีคนแก่ คนพิการอยู่เท่าไร เป็นต้น แต่ละกลุ่มมีการทำงานอย่างไร มีสมาชิกกี่คน มีทุน มีการจัดสวัสดิการหรือไม่อย่างไร เป็นต้น รวมทั้งสำรวจทุนด้านอื่นๆ เช่น ทุนทางธรรมชาติ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางภูมิปัญญา ฯลฯ ซึ่งข้อมูลดังกล่าว อาจได้มาหลายทางด้วยกัน เช่น การออกแบบสอบถาม แล้วหาอาสาสมัครชุมชนช่วยกันจัดทำ หรือข้อมูลบางส่วนอาจขอความร่วมมือจากอบต. หรือหน่วยงานในท้องถิ่น หรืออาจลงพื้นที่ดูจากของจริง เป็นต้น หลังจากได้ข้อมูลมาจนครบถ้วนสมบูรณ์แล้วก็ร่วมกันสังเคราะห์ให้เป็นหมวดหมู่ ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นศักยภาพของตนเองได้ชัดเจน จากนั้นก็นำข้อมูลไปชี้แจงทำความเข้าใจกับชาวบ้าน โดยอาจจัดเป็นเวทีประชาคมก็ได้ ทั้งนี้เพื่อให้ทุกคนมองเห็นและเข้าใจเหมือน ๆ กันว่า ทุนที่มีอยู่นี้สามารถนำไปสู่การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชาวบ้านได้อย่างไร ทุนแต่ละอย่างสัมพันธ์กันอย่างไร เป็นต้น (บูรณาการทุนที่มีอยู่เข้าด้วยกันได้อย่างไร)

๓. ขยายแกนนำให้ครอบคลุมพื้นที่ปฏิบัติการ ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในระยะเริ่มต้น ก็คือ “แกนนำ” ซึ่งจะต้องมีอย่างกว้างขวางทั้งในระดับพื้นที่หมู่บ้าน โชน ชุมบ้าน หรืออาจเป็นแกนนำจากกลุ่มกิจกรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อให้การดำเนินงานของกองทุน ตลอดจนการบูรณาการทุนจากกลุ่มต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถดูแลสมาชิกได้อย่างทั่วถึง

๔. ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานในท้องถิ่น เช่น อบต. ทด. เป็นต้น เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนากองทุนสวัสดิการชุมชน โดยต้องประสานงานตั้งแต่ต้น ซึ่งอาจทำได้หลายวิธี เช่น การส่งแกนนำไปพูดคุยให้เห็นว่า การตั้งกองทุนสวัสดิการเป็นการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน ผลสำเร็จเป็นทั้งของชาวบ้าน และของหน่วยงานท้องถิ่น ช่วยประหยัดงบประมาณของท้องถิ่น แต่ได้ผลกว้างขวางกว่าที่เคยเป็นมาในอดีต

๕. การตั้งกองทุนสวัสดิการชาวบ้าน มีขั้นตอนที่สำคัญ และสามารถแยกออกเป็นกระบวนการย่อยต่างๆ ได้ดังนี้

๕.๑ การจัดทำระเบียบกองทุน ซึ่งประกอบด้วยประเด็นหลักๆ คือ การรับสมัคร และการสิ้นสุดสมาชิกภาพ การจ่ายเงินสมทบ ประเภทของสวัสดิการ การจ่ายเงินสวัสดิการ เป็นต้น โดยเริ่มจากการตั้งคณะกรรมการร่างขึ้นมา ซึ่งประกอบด้วยตัวแทน กลุ่มคนที่หลากหลาย ทั้งตัว

แทนกลุ่มกิจกรรม แทนที่เป็นทางการ ไม่เป็นทางการ ฯลฯ โดยอาจนำระเบียบกองทุนที่อื่นมาประกอบก็ได้ เมื่อร่างเสร็จแล้วก็นำไปชี้แจงในเวทีประชาคมทั้งตำบล เพื่อแสดงความเห็นเพิ่มเติม จนเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

๕.๒ การเปิดรับสมาชิก และระดมเงินกองทุน โดยสมาชิกอาจเป็นรายบุคคล หรือครอบครัว สถานที่รับสมัครอาจกระจายไปตามหมู่บ้าน หรือรวมศูนย์การสมทบเงินทุนอาจสมทบรายบุคคล หรือตัดเงินผลกำไรจากกลุ่มที่สมาชิกสังกัดอยู่ มาเป็นเงินสมทบก็ได้ เป็นต้น ขึ้นอยู่กับระเบียบกองทุนที่ร่วมกันกำหนดขึ้นมา

๕.๓ การระดมเงินทุนจากแหล่งอื่น ๆ เช่น การจัดงานเพื่อหาทุน การสมทบจากองค์กรท้องถิ่น การสมทบจากหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น ซึ่งคณะกรรมการกองทุนฯ จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องมิใช่หวังเพียงเงินสมทบจากสมาชิกเท่านั้น

๕.๔ การจัดระบบข้อมูลของกองทุน ต้องจัดทำให้เป็นระบบ เป็นปัจจุบัน เปิดเผยโปรงใส เช่น ข้อมูลสมาชิก ข้อมูลเงินกองทุน การจ่ายเงินสวัสดิการ เป็นต้น ซึ่งนอกจากจัดทำไว้ ณ ที่ทำการแล้ว อาจประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกรับทราบ ซึ่งสามารถทำได้หลายรูปแบบ เช่น ติดประกาศไว้ ณ ที่สาธารณะ ที่ทำการกองทุน หรือส่งให้สมาชิกถึงบ้าน แล้วแต่ความเหมาะสม

๖. การบริหารกองทุน โดยมีคณะกรรมการขึ้นมาบริหารกองทุน ที่มีองค์ประกอบจากตัวแทนที่หลากหลาย มีการจัดโครงสร้างของงานฝ่ายต่างๆ ใ้รับผิดชอบงานที่ชัดเจน เช่น มีประธาน เற்றுณิก ประธานสัมพันธ์ ฝ่ายตรวจสอบ ฝ่ายส่งเสริมพัฒนา เป็นต้น โดยอาจมีที่ปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิ หรือจากหน่วยงานในท้องถิ่น ฯลฯ การทำงานของคณะกรรมการจะต้องมีลักษณะประสานกับแกนนำของแต่ละหมู่บ้านด้วย เพื่อให้สามารถดูแลสมาชิกได้อย่างทั่วถึง นอกจากจะบริหารกองทุนตามปกติแล้ว คณะกรรมการควรให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับเรื่องต่างๆ เช่น การประสานกับหน่วยงานท้องถิ่น การพัฒนาแกนนำ การเรียนรู้ขยายผล การดูแลผู้ด้อยโอกาส การขยายสมาชิกให้ครอบคลุมกว้างขวาง และการบูรณาการทุนทางสังคมและทุนทางธรรมชาติ เพื่อให้เกิดระบบสวัสดิการแบบองค์รวมขึ้นในตำบล

๗. การติดตามประเมินผล ต้องมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และทุกระดับ เช่น การประเมินการสมทบของสมาชิก การขยายสมาชิกของระดับกลุ่ม ตลอดจนมีการประเมินผลการทำงานในทุกๆ เรื่องของคณะกรรมการกองทุน โดยกองทุนอาจมีคณะกรรมการดำเนินการตรวจสอบที่เป็นอิสระตามสมควร เพื่อให้เกิดการตรวจสอบที่เป็นกลางและเที่ยงธรรม รวมทั้งการประเมินในแต่ละระดับนั้นจะต้องนำไปสู่การทำเวทีประชาคมอย่างเปิดเผย เพื่อร่วมกันพัฒนาการทำงานให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป

๘. การขยายผล ซึ่งจะต้องทำอย่างต่อเนื่องในหลาย ๆ ประการ อาทิ

๘.๑ ขยายแกนนำ ทั้งปริมาณและคุณภาพให้ทั่วถึง ทั้งระดับพื้นที่และกลุ่มกิจกรรม เพื่อให้เกิดการขยายผล และสามารถดูแลสมาชิกได้ทั่วถึง

๘.๒ ขยายสมาชิก โดยต้องตั้งเป้าหมายให้ครอบคลุมทุกคนหรืออย่างน้อยทุกคนรอบครัวในตำบล จะต้องครอบคลุมผู้ด้อยโอกาสที่ดูแลตนเองไม่ได้ให้ครบทุกคน ที่สำคัญต้องสร้างจิตสำนึกของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้เกิดขึ้นในหมู่สมาชิก

๘.๓ ขยายแหล่งทุน ที่จะมาหนุนให้กองทุนมีปริมาณมากขึ้น เช่น การสมทบจากหน่วยงานในท้องถิ่น เป็นต้น

๘.๔ ขยายประเภทและผลประโยชน์ของสมาชิก โดยให้ครอบคลุมตั้งแต่เกิดจนตาย ตลอดจนการหนุนเสริมให้สมาชิกพึ่งตนเองได้ เช่น การเพิ่มสวัสดิการด้านการประกอบอาชีพที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม การให้สวัสดิการกรณีเกิดพิบัติภัยต่าง ๆ เป็นต้น

๘.๕ ขยายการให้สวัสดิการแก่ผู้ด้อยโอกาส ที่ไม่สามารถเข้าเป็นสมาชิกด้วย เช่น คนพิการ คนชราที่ถูกทอดทิ้ง

๘.๖ การพัฒนาสวัสดิการที่ยั่งยืน โดยการบูรณาการเข้ากับกลุ่ม/กองทุนอื่นๆ ในท้องถิ่น เพื่อสร้างนวัตกรรม งานพัฒนาร่วมกันในท้องถิ่นอย่างเป็นองค์รวม เช่น การฟื้นฟูภูมิปัญญา การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เกษตรกรรมยั่งยืน ฯลฯ ซึ่งเป็นสวัสดิการที่ครบวงจรไม่จำเพาะแต่เพียงตัวเงิน ทำให้สมาชิกรู้สึกมีความมั่นคงในชีวิตอย่างแท้จริง

๒.๒.๖ ตัวอย่างการจัดสวัสดิการชุมชนในประเทศไทย

พระอาจารย์สุบิน ปณีโต ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดไร่ลือม อ.เมือง จ.ตราด ผู้ก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จนมาถึงวันนี้ มีกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ในจังหวัดตราดแล้ว ประมาณ ๑๖๕ กลุ่ม มีสมาชิกทั้งหมด กว่า ๕๐,๐๐๐ คน โดยคาดว่าจะมีเงินหมุนเวียนจนถึงสิ้นปี ๒๕๕๐ ประมาณ ๑๐๐ ล้านบาท ขณะเดียวกันท่านยังให้คำปรึกษา แนะนำความรู้ให้กับชาวบ้านจากจังหวัดต่างๆ ที่สนใจเรื่องการตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ โดยที่วัตถุประสงค์หลักของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ คือการใช้ธรรมะนำเงิน เพื่อให้เงินเป็นทางผ่านที่จะก่อให้เกิดการประสานกลุ่มคนรวมกัน เพื่อสร้างท้องถิ่นที่เข้มแข็ง และยั่งยืน

จุดเริ่มต้นของการจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เกิดจากชุมชนที่มีฐานรากที่ค่อนข้างลำบาก คนที่มีการศึกษาก็ไม่ค่อยจะกลับบ้านเกิด ทำให้ฐานรากมีแต่คนแก่ คนที่เกเร คนที่ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษา ที่อาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชน จนกลายเป็นภาระต่อชุมชน ทำให้ชุมชนพัฒนาได้ยาก เพราะทุน และความรู้ก็ไม่ค่อยมี และวิธีการบริหารจัดการก็ไม่ค่อยเป็น ชุมชนรวมตัวกันไม่

ติด คนในชุมชนนั้นต้องไปหาแหล่งทุนจากนายทุนต่างๆ ดอกเบี้ยก็แพง บางคนก็ถูกยึดที่ดินที่ใช้ทำมาหากิน หรือบางคนก็ถูกยึดบ้าน จนกลายเป็นคนเร่รอน ไม่มีที่ทำกินเป็นหลักแหล่ง บางคนมีปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติด เมื่อสังคมพึ่งพากันไม่ได้ก็กลายเป็นคนตัวใครตัวมัน จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่พระอาจารย์สุบิน ปณีโตให้พวกเขาเหล่านั้นได้รวมตัวกันให้เกิดเป็นเงินทุน แล้วจึงก่อเกิดเป็นกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ เป็นการใช้เงินทุนของพวกเขาเอง จากคนละ ๑๐ บาท หรือ ๑๐๐ บาท ทำให้พวกเขารู้จักประหยัด อดออม และเมื่อพวกเขารู้จักการออมแล้วยังสอนให้เขารู้จักการบริหารโดยการหยิบยืม ดูจากความเดือดร้อนมากหรือเดือดร้อนน้อย เพื่อที่จะได้จุนเจือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันเป็นหนทางให้คนเหล่านี้เกิดความรู้สึกที่คุ้นเคย มีความเป็นพี่เป็นน้อง และให้รู้สึกถึงความเอื้ออาทรต่อกันมากขึ้น ฉะนั้น ความรักความสามัคคีในชุมชนจึงเกิดตามมา ถ้าเราให้เขาต่างคนต่างอยู่ ชุมชนเองก็จะเกิดปัญหา เกิดความแตกแยก เพราะถ้าชีวิตของพวกเขาไม่มีกิจกรรมอะไรที่จะทำร่วมกัน และกิจกรรมที่ทำนั้นไม่ยั่งยืน พวกเขาก็อยู่ไม่ได้ ท่านพระอาจารย์สุบิน จึงหากิจกรรมให้พวกเขาทำกันแบบยั่งยืน และนำเงินมาเป็นเครื่องมือ เป็นกองทุนให้กับคนสูงอายุได้มีไว้ใช้รักษาตัวเองในยามป่วย พิกุล และตาย

เงื่อนไขของคนที่จะเป็นสมาชิก ต้องเป็นคนที่ไม่สูบบุหรี่ ไม่ดื่มเหล้า ไม่เล่นการพนัน ปลอดภัยจากสิ่งเสพติด

ที่มาของการจัดตั้งกลุ่มฯ เพราะว่าประชากรในชุมชนวัดไผ่ล้อมส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ และคนที่ไม่ได้รับการศึกษา มีรายได้น้อย มีฐานะยากจน หลายคนตกอยู่ในวงเวียนของการกู้เงินจากเจ้าหนี้ในระบบ ต้องรับภาระจากดอกเบี้ยจำนวนมาก พระสุบิน ปณีโต แห่งวัดไผ่ล้อมจึงก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดไผ่ล้อมขึ้น เมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยให้สมาชิกฝากเงินอย่างน้อยเดือนละ ๑๐ บาท และไม่เกิน ๑๐๐ บาท เป็นประจำทุกเดือน เพื่อให้ประชาชนได้รู้จักออมเงิน นอกจากนั้นยังสอนให้รู้จักการบริหารเงิน หากใครมีความเดือดร้อนมากก็สามารถยืมเงินได้ เพื่อลดปัญหาต่างๆ ที่เคยมีในชุมชน

ลักษณะและรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนของวัดไผ่ล้อม ตำบลบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดตราด มีดังต่อไปนี้

๑. ผลิตภัณฑ์และบริการ ประกอบด้วย

๑. รับฝากเงินสมาชิกเป็นประจำทุกเดือน รายละอย่างน้อย ๑๐ บาท แต่ไม่เกิน ๑๐๐ บาท โดยสมาชิกต้องเป็นคนในหมู่บ้านเท่านั้น ซึ่งดอกเบี้ยที่กลุ่มให้จะมีอัตราสูงกว่าดอกเบี้ยตามธนาคารทั่วไป

๒. ปล่อกู้ให้กับสมาชิก โดยคนที่เอาเงินมาฝากสามารถทำเรื่องขอกู้เงินได้ทันที ใช้ความผูกพันในสังคมเป็นหลักประกัน เพราะสมาชิกทุกคนล้วนเป็นคนในหมู่บ้านทั้งสิ้น

๓. จัดกองทุนสวัสดิการคุ้มครองตนเอง ด้วยกำไรที่ได้จากดอกเบี้ยเงินกู้

๒. ผลตอบแทนด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

๑. ฝึกให้ประชาชนมีระเบียบวินัย รู้จักเก็บออม และบริหารเงินอย่างมีระบบมากขึ้น เช่น สำหรับคนที่จะมาเข้าร่วมโครงการต้องมีสัจจะ และชำระหนี้ตามเวลาที่กำหนด คนที่ไม่ตรงต่อเวลาจะต้องเสียค่าปรับบัญชีละ ๑๐ บาท หรือ ๒๐ บาท

๒. สมาชิกเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้ง่าย ลดผลกระทบจากการกู้ยืมนอกระบบ มีเงินออมของตนเองเพิ่มขึ้นทุกเดือน ได้รับเงินปันผลในอัตราที่สูงกว่าดอกเบี้ยของธนาคาร และได้รับสวัสดิการคุ้มครองตนเอง

๓. เป็นต้นแบบในการจัดการกองทุนสวัสดิการ ระบบการเก็บออม และการให้เงินกู้กับชุมชนอื่นๆที่สนใจ

๔. การคัดเลือกคณะกรรมการต้องผ่านกลไกการตรวจสอบที่เข้มงวด ทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำงานที่โปร่งใส ช่วยส่งเสริมประชาธิปไตยในชุมชน ตัดสินใจผ่านระบบ

ความมั่นคงทางการเงิน หลังจากการดำเนินงานมากกว่า ๒๐ ปี ขณะนี้กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดไผ่ล้อม มีสมาชิกกว่า ๕๘,๗๔๗ คน มีเงินหมุนเวียนทั้งหมดกว่า ๗๐๐ ล้านบาท นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมทำบุญวันละ ๑ บาท ทำให้กลุ่มมีเงินฝากถึงเดือนละ ๕-๖ ล้านบาท

ต่อมาทางกลุ่มสัจจะฯ ได้มีโครงการลดดอกเบี้ยเงินกู้จากเดิมร้อยละ ๒ บาทให้เหลือร้อยละ ๑ บาท เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีเงินทุนหมุนเวียน และสร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านได้เข้าถึงแหล่งของกองทุนมากขึ้น และโดยได้เริ่มทำในกลุ่มสัจจะฯนี้มานานพอสมควร ส่วนกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นใหม่ ประมาณ ๗-๘ ปี ยังคงอยู่ที่ร้อยละ ๒ ตามเดิม คาดว่าในอีก ๒-๓ ปี ข้างหน้าจะประสบความสำเร็จได้ ปัจจัยที่จำเป็นต่อการพัฒนากองทุนสวัสดิการนั้นขึ้นอยู่กับวินัยของสมาชิก กติกาที่ชุมชนเป็นผู้จัดตั้งขึ้นมา และสมาชิกได้มีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

พระอาจารย์สุบิน ปณีโต ได้นำเรื่องเงินมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคนให้มีคุณธรรม ปี ๒๕๔๒ คณะสงฆ์ศูนย์ทัพบกนิมิตได้ร่วมกันวิเคราะห์ชุมชน และเล็งเห็นความสำคัญของปัญหา คือ ปัญหายากจน / ปัญหาหนี้สิน / ปัญหาการอพยพแรงงาน/ปัญหาครอบครัว ปัญหาเหล่านี้ถือเป็นปัญหาหลัก และมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนเป็นเหมือนวัฏจักรที่วนเวียนซ้ำแล้วซ้ำเล่า และมีผลกระทบทางด้านจิตใจ ทำให้หมดความหวังในการประกอบอาชีพ ไม่มีกำลังใจในการดำเนินชีวิตกลายเป็นผลกระทบด้านอื่นๆอีก สาเหตุที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ ชุมชนในเขตชายแดนไทย – กัมพูชา อพยพมาจากหลายท้องถิ่นมีความหลากหลายของภาษา และวัฒนธรรม ฯลฯ และ

รวมถึงวัดประจำหมู่บ้านไม่ได้มีการถือฤกษ์ในชุมชน หรือเป็นที่พึงให้ชุมชนได้ จึงเกิดแนวคิดการช่วยเหลือชาวบ้าน ชุมชน และได้เริ่มจัดตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ขึ้น

พระราชธรรมนิเทศ(พยอม กัลยาโณ)

ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เพื่อที่จะช่วยเหลือ บรรเทาทุกข์ ให้แก่เพื่อนมนุษย์โดยไม่คำนึงถึง เชื้อชาติ ศาสนา และสัญชาติ ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ให้ประชาชนได้รู้จักการใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต และแก้ปัญหาด้วยตนเอง จึงได้รวบรวมทุนทรัพย์ส่วนตัวนำมาใช้พัฒนาบริเวณวัด และหาทุนซื้อที่ดิน เพื่อทำเป็นมูลนิธิสวนแก้ว ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกในการบริหารงานช่วยเหลือสังคม จากปัญหาสังคมที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของฐานะ อาชีพ ความรู้ และโอกาส ท่านคิดว่าพระสงฆ์ควรจะมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหานี้ด้วย ด้วยปณิธานที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ และเผยแผ่ สីลธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ท่านจึงได้จัดตั้งมูลนิธิสวนแก้วขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ กิจกรรมของมูลนิธิสวนแก้ว มี ๑๘ โครงการ ดังนี้ ๑) โครงการบวชนเณรภาคฤดูร้อน ๒)โครงการเข้าค่ายอบรมจริยธรรม ๓)โครงการร่มโพธิ์แก้ว ๔)โครงการเวทีบำเพ็ญประโยชน์ ๕)โครงการลอกคราบ ๖)โครงการกระบอกตำรอกกิเลส ๗)โครงการช่วยน้องท้องหิว ๘)โครงการรณรงค์ผู้ไม่รู้หนังสือให้มีโอกาสได้เรียน ๙)โครงการสละบมาพื้นไป ๑๐)โครงการบ้านพักผู้สูงอายุ ๑๑)โครงการสะพานบุญจากผู้เหลือใจจานผู้ฝาก ๑๒)โครงการชุบเปอร์มาเกิดผู้ยากไร้ ๑๓)โครงการสวนแก้วเนอร์สเซอรี่ ๑๔)โครงการเพื่อการเกษตรและสิ่งแวดล้อม ๑๕)โครงการก่อสร้างบ่อหมัก ทำเป็นปุ๋ยตามแนวพระราชดำริ ๑๖)โครงการบ้านทักษะชีวิต ๑๗)โครงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืช และ๑๘)โครงการคอนโดสุนัข

โครงการต่างๆของวัดสวนแก้ว ๑๘ โครงการ เช่น

๑. โครงการบวชนเณรภาคฤดูร้อน พระพยอมเริ่มโครงการบวชนเณรภาคฤดูร้อน ปี ๒๕๒๑ เป็นการอบรมบ่มนิสัยให้รู้จักว่าสิ่งใดชั่ว สิ่งใดถูกต้อง รู้จักควบคุมจิตใจ มีอารมณ์มั่นคงหนักแน่น ไม่ว้าวาม ใจร้อน ถึงแม้จะเป็นเพียงช่วงระยะเวลาอันสั้น แต่ผลลัพธ์ที่ออกมาทำให้เด็กและเยาวชนหลายคนเปลี่ยนแปลงชีวิตไปในทางที่ดีขึ้น คือ หลังจากที่ถูกออกไปแล้ว สามารถที่จะแบ่งเบาภาระของผู้ปกครอง ด้วยการทำงานบ้าน ช่วยหุงข้าว ช่วยตักน้ำ เอาอกเอาใจผู้ปกครองดีกว่าที่ไม่เคยผ่านการอบรมตามโครงการนี้

๒. โครงการเข้าค่ายอบรมจริยธรรม ปี ๒๕๓๐ พระพยอมได้เปิดโครงการเข้าค่ายอบรมจริยธรรม เพื่อให้ได้เรียนรู้พื้นฐานของพระพุทธศาสนา กิริยามารยาท ประเพณี วัฒนธรรม เป็นการฝึกให้เด็กมีความรับผิดชอบช่วยเหลือตัวเอง อบรมสั่งสอนในการดำเนินชีวิตประจำวันเป็น

หลัก และนำหลักธรรมมาประกอบการสอน คือ มีวิธีการสอนจากชีวิตจริงที่มองเห็นได้ สัมผัสได้ มีการพัฒนาทางกาย

๓. โครงการร่มโพธิ์แก้ว ปี ๒๕๓๐ ท่านได้ให้ความเมตตา ให้ความโอบอุ้ม ให้ที่พัก อาหาร และฝึกอาชีพ เพื่อที่จะได้ออกไปสู่สังคมภายนอกได้อย่างเข้มแข็ง เป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ทำการอบรมปลูกฝัง สร้างคุณภาพชีวิต สร้างจิตสำนึกที่ดีด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนา นับว่าท่าน คือ ผู้ให้ชีวิตใหม่ ให้ทางเลือกใหม่แก่ผู้ด้อยโอกาสได้อย่างสมบูรณ์

๔. โครงการเวทีบำเพ็ญประโยชน์ ปี พ.ศ.๒๕๓๑ ท่านได้เปิดโครงการบำเพ็ญประโยชน์ โครงการนี้เป็นการจัดฝึกอาชีพ เป็นการพัฒนาตนเอง เพื่อไม่ให้เป็นการแกล้งคน เป็นการเพิ่มรายได้ เพิ่มคุณภาพชีวิตให้เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ด้อยโอกาสโดยได้รับการสนับสนุนจากผู้มีจิตศรัทธา ได้ให้การอบรมความรู้ด้านวิชาชีพพระยะสัน เพื่อเป็นวิทยาทาน จนสามารถออกไปประกอบอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปรับวิถีชีวิตให้เหมาะสมกับตนเอง มีการให้ความรู้ด้วยการสอดแทรกธรรมะเข้าไปในชีวิตประจำวัน

๕. โครงการช่วยน้องท้องหิว ปี พ.ศ.๒๕๓๔ ได้เปิดโครงการช่วยน้องท้องหิว ขึ้นมา โดยให้โรงเรียนต่าง ๆ ส่งเด็กนักเรียนยากจนที่ประสงค์จะหารายได้พิเศษเพื่อใช้เป็นทุนในการศึกษาในวันหยุด โดยจัดให้เด็กได้บำเพ็ญประโยชน์ภายในวัด ออกทุนให้ขายของเป็นการสอนให้เด็กรู้จักทำงานหาเงิน ให้อ่านรู้คุณค่า และเห็นถึงความเหนื่อยยากในการที่จะได้เงินมา สร้างนิสัยพื้นฐานในการประหยัด เป็นงานที่เหมาะสมกับวัย พร้อมทั้งสอนให้เด็กมีความรับผิดชอบที่ดี มีความขยัน อดทน และสามารถทำงานเป็นกลุ่มได้

๖. โครงการซูปเปอร์มาร์เก็ตราคาถูก ปี ๒๕๓๗ เปิดเป็นโครงการซูปเปอร์มาเก็ตผู้ยากไร้ เป็นที่รวมสินค้าราคาถูก ให้ประชาชนทั่วไปได้จับจ่ายซื้อหา เพราะเป็นสิ่งที่ได้มาจากการรับบริจาค ราคาขายจึงถูกกว่าท้องตลาด เป็นการสงเคราะห์คนในสังคมได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ท่านยังได้มีการแจกให้แก่ผู้ยากไร้ในรูปแบบต่างๆ เช่น มอบเป็นรางวัลแก่ผู้ทำความดี ให้เป็นกำลังใจแก่คนงานที่มีความขยัน และลด เลิก ละจากอบายมุข การทำซูปเปอร์มาเก็ตเป็นการทำให้แก่ผู้ที่มีรายได้น้อย และกรรมกรทั่วไปที่ยากจน โดยสามารถหาซื้อได้ในราคาที่ถูก แม้จะไม่มีเงินก็ซื้อได้ ด้วยการมาช่วยพัฒนาวัดตามความสามารถ

๗. โครงการสวนแก้วเนอร์สเซอรี่ โครงการนี้เริ่มเปิดดำเนินการเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๓๘ โครงการนี้จัดขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือ และเลี้ยงดูเด็กกำพร้า คนจรจัด ครอบครัวทอดทิ้ง มีปัญหาด้านจิตใจ รวมถึงการให้การรักษาพยาบาล และส่งให้เรียนต่อเมื่อถึงวัยอันควร เป็นการวางรากฐานคุณภาพชีวิตให้แก่เด็กแต่เยาว์วัย เป็นการลดปัญหาสังคมในอนาคต

ทั้งนี้การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วัดสวนแก้วขึ้นมานั้น มีวัตถุประสงค์หลัก ๖ ประการ คือ

๑. เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๒. เพื่อส่งเสริมศีลธรรม จริยธรรมอันดี
๓. เพื่ออนุรักษ์ และส่งเสริมวัฒนธรรม และประเพณีไทย
๔. เพื่อร่วมมือกับองค์กรการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์
๕. ไม่ดำเนินการใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง
๖. จัดการศึกษา และส่งเสริมการศึกษา

พื้นที่ดำเนินการศูนย์การเรียนรู้วัดสวนแก้ว ตั้งอยู่ ณ มุลนิชสวนแก้ว ตำบลบางเลน อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

พระครูสังฆรักษ์มนัส ขนฺติธมฺโม

พระครูสังฆรักษ์มนัส ขนฺติธมฺโม ผู้ก่อตั้ง “กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จันทบุรี” ที่ประสบความสำเร็จ ท่านใช้ระยะเวลาอยู่เกือบ ๑๕ ปี จึงประสบความสำเร็จ จนกลายเป็นต้นแบบให้กับกลุ่มอื่นๆ ที่มีความสนใจ เป็นการพัฒนากองทุนการเงินสู่การสร้างสวัสดิการชุมชนที่ยั่งยืน ท่านบอกว่า กองทุนสวัสดิการชุมชนนี้เกิดมาจากองค์กรการเงินที่เรียกว่า “กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์” เป็นการรวมกลุ่มกันเพื่อส่งเสริมคุณงามความดีด้วยการออม

โดยมีหลักการ คือ คนโตออม ๑๐๐ บาท เด็กออม ๓๐ บาท ทำมาเรื่อยๆ แล้วแยกย่อยไปทำกลุ่มต่างๆ ตอนนี้มีกลุ่มที่เข้มแข็งอยู่หลายกลุ่ม ยังมีกลุ่มคนอีกหลายกลุ่มที่เป็นหนี้เป็นสิน และไม่ได้เข้าร่วมเพราะคิดว่าพอถึงเวลาต้องการความช่วยเหลือ ป่วย เจ็บ หรือตาย ก็มีเงินกองทุนมาให้

ต่อมาจึงได้ตั้งกฎ กติกาขึ้นมาเพื่อให้ทราบว่า คนใดที่ไม่ได้เป็นสมาชิก ลูกหลานก็จะไม่ได้รับทุนการศึกษา ไม่ได้เงินผู้สูงอายุ เจ็บ ตาย จ่ายเอง ดูเหมือนเป็นการบังคับแต่เป็นการสร้างวินัยทางการเงินให้กับชุมชน เพราะเห็นว่าคนที่มีหนี้ มีสิน ก็เพราะไม่รู้จัดการเก็บออม พอเดือดร้อนขึ้นมาก็ไปกู้เงินข้างนอกร้อยละ ๕-๑๐ บาท หมาดไปทั้งบ้านและที่ดินไปก็ไม่ใช่น้อย ตอนนี้มีกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ ของจันทบุรี มียอดเงินรวมแล้วประมาณ ๓๐๐ ล้านบาท ดอกผลที่ได้จากการปล่อยกู้ มีการนำไปจัดสวัสดิการชุมชนอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมตั้งแต่เกิดจนตาย และเพิ่มระดับความช่วยเหลือตามการเติบโตของกองทุน เช่น จากเดิมเมื่อมีใครสักคนในหมู่บ้านตาย ให้เงินช่วยเหลือ ๘ หมื่นบาท ตอนนี้ขยับขึ้นมาเป็น ๑ แสนบาท เป็นต้น แต่ก็ยังทำไม่ได้ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์เต็ม และไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม กลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์จันทบุรีก็จะดำเนินการขยายงานต่อไป คือ ทำอย่างไรก็ได้ที่จะทำให้แต่ละคนมีเงินออม ๑๒,๐๐๐ บาททุกปี และตอนนี้ก็ยังอยู่ใน

กระบวนการพัฒนา คือ อยากให้ครอบคลุมทุกกลุ่ม ทุกวัย ให้ได้เป็นสมาชิกกองทุนทั้งบ้าน เช่น ถ้าจะมอบทุนการศึกษา เด็กในบ้านก็น่าจะออมด้วย เป็นต้น

พระครูสังฆรักษ์มนัส ท่านมีความตั้งใจที่จะทำโครงการสำหรับผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดิน ที่เกิดจากการนำบ้านไปจำนอง ทำให้เป็นหนี้และไม่มีเงินใช้คืนกับผู้รับจำนอง กลุ่มสวัสดิการจึงคิดที่จะนำมาเข้ากระบวนการของกลุ่ม โดยกลุ่มจะรับจำนองเอง เสียดอกเบี้ยแค่ร้อยละ ๑ บาท จากปกติที่เคยเสียดอกเบี้ยอยู่ที่ร้อยละ ๒ บาท ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า

“ถ้าคนนี้กินเหล้า เลิกเหล้าได้จึงให้ร้อยละบาท แต่ถ้าเลิกไม่ได้ก็เอาไปร้อยละ ๒ เท่าเดิม การกู้จะไม่ได้ช่วยทั้งหมดแต่เป็นการแบ่งเบาภาระ ทั้งยังช่วยในเรื่องอื่นๆ ที่อาจเป็นปัจจัยในการ ก่อหนี้เพิ่มเติม”

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ได้ทรงมอบให้กับพสกนิกรของพระองค์ ให้ได้รับโอกาสในการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ ช่วยบำบัดทุกข์ บำรุงสุขของเหล่าอาณาประชาราษฎร์ของพระองค์ให้มีความเป็นอยู่ที่ไม่แร้นแค้น พออยู่พอกิน เป็นทั้งระบบเศรษฐกิจและวิถีทางแห่งการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสภาพภูมิศาสตร์ สังคมศาสตร์ และนำพาประเทศชาติให้รอดพ้นจากวิกฤติปัญหาทางด้านเศรษฐกิจได้

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์^{๑๑๑} กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ให้เห็นถึงแนวทางการดำรงอยู่ และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ ทั้งในการพัฒนา และการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง(มัชฌิมาปติปทา) โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการที่มีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผน และการดำเนินการทุกขั้นตอน เพื่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากภายนอกได้เป็นอย่างดี

^{๑๑๑} พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์, เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงอะไร, (กรุงเทพฯ : สถาบันไทยพัฒนา, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓.

แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงกับพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างลงตัว เพราะแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการดำเนินการที่แฝงไปด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่จะทำให้ประชาชนนับตั้งแต่ระดับบุคคล ไปจนถึงระดับประเทศได้พ้นจากความทุกข์ พ้นจากวิกฤติในด้านต่างๆ เพื่อความเป็นปึกแผ่นของประเทศ และเพื่อความผาสุกของปวงชนชาวไทย ดังที่มีพระราชดำรัสความว่า

“...ทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภมาก คนเราก็คือเป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูก็ได้ แต่ต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น ต้องพอประมาณ ตามอัฏฐภาพ...”^{๑๑๑}

พระราชดำรัสนี้ ทรงมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าได้ตระหนักถึงความไม่โลภ มีเมตตา และมีปัญญาที่จะคิด พิจารณาถึงเหตุปัจจัยต่างๆ ที่มากระทบได้อย่างรอบด้าน อีกทั้งไม่เป็นการเบียดเบียนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น รู้จักการแบ่งปัน สร้างความมั่นคงในชีวิต ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย พออยู่ พอกิน พอใช้ รู้กาลเทศะ มีความสุขตามอัฏฐภาพ รวมถึงผลที่คาดว่าจะได้รับจากการตัดสินใจหรือการกระทำนั้นๆ อย่างถี่ถ้วน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความผิดพลาด หรือให้มีโอกาสเกิดความผิดพลาดน้อยที่สุด ซึ่งจะต้องอาศัยทั้งความรู้ และคุณธรรมที่มีอยู่ในตัวของบุคคลนั้นๆ เป็นสำคัญ

แนวคิดพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่สัมพันธ์กับแนวทางของพระพุทธศาสนา^{๑๑๒} มีดังนี้

๑. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็น และเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมท้องถิ่น ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ต้องไม่เบียดเบียนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น จัดเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักของมัชฌิมาปฏิปทา^{๑๑๓} ที่จัดเป็นวิธีการหรือแนวทางในการพัฒนาตนเองอย่างพอเหมาะ พอควร ที่จะนำพาตนเองไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้น เป็นอิสระ ดับทุกข์ได้อย่างปราศจากปัญหา

๒. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจที่จะดำเนินการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันอย่างมีเหตุผล อย่างถี่ถ้วน โดยคำนึงถึงผลที่จะตามมาด้วยความรอบคอบ ตรงกับหลักโยนิโสมนสิการ^{๑๑๔}

^{๑๑๑} พิพัฒน์ ขอดพุดการณ, เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึงอะไร, หน้า ๒๕.

^{๑๑๒} พระพุทธศาสนา : ชีวิตที่พอเพียงสู่ทางแก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : www.okanation.net/blog/Kittiphong Edu Mcu/2010/06/17/entry-1 [2 มี.ค. 2555].

^{๑๑๓} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๕.

^{๑๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

ของพระพุทธศาสนา ที่จัดว่าเป็นองค์ประกอบที่สนับสนุนให้เกิดมีการพัฒนาตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยกระบวนการคิดที่แยกแยะ มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิด พิจารณา สืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆหรือปัญหานั้นๆออกมาให้เห็นตามสภาวะ และตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย เกิดความเชื่อมโยง มีความรอบคอบ สมเหตุสมผล ด้วยจิตใจที่แน่วแน่ และมีความมั่นคง

๓. มิถุมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงในทุกๆด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถปรับตัว รู้เท่าทัน และสามารถที่จะรับมือกับเหตุการณ์ต่างๆได้อย่างทันท่วงที ที่สอดคล้องกับหลักอภิปมาธรรม^{๑๑๕} ของทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหลักที่คอยกำกับในการพัฒนาตนเอง โดยมีสติเป็นตัวคอยกำกับในความประพฤติ ในการปฏิบัติ และการกระทำทุกอย่าง มีความระมัดระวังตัว ไม่ยอมถลำลึกลงไปทางเสื่อม ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงาม และความเจริญก้าวหน้าตระหนักในสิ่งที่พึงทำและพึงละเว้น ใส่ใจสำนึกอยู่ในหน้าที่อันจะต้องรับผิดชอบ ไม่ปล่อยปละละเลย การกระทำด้วยความจริงจัง รอบคอบและรวดเร็วไป ก่อนที่จะคิด พุด ทำ การตัดสินใจในสิ่งต่างๆต้องคิดถึงคุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ แล้วจึงคิด พุด ทำ ในสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม จนพัฒนาไปสู่ความเป็นผู้มีปัญญาได้ในที่สุด

นอกจากนี้ในหลักของทฤษฎีธัมมิกัตตะ^{๑๑๖} อันเป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันเป็นประโยชน์สุขขั้นต้น เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ที่ประกอบด้วย ๑) อุฏฐานะสัมปทา ๒) อารักขสัมปทา ๓) กัลยาณมิตตตา และ ๔) สมชีวิตา โดยเฉพาะในข้อของสมชีวิตานั้นจะตรงกับหลักชีวิตพอเพียงขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เป็นปรัชญาเพื่อการดำเนินชีวิตที่พอเพียง หลักการดำเนินชีวิตทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นการส่งเสริมให้คนหมั่นทำความดี มีความพออยู่พอกิน ดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข โดยหลักการในการปฏิบัติตามหลักธรรมทั้ง ๔ ประการนี้จะมีความสำคัญเท่าๆกัน จะขาดข้อหนึ่งข้อใดไม่ได้ เป็นการปฏิบัติที่ครบวงจร และเมื่อปฏิบัติตามหลักนี้แล้วจึงจะได้รับผลจากการกระทำนั้นอย่างเต็มที่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ ที่พระองค์ทรงค้นพบเศรษฐกิจพอเพียงก็เช่นเดียวกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและคริสโตเฟอร์ โคลัมบัส เนื่องจากเศรษฐกิจพอเพียงนั้นอยู่คู่กับโลกมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์แล้ว มนุษย์เราก็ได้ปฏิบัติตามหลักของเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ “บริ โภคเท่าที่มีอยู่” เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากขึ้น จนกระทั่งเกิดมีภาษาเขียนขึ้นมา ลักษณะการก่อหนี่งก็มีขึ้นในสังคมมนุษย์ และองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงสั่งสอนในเรื่อง

^{๑๑๕} พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๕๘.

^{๑๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖.

ของความสุขของคนธรรมดา หรือคนธรรมดาสามัญทั่วไปที่จะมีความสุขเกิดขึ้นในโลกนี้ได้ต้อง
ประพฤติ ปฏิบัติตน ดังนี้

๑. สุขเกิดจากการมีทรัพย์สิน เป็นความสุขที่เกิดจากความรู้สึกว่ามีความมั่นคง หมดห่วง
พอลู่พอกิน มีทรัพย์สินเป็นหลักประกัน(security need)

๒. สุขเกิดแต่การใช้จ่ายทรัพย์สินในการบริโภค คือ มีความสุขจากการใช้จ่ายทรัพย์สิน ปัจจัย
๔ คือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ให้พอเหมาะพอควร

๓. สุขเกิดแต่ความไม่ต้องเป็นหนี้

๔. สุขเกิดแต่ประกอบการทำงานที่ปราศจากโทษ

กล่าวโดยสรุป ระบบเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบสัมมาชีพ
ได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินให้ได้มาซึ่งปัจจัยในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง และประหยัด
ปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน และถ้ามีเหลือก็เก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน และใช้จ่ายใน
ปัจจัยเสริม(ท่องเที่ยว บันทึกลง เป็นต้น) บางส่วน

๒.๓ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๓.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

๒.๓.๑.๑ ระพีพรรณ คำหอม^{๑๑๑} ได้กล่าวถึงสวัสดิการสังคมกับสังคมไทยว่า รัฐเป็น
สถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่จัดสวัสดิการสังคม ให้กับประชาชนโดยเฉพาะคนจน รัฐจึงต้องมี
พันธะที่จะช่วยเหลือคนจน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ขาดโอกาสทางสังคม และรัฐจึงมุ่งสร้างระบบความ
มั่นคงทางสังคม เช่น ประกันสังคม บำเหน็จ บำนาญ เป็นต้น การจัดสวัสดิการเป็นการสร้าง
ความมั่นคงของมนุษย์ และสังคมภายใต้หลักการทางมนุษยชน ความเป็นธรรมทางสังคม ความ
เสมอภาค และความเท่าเทียมกันของสังคม

๒.๓.๑.๒ พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอ่น),ดร. และเชมณัญญ์ อินทสุวรรณ^{๑๑๒}
ได้กล่าวถึง ตัวชี้วัดความสุข:กลยุทธการสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุขไว้ว่า ตัวชี้วัดในระดับ
ชุมชนถือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต และวัฒนธรรมการทำงาน คือทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง เข้าใจ
ตนเอง รู้สถานะของตนเอง คนในชุมชนมีความรู้เรื่องอะไร นำมาปรับใช้กับสถานการณ์ ในปัจจุบัน
ได้หรือไม่ ความรู้ที่ขาดหายไปคืออะไร หามาได้จากที่ใด และจะนำมาใช้อย่างไร มีการทบทวน

^{๑๑๑} ระพีพรรณ คำหอม, สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย.(กรุงเทพฯ : บริษัท พรักหวานกราฟฟิค
จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๕-๒๑๘.

^{๑๑๒} พระมหาสุทิตย์ อาภากร(อบอ่น),ดร.และเชมณัญญ์ อินทสุวรรณ, ตัวชี้วัดความสุข:กลยุทธ
การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข. (กรุงเทพฯ : บริษัท ริชแมกซ์ อินเตอร์พรีน จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

อดีต วิเคราะห์ปัจจุบัน และกำหนดอนาคตร่วมกัน กิจกรรมที่ทำให้สอดคล้องกับความเป็นจริง และขยายผล หรือต่อยอดโครงการเดิมให้เชื่อมโยงสู่เป้าหมายชุมชนเป็นสุขได้อย่างยั่งยืน คนในชุมชนมีศักยภาพแห่งการเรียนรู้ เพื่อการช่วยเหลือตนเอง และพึ่งพาตนเองได้ เกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม มีส่วนร่วมในการพัฒนา และแก้ปัญหาชุมชนร่วมกัน ก่อให้เกิดภาวะชุมชนเป็นสุข (Community Healthy) ได้ในที่สุด

๒.๓.๑.๓ ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชุกี^{๑๑๕} ได้กล่าวว่าเป็นการจัดสวัสดิการโดยชุมชน มีความสำคัญโดยตัวเอง มิใช่เป็นเพียงเครื่องมือเสริมการจัดสวัสดิการโดยรัฐ การจัดสวัสดิการโดยชุมชนตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ของผู้นในชุมชน และอยู่บนฐานวัฒนธรรมการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน การจัดสวัสดิการจึงเป็นเครื่องมือของการเสริมสร้างพลังชุมชน การพึ่งตนเอง รวมถึงเป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาคน สวัสดิการชุมชนในประเทศไทยว่ามีเป้าหมายเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน รวมถึงสภาพความเป็นอยู่ มาตรการหรือกิจกรรมต่างๆที่จะนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชน การพึ่งตนเอง และการปรับตัวของชุมชน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายความเป็นอยู่ที่ดี

๒.๓.๑.๔ ชัยวัฒน์ หนองรัตน์^{๑๒๐} ได้กล่าวถึงเป้าหมายของสวัสดิการชุมชนว่า คือ การอยู่กินแต่พอดี และมีความสุขร่วมกัน เป็นสภาวะ และกิจกรรมของการจัด และส่งมอบบริการชุมชน ทั้งทางวัตถุ คุณค่าทางจิตใจ และคำนึงถึงสภาพแวดล้อมด้านอื่นด้วย โดยมีลักษณะที่สำคัญ คือ การมีความสัมพันธ์แนบแน่น เสมอภาค สม่่าเสมอ สร้างสรรค์ มีผู้จัดและผู้รับเป็นกลุ่มเดียวกัน และตั้งอยู่บนพื้นฐานการพึ่งตนเองวงในเป็นหลัก ก่อนนำแจกจ่ายหรือรับความช่วยเหลือ จากภายนอก ชุมชนที่รวมรัฐ และทุนด้วย

๒.๓.๑.๕ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน^{๑๒๑} ได้ให้ความหมายของสวัสดิการชุมชนว่า หมายถึงการสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นคงของชุมชนในสังคม หมายถึงทุกอย่างที่ทำให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในรูปแบบของสิ่งของ เงินทุน น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยเป็นผู้ให้อย่างมีคุณค่า และรับอย่างมีศักดิ์ศรีมีส่วนร่วม เป็นธรรมและเท่าเทียม สิ่งที่สำคัญคือ ชุมชนต้องคำนึงถึงความสามารถของตนเอง

^{๑๑๕} ปัทมาวดี โพชนุกูล ชูชุกี, สวัสดิการชุมชนในประเทศไทย. (กรุงเทพฯ : บริษัท พิสิษฐ์ ไทยออฟเซต จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

^{๑๒๐} ชัยวัฒน์ หนองรัตน์ (๒๕๔๖.), เศรษฐกิจและสวัสดิการชุมชน : การบริหารที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, ๒๕๔๘), หน้า ๓.

^{๑๒๑} สถาบันพัฒนาชุมชน, โครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แอ๊ปป่าพรินติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๕๒), หน้า ๒.

มุ่งเน้นการจัดการตนเอง การให้การช่วยเหลือกันและกันฉันญาติมิตร ให้ความรักความเอื้ออาทรต่อกัน ดูแลเอาใจใส่กันและกัน ดังนั้น การจัดสวัสดิการจึงมีความลึกซึ้ง ค่อยเป็นค่อยไป เปรียบเหมือนต้นไม้ ที่ค่อยๆเติบโต หยั่งรากลงดินอย่างแข็งแรง และมั่นคง

๒.๓.๑.๖ ชินชัย ชีเจริญ^{๑๒๒} ได้กล่าวไว้ในการจัดสวัสดิการชุมชน:สวัสดิการทางเลือกของสังคมไทยว่า เป็นการพัฒนาการดำเนินงานสวัสดิการของภาคประชาชน การดำเนินงานตามกฎหมายส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม และการขับเคลื่อนนโยบายของรัฐในการสนับสนุนการจัดสวัสดิการชุมชน จนทำให้สามารถบรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ การจัดสวัสดิการชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการจัดสวัสดิการสังคม เป็นรูปแบบ การจัดสวัสดิการชุมชนที่ดำเนินการโดยประชาชนเอง จึงสามารถดำเนินการเองได้ไม่ว่ารัฐบาล จะดำเนินนโยบายสวัสดิการสังคมตามแนวคิดใดก็ตาม มีทั้งรูปแบบที่เป็นธรรมชาติ และรูปแบบที่มีการจัดการที่สามารถกำหนดได้ ๕ รูปแบบ ได้แก่ ๑) การจัดสวัสดิการจากฐานองค์กรการเงิน ๒) จากฐานการผลิต และธุรกิจชุมชน ๓) จากฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๔) จากฐานอุดมการณ์ / ศาสนา และ ๕) จากฐานผู้ยากลำบาก

๒.๓.๑.๗ วันทนี วาสิกะสิน^{๑๒๓} ได้กล่าวถึงเรื่องการจัดสวัสดิการสังคมว่า มีสถานะเป็นสถาบันหลักของสังคมสถาบันหนึ่ง ทำหน้าที่เป็นกลไกการพัฒนาสังคม เป็นสวัสดิการเชิงรุกที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสวัสดิการสังคมทุกขั้นตอน มีกระบวนการผลักดันนโยบายสังคมที่จะอำนวยให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ป้องกันปัญหาสังคมและมีภูมิคุ้มกันต่อปัญหาสังคม มีเครือข่ายการทำงานที่ประสานกับหน่วยงานอื่นทั้งของภาครัฐและเอกชนอย่างใกล้ชิด และสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนดูแลรับผิดชอบสวัสดิภาพของชุมชนของตนอย่างเต็มที่ และมีความเกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคมอื่นๆ อย่างแยกไม่ออก ที่ครอบคลุมถึงหมวดประชากร สาธารณสุข การศึกษา ที่อยู่อาศัย เศรษฐกิจ สังคม การมีงานทำ และ มีรายได้ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สถาบันทางครอบครัว และนันทนาการ มีการดูแลชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน สวัสดิการสังคมมิได้หมายถึงเฉพาะคนยากจนเท่านั้น แต่จะรวมถึงคนที่ไม่ยากจน แต่มีปัญหาความเดือดร้อนด้วย

^{๑๒๒} ชินชัย ชีเจริญ, การจัดสวัสดิการชุมชน : สวัสดิการทางเลือกในสังคมไทย [ออนไลน์], แหล่งที่มา : www.m-society.go.th, [๒๐ เม.ย. ๒๕๕๔].

^{๑๒๓} วันทนี วาสิกะสินและคณะ, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๓.

๒.๓.๑.๘ ดร.จำเนียร จวงตระกูล^{๑๒๔} ได้กล่าวถึงทฤษฎีการแรงงานสัมพันธ์ตะวันตกกับทฤษฎีการแรงงานสัมพันธ์ตามแนวพระพุทธศาสนาว่า หลักการตามหลักทศ ๖ (นายจ้างพึงปฏิบัติต่อลูกจ้าง และลูกจ้างพึงปฏิบัติต่อนายจ้าง) ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ ถือเป็นหลักสำคัญของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ และแรงงานสัมพันธ์ได้ทั้งหมด เช่น ในเรื่องการจ้างงาน การจ่ายค่าจ้าง การจัดสวัสดิการ หากนำไปใช้ปฏิบัติร่วมกับหลักคำสอนอื่นๆ เช่น พรหมวิหาร ๔, ทศพิธราชธรรม ๑๐, อปรีหานิยธรรม ๗, การละเว้นอกคิ ๔ และหลักธรรมอื่นๆ ประกอบกันเข้า จะทำให้แรงงานสัมพันธ์ ในบ้านเรามีความสุขมากขึ้น

๒.๓.๑.๙ โคเฮน และอัฟฮอฟ(Cohen and Uphoff)^{๑๒๕} ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน ๔ มิติ ได้แก่ ๑) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจ(Decision Making) ว่าควรทำอะไร และควรทำอย่างไร ๒) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม(Implementation) ในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ ๓) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์(Benefit)ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการ และ ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ(Evaluation) เป็นการร่วมกันควบคุม ตรวจสอบผลการดำเนินงาน ตลอดจนเข้าไปแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

๒.๓.๑.๑๐ เสน่ห์ จามริก^{๑๒๖} ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นเรื่องที่ประชาชนคิดเอง โดยแบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น ๕ ขั้นตอน คือ ๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหา ๒) การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาร่วมในการวิเคราะห์ถึงสาเหตุ ที่มาของปัญหา ๓) การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีการ และวางแผนร่วมกันในการแก้ไขปัญหา ๔) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน และ ๕) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่มีส่วนร่วมให้เกิดผลสำเร็จ อันหมายถึงการเข้าร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีพลังของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจ เพื่อกำหนดเป้าหมายของสังคม มีการจัดสรรทรัพยากรของชุมชน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้น และเป็นการปฏิบัติตามแผนการ หรือโครงการต่างๆด้วยความสมัครใจ

^{๑๒๔} ดร.จำเนียร จวงตระกูล, **ทฤษฎีแรงงานสัมพันธ์ตะวันตกกับทฤษฎีการแรงงานสัมพันธ์ตามแนวพระพุทธศาสนา**, หน้า ๕, [ออนไลน์], แหล่งที่มา. www.blcigroup.com/backend/work/file/0683143022.doc [๒๘ เม.ย. ๒๕๕๔].

^{๑๒๕} Cohen, J. and N. T. Uphoff. **Rural Development Participation**, Ithaca, Cornell University, 1980, p. 213-218

^{๑๒๖} เสน่ห์ จามริก, **การเมืองไทยกับการพัฒนารัฐธรรมนูญ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐.

๒.๓.๑.๑๑ Herri Fayol^{๑๒๗} พูดว่า การติดตามควบคุม คือ การตรวจสอบว่าทุกสิ่งทุกอย่างได้ดำเนินการสอดคล้องไปตามแผน(Plan) คำสั่ง(Instruction) และหลักการ(Principle) ที่ได้จัดทำไว้หรือไม่ วัตถุประสงค์ของการติดตามควบคุมก็เพื่อเป็นการค้นหาจุดอ่อน ข้อบกพร่อง เพื่อทำการแก้ไข และป้องกันมิให้ผลงานคลาดเคลื่อนจากวัตถุประสงค์ หน้าที่ด้านการควบคุมติดตามนั้นเกี่ยวข้องกับทุกสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของคน หรือการกระทำในส่วนของงาน

๒.๓.๑.๑๒ บรรจง จันทมาส^{๑๒๘} พูดว่า เรื่องราวของแนวคิดได้มีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับระบบชีวิต การติดต่อสื่อสาร และเทคโนโลยีใหม่ๆที่สามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับองค์กรทุกประเภท ทุกขนาด มีการมุ่งเน้นการบริหารงานคุณภาพมากกว่าการประกันด้านสุขภาพ และเพื่อแสดงให้เห็นถึงความถูกต้อง และการปฏิบัติการที่มีประสิทธิผลของระบบบริหารคุณภาพ รวมถึงต้องมีวิธีการชี้แจง การเก็บ และการจดบันทึก จึงเกิดความพึงพอใจสูงสุด และทำให้องค์กรมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

๒.๓.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๓.๒.๑ พระมหาสุทัต ปุลาสะเก^{๑๒๙} ได้ศึกษางานวิจัยเรื่องบทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) ว่าสถาบันทางพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญในการพัฒนาสังคม และให้ความช่วยเหลือต่อสังคมตลอดมา และได้รับการเคารพนับถือจากสังคม เพราะมีความใกล้ชิดกับจิตใจของชาวบ้านมากกว่าหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะหมู่บ้านในชนบท นอกจากการดำเนินกิจการภายในวัด และหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนหลักธรรม และประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อให้กับชาวบ้านแล้ว พระสงฆ์ยังมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้าน รวมทั้งการสร้างวัด และความสำเร็จของการพัฒนา ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของพระสงฆ์ และบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาหมู่บ้าน เทียบเท่ากับบทบาทของผู้นำชาวบ้าน

^{๑๒๗} Henri Fayol, **General and Industrial Management**, London Sir Issac Pitman & Sons, 1949, P. 107.

^{๑๒๘} บรรจง จันทมาส, **ระบบบริหารคุณภาพ ISO 9000 : 2000**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (กรุงเทพ : สำนักพิมพ์ ศ.ศ.ท., ๒๕๔๔), หน้า ๕๗-๕๘.

^{๑๒๙} พระมหาสุทัต ปุลาสะเก, **บทบาทพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน : ศึกษากรณีพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) วัดหนองกล้วย หมู่ที่ ๓ ตำบลหนองกล้วย อำเภอนองบัว จังหวัดนครสวรรค์**.

๒.๓.๒.๒ ผกามาศ กมลพรวิจิตรและคณะ^{๑๑๐} ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง บทบาทของวัดในการพัฒนาสังคมไทยว่า วัดเป็นแบบอย่างในด้านความสะอาด ความสงบ และความสว่าง เพราะเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียม ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต จึงควรพัฒนาให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นศูนย์กลางสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น พระสงฆ์มีความใกล้ชิดกับชาวบ้าน โดยเฉพาะการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุด้วยวิถีธรรม ความมีคุณธรรม และควรพัฒนาให้เป็นแกนนำการเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนา ซึ่งพระสงฆ์อาจต้องได้รับการถวายความรู้ด้านการพัฒนา และการสุกอนามัย เพื่อเป็นการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยการใช้บทบาทของวัด และพระสงฆ์เป็นสื่อกลาง

๒.๓.๒.๓ พันโท วีรพล แพทย์ประสิทธิ์^{๑๑๑} ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิด และทฤษฎีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และกองทัพภาคใต้สนองเบื้องพระยุคลบาทตามแนวพระราชดำริ โดยนำหลักการทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรให้ดีขึ้นอย่างยั่งยืน มีบทบาทหลัก ๒ ด้าน คือ ๑) ด้านการส่งเสริมโครงการเกษตรธรรมชาติ และ๒) ด้านการส่งเสริมการรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมสำคัญที่ปรากฏในพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ หลักมัชฌิมาปฏิปทา โดยเน้นให้ประชาชนอยู่ได้โดยไม่โลภ ไม่เบียดเบียน ไม่แก่งแย่งชิงดี ประกอบสัมมาชีพ กินอยู่อย่างพอเพียง เอื้อเฟื้อแบ่งปัน บริโภควัตถุอย่างคำนึงถึงอัตตประโยชน์อย่างสูงสุด ไม่ฟุ้งเฟ้อ ทำให้ราษฎรมีความพร้อม มีความพอดีตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนา นำพาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองในอนาคตต่อไป

๒.๓.๒.๔ บุตร ทองดี^{๑๑๒} ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง “พระสงฆ์กับการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในงานสวัสดิการชุมชน” บอกว่าพระสงฆ์ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่ฝึกปฏิบัติศาสนกิจในงานสวัสดิการชุมชนโดยการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อการพัฒนา ๓ ด้าน คือ ๑) การพัฒนามนุษย์ ๒) การพัฒนาสังคม และ๓) เศรษฐกิจระดับชุมชน และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม พบว่าพระสงฆ์ปฏิบัติกิจกรรมด้านการพัฒนามนุษย์มากที่สุด รองลงมาคือกิจกรรมด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและด้าน

^{๑๑๐} ผกามาศ กมลพรวิจิตรและคณะ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:

www.anamai.moph.go.th/download/vichakarn/temp 1.doc. [๑๓ พ.ค. ๒๕๕๔].

^{๑๑๑} พันโท วีรพล แพทย์ประสิทธิ์, การรับรู้บทบาทของกองทัพในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคง เฉพาะพื้นที่ป่าดงนาทามอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดอุบลราชธานี (๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

^{๑๑๒} บุตร ทองดี, พระสงฆ์กับการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในงานสวัสดิการชุมชน, คณะสังคมศาสตรมหาวิทยารธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐ (บทคัดย่อ).

การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจระดับชุมชน ในส่วนของการพัฒนามนุษย์ เช่น การอบรมสามเณร ภาควิชาธรรม การสอนศีลธรรมในโรงเรียน การอบรมเยาวชนชาย-หญิง พระสงฆ์ใช้หลักของศีล ๕ มากที่สุด ส่วนการจัดปฏิบัติธรรมประจำปี การเดินสังฆกรรมยาตราใช้หลักของไตรสิกขา และการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นใช้หลักของพรหมวิหาร ๔ ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกป่า เจริญพระเกียรติ การอนุรักษ์ป่าชุมชน การเดินเท้าต้านไฟฟ้า ใช้หลักของอริยสัจ ๔ ส่วนวนเกษตร เพื่อการพึ่งตนเองและการจัดการป่าชุมชนใช้หลักของไตรสิกขา ด้านการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจระดับชุมชน เช่น การตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน สหกรณ์ร้านค้า กลุ่มเกษตร ธรรมชาติและเกษตรครบวงจรใช้หลักโกคอาทียะ ส่วนกองทุนสหบาลข้าวใช้หลักธรรมคิหิสุข

๒.๓.๒.๕ พระบรรพต วณาลัณนิเวศน์^{๑๓๓} ได้กล่าวไว้ใน “บทบาทผู้นำในการส่งเสริมงานสวัสดิการของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดจันทบุรี” พบว่ากลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมงเกิดขึ้นจากแนวคิดของพระสงฆ์ที่รับรู้ถึงปัญหาของความยากจน หนี้สินนอก ระบบ การทำมาหากินที่ไม่ยั่งยืนถาวร โดยการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อหาทางแก้ไขปัญหามานุษยให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม โดยการประสานศาสนา ชุมชน และครอบครัว ดำเนินกิจกรรมสะสมทรัพย์เพื่อสร้างทุน โดยการใช้เงินเป็นสื่อในการปรับและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และการรวมกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์เพื่อสร้างทุนของชุมชนให้เข้มแข็ง อันก่อให้เกิดความพร้อมเพรียงและความสามัคคีในชุมชน โดยผ่านกระบวนการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง จุดมุ่งหมายในการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาก็เพื่อให้เกิดการปฏิบัติจริงและมีความซื่อสัตย์ต่อกัน ส่งเสริมการเรียนรู้ให้ชาวบ้านได้รู้จักคิด และหาวิธีแก้ไขปัญหามานุษยของตนเอง กำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยพยายามให้การศึกษาแก่ชุมชนให้เห็นประโยชน์ของการรวมกลุ่ม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง จากง่ายไปหายาก และเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมโดยยึดหลักสัจจะ ความจริงใจ พุคจริง ทำจริง เพื่อหาทางแก้ปัญหาร่วมกัน ทำให้ชุมชนเกิดการรวมกลุ่มกัน จนก่อให้เกิดการพัฒนา และสร้างความเข้มแข็งจนสามารถพึ่งตนเองได้

๒.๓.๒.๖ กาญจนา บุญรักษา^{๑๓๔} ได้กล่าวไว้ใน “การจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อความอยู่ดีมีสุขชุมชนบ้านขาม อำเภोजตุรัส จังหวัดชัยภูมิ” พบว่าการจัดสวัสดิการชุมชนบ้านขาม ได้ยึดหลักการจัดสวัสดิการ ๕ ด้านของครูชบ ยอดแก้ว ซึ่งประกอบด้วยสวัสดิการการเกิด แก่ เจ็บ ตาย

^{๑๓๓} พระบรรพต วณาลัณนิเวศน์, “บทบาทผู้นำในการส่งเสริมงานสวัสดิการชุมชนของกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์วัดโขมง ตำบลโขมง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดจันทบุรี”, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓, (บทคัดย่อ).

^{๑๓๔} กาญจนา บุญรักษา, การจัดสวัสดิการชุมชนเพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชนบ้านขาม อำเภोजตุรัส จังหวัดชัยภูมิ, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๒, (บทคัดย่อ).

ทุนการศึกษา คนด้อยโอกาส สวัสดิการคนทำงาน สวัสดิการเงินกู้ ยกเว้นสวัสดิการเงินกู้ที่ไม่ได้จัดให้กับสมาชิก การจัดสวัสดิการชุมชนบ้านขามสามารถช่วยเหลือสมาชิกและครอบครัว ประชาชนในชุมชน ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นสวัสดิการที่ช่วยเหลือคนด้อยโอกาสในชุมชนทั้งเด็ก ผู้พิการ ผู้ติดเชื้อ ผู้สูงอายุ คนยากจน เป็นการฟื้นฟูระบบการช่วยเหลือเกื้อกูลรวมถึงประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน รวมทั้งเป็นการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมการออม การจัดทำบัญชีครัวเรือน การจัดสวัสดิการชุมชนบ้านขาม เป็นการสร้างหลักประกันและสร้างความมั่นคงในชีวิต ช่วยลดความวิตกกังวลของสมาชิก ทำให้เกิดความมั่นใจในกองทุนสวัสดิการชุมชน เป็นทั้งผู้ให้และรับอย่างมีศักดิ์ศรี

๒.๓.๒.๗ ปฎิภรณ์ โคลือชา^{๓๔} ได้กล่าวไว้ใน “การเสริมสร้างการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลบัวขาว” พบว่าเทศบาลตำบลบัวขาวได้ตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องส่งเสริมพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคม และสร้างภูมิคุ้มกันตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการฟื้นฟูสวัสดิการชุมชนให้สามารถเป็นหลักประกันความมั่นคงในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของคนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการจัดสวัสดิการชุมชนของชาวบ้าน โดยชาวบ้าน เพื่อชาวบ้าน เป็นการให้อย่างมีคุณค่าและรับอย่างมีศักดิ์ศรี เกิดการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนและธรรมชาติอย่างเคารพซึ่งกันและกัน ซึ่งการพัฒนาสวัสดิการชาวบ้านให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน สามารถอำนวยความสะดวกสุขให้แก่ประชาชน ได้อย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังมีการให้ความรู้ สร้างความเข้าใจให้กับประชาชนให้เกิดความตระหนักร่วมกัน เกิดการเชื่อมโยงการเรียนรู้และขยายผลการดำเนินการไปสู่ชุมชนต่างๆอย่างเป็นกระบวนการ ประสานเชื่อมโยงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานพัฒนาต่างๆได้อย่างเข้าใจ และมีความเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๒.๔ สรุปการจัดสวัสดิการชุมชนตามแนวพระพุทธศาสนา และการจัดสวัสดิการชุมชนตามแนวขององค์การสวัสดิการสังคม

การจัดสวัสดิการสมัยพุทธกาลในสมัยพระพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนม์ชีพอยู่นั้น ยังไม่ได้มีการจัดทำเป็นหมวดหมู่ เป็นแบบแผน และยังไม่มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกเหมือนกันอย่างทุกวันนี้ แต่จะปรากฏอยู่ในพระพุทธรูปหรือหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่มีชื่อเรียกกันอยู่ ๒ อย่าง คือ ๑) พรหมจริยา(พรหมจรรย์) และ ๒) วัฏวินย(ธรรมวินัย)แทน แนวคิดการจัดสวัสดิการ ได้มีการจัดขึ้นหรือเกิดขึ้นหรือปรากฏมีขึ้นในอรรถกถาสูตร ที่ได้กล่าวถึงการเกิดมีขึ้นของจักรวาล

^{๓๔} ปฎิภรณ์ โคลือชา, การเสริมสร้างการดำเนินงานของกองทุนสวัสดิการชุมชนเทศบาลตำบลบัวขาว อำเภอภูผินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์, ๒๕๕๒, (บทคัดย่อ).

โลก สังคมของมนุษย์ ระบบวรรณะต่างๆหรือที่เรียกกันว่า ระบบชนชั้นทางสังคมของชาวอินเดียที่กำหนดกันขึ้นมาด้วยชาติกำเนิด พระพุทธเจ้าเองก็ทรงอุบัติขึ้นมาในสังคมที่มีการแบ่งแยกชนชั้นด้วยเหมือนกัน และทำให้พระองค์ได้ทำการปฏิบัติทัศนคติทางสังคมของชาวอินเดียลงอย่างสิ้นเชิง โดยที่พระองค์ได้ทรงตรัสว่า บุคคลต่างๆจะดีหรือเลวไม่ได้เป็นเครื่องกำเนิดของชาติตระกูล ไม่ได้เกิดจากพรหม แต่เกิดจากวิชา(ความรู้) และจรณะ(ความประพฤติ)ต่างหาก เพราะวิชา และจรณะนั้นจะเป็นสมบัติติดตัวไปกับบุคคลนั้นๆตลอดไป

ในส่วนของการจัดสวัสดิการในสมัยพุทธกาลนั้น หลักพุทธจริยา ๓ ประการของพระพุทธเจ้า ที่ประกอบด้วย

- ๑) โลกัตถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก
- ๒) ญาติัตถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ
- ๓) พุทธัตถจริยา ทรงทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า

จัดได้ว่าเป็นการจัดสวัสดิการอย่างหนึ่งที่พระองค์ได้ทรงทำประโยชน์ไว้ให้กับโลกของเราเป็นอย่างมากมายมหาศาล

ทางด้านของการสร้างชุมชนหรือสังคมให้เข้มแข็งนั้น ในทางพระพุทธศาสนาเห็นว่าเป็นการทำให้นุชนเรามีความมั่นคงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ ให้ตั้งอยู่บนหลักคิดพื้นฐานทางด้านของศีลและธรรม ส่วนการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตามแนวของท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) นั้น เป็นการสร้างตนให้รู้จักกับการพึ่งพาตนเอง กิเลส พุทธิ ทำดี มีจิตใจที่เอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีความพออยู่ พอกิน

ในส่วนของการระบวนการสร้างสังคมให้เข้มแข็งนั้น หลักของศีล ๕ ถือเป็นหลักคำสอนและหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่สะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ในด้านของความสัมพันธ์ทางสังคมได้มากที่สุด ถือเป็นกฎหลักกฎแรกที่พุทธศาสนิกชนจะต้องปฏิบัติและรักษาไว้เพื่อที่จะทำให้พระพุทธศาสนาได้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงคู่กับโลกและพุทธศาสนิกชนตลอดไป นอกจากหลักของศีล ๕ แล้ว ยังมีหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการจัดสวัสดิการชุมชนอีกหลายหลักธรรม เช่น หลักของราชสังคหวัตถุ ๔, นาถการณธรรม ๑๐, สังคหวัตถุ ๔, อัถละ ๓ รวมถึงหลักของการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในการที่จะทำให้ชีวิตประสบกับความสุข ความสำเร็จในชีวิต ตลอดจนจนถึงการทำให้ชุมชน สังคม ได้มีชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบ เป็นปรกติสุข มีความโอบอ้อมอารี ช่วยเหลือเกื้อกูล รู้จักบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม มีความสามัคคีพร้อมเพรียง ประองคองกัน มีความร่วมแรงร่วมใจกัน จนทำให้บุคคล ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ประสบกับความสุข ความเจริญ ความสำเร็จในทุกๆด้าน

การที่จะทำให้มนุษย์เราสามารถที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้สำเร็จ และบรรลุผลตามความต้องการได้นั้น จะต้องรู้ถึงหลัก ๗ ประการ ที่ประกอบด้วย

- ๑) หลักของความเป็นเหตุผล
- ๒) หลักของทางสายกลาง
- ๓) หลักการพึ่งพาตนเอง
- ๔) ต้องเป็นไปอย่างสมบูรณ์
- ๕) ทำสิ่งต่างๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป
- ๖) สอดคล้องกับเป้าหมายหลักของชีวิต
- ๗) ต้องไม่ก่อทุกข์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

ซึ่งหลักทั้ง ๗ ประการนี้ถือว่าเป็นหลักการของการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนาที่แท้จริง เพราะเป็นหลักทั้งในเรื่องของการช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือผู้อื่นให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป และสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการสังคมสงเคราะห์ได้อย่างสมบูรณ์

ในวนการจัดสวัสดิการชุมชนในสมัยพุทธกาลนั้น เป็นการจัดสวัสดิการที่ทำให้ประชาชนได้รู้จักกับการพึ่งตนเอง มีจิตใจที่มีความเอื้ออาทร เอื้อเพื่อเอื้อแผ่ เกื้อกูลกัน กล่าวได้ว่าการจัดสวัสดิการชุมชนในสมัยปัจจุบันได้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับการจัดสวัสดิการชุมชนในสมัยพุทธกาล ที่ในสมัยปัจจุบันก็เป็นการจัดการในระบบของการช่วยเหลือเกื้อกูล เอื้อเพื่อเอื้อแผ่กัน มีการอุ้มชู และมีการแบ่งปันซึ่งกันและกันของคนในชุมชนที่มีรูปแบบ และมีวิธีการที่หลากหลาย อาจอยู่ในรูปของเงินทอง น้ำใจ สิ่งของ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งเกิดจนตาย ก่อให้เกิดรายได้ และลดรายจ่าย นำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน ทำให้เกิดความมั่นคงในชีวิต รู้สึกมีความมั่นคง มีความปลอดภัย มีความภาคภูมิใจ เกิดความอยู่ดีมีสุข หลักการสำคัญของการจัดสวัสดิการชุมชน คือ ทำจากสิ่งที่เป็นจริง สอดคล้องกับวิถีชีวิตของแต่ละพื้นที่ เริ่มจากเล็กไปหาใหญ่ เงินเป็นเพียงเครื่องมือไม่ใช่เป้าหมาย ระบบสวัสดิการที่ดีต้องช่วยเหลือแบบไม่ก่อให้เกิดการแตกแยกของคนในชุมชน รวมทั้งเป็นองค์กรร่วมที่ทุกอย่างมีความเชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องกัน กิจกรรมทุกอย่างสามารถที่จะจัดเป็นสวัสดิการได้ ต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ ต้องทำด้วยความรักและมีความอดทน ภาครัฐต้องมีความเชื่อมั่นว่าประชาชนมีความสามารถที่จะสร้างสวัสดิการของตนเองได้ รูปแบบของการจัดสวัสดิการมีอยู่อย่างหลากหลาย ได้แก่ การจัดสวัสดิการชุมชนบนฐานขององค์กรการเงินชุมชน และการบูรณาการกองทุน ในรูปแบบของ “การออมวันละบาท” และ “กองทุนตั้งจะวันละบาท” การจัดสวัสดิการบนฐานการผลิต/ธุรกิจชุมชน การจัดสวัสดิการบนฐานทรัพยากร การจัดสวัสดิการจากฐานอุดมการณ์/ศาสนา การจัดสวัสดิการโดยฐานชุมชนเมือง การจัดสวัสดิการผู้สูงอายุโดยผู้สูงอายุ การจัดสวัสดิการโดยฐานผู้ยากลำบาก การจัดสวัสดิการบน

ฐานวัฒนธรรม การจัดสวัสดิการบนฐานงานพัฒนา เป็นต้น ฐานคิดที่สำคัญของการจัดสวัสดิการชุมชนนั้นมีความแตกต่างกัน เช่น ฐานคิดของภาคประชาชน ฐานคิดของความเท่าเทียมกัน ฐานคิดการพัฒนากลุ่มผู้ยากลำบาก ฐานคิดการมีส่วนร่วม ฐานคิดการเป็นเจ้าของกองทุนสวัสดิการชุมชนร่วมกัน ฯลฯ

ดังนั้น ชุมชนต้องไม่ลืมฐานคิดหลักที่ว่า การสร้างกลุ่มสวัสดิการขึ้นมาก็เพื่อดูแลตนเอง จะเข้มแข็งหรือไม่อยู่ที่วินัย และความเข้มแข็งของชุมชน งบประมาณที่รัฐสนับสนุนไม่ใช่สาระสำคัญ การบริหารกองทุนไม่ใช่ดูแลตัวเงิน แต่ต้องเน้นที่คุณภาพแล้วค่อยๆ ฟูมฟายแนวคิดให้มากขึ้น การทำฐานสวัสดิการชุมชนให้แข็งแรงจะเป็นฐานสำคัญสู่สังคมสวัสดิการ ในที่สุดแล้วความเข้มแข็งจากการสร้างสวัสดิการชุมชน ก็จะสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนท้องถิ่นได้

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงหลักการของการจัดสวัสดิการในแง่ของผู้รับสวัสดิการแล้ว การจัดสวัสดิการที่เกิดขึ้นนั้น จะต้องตรงตามหลักของความต้องการอย่างแท้จริง รวมถึงควรให้ผู้รับสวัสดิการนั้น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติการด้วย